

УНІВЕРСИТЕТ «УКРАЇНА»

ОСВІТА РЕГІОНУ

• Політологія • Психологія • Комунікації

Український науковий журнал
Виходить 4 рази на рік
Заснований у грудні 2005 року

№ 1 (42), 2016

Київ
Університет «Україна»
2016

**Засновники: Університет «Україна»
Всеукраїнська асоціація політичних наук**

Редакційна колегія:

Андрущенко Віктор Петрович, доктор філософських наук, професор
Андрусишин Богдан Іванович, доктор історичних наук, професор
Бабкіна Ольга Володимирівна, доктор політичних наук, професор
Бакіров Віль Савбанович, доктор соціологічних наук, професор
Бебик Валерій Михайлович, доктор політичних, кандидат психологічних наук, професор,
головний редактор журналу:
<http://www.facebook.com/profile.php?id=100004135000547>
e-mail: osvita.regionu.2015@ukr.net

Бедь Віктор Васильович, доктор юридичних та богословських наук, професор
Бондаренко Віктор Дмитрович, доктор філософських наук, професор
Бортніков Валерій Іванович, доктор політичних наук, професор
Бурдяк Віра Іванівна, доктор політичних наук, професор
Воронкова Валентина Григорівна, доктор філософських наук, професор
Галунько Валентин Васильович, доктор юридичних наук, доцент
Горбатенко Володимир Павлович, доктор політичних наук, професор
Губерський Леонід Васильович, доктор філософських наук, професор
Денисенко Валерій Миколайович, доктор політичних наук, професор
Євтух Микола Борисович, доктор педагогічних наук, професор
Льганаєва Валентина Олександрівна, доктор історичних наук, професор
Карпенко Віталій Опанасович, кандидат філологічних наук, професор
Клименко Віктор Васильович, доктор психологічних наук, професор
Кокун Олег Матвійович, доктор психологічних наук, професор
Королько Валентин Григорович, доктор філософських наук, професор
Кремь Василь Григорович, доктор філософських наук, професор
Круглашов Олександр Миколайович, доктор політичних наук, професор
Кудряченко Андрій Іванович, доктор історичних наук, професор
Куйбіда Василь Степанович, доктор наук з державного управління, професор
Луговий Володимир Іларіонович, доктор педагогічних наук, професор
Макар Юрій Іванович, доктор історичних наук, професор
Макаренко Євгенія Анатоліївна, доктор політичних наук, професор
Максименко Сергій Дмитрович, доктор психологічних наук, професор
Малхазов Олександр Ромуальдович, доктор психологічних наук, професор
Олефір Віктор Іванович, доктор юридичних наук, професор
Пилипчук Володимир Григорович, доктор юридичних наук, професор
Примуш Микола Васильович, доктор політичних наук, професор
Півнева Любов Миколаївна, доктор політичних наук, професор
Поліщук Ігор Олексійович, доктор політичних наук, професор
Помикало Войцех, доктор педагогічних наук, кандидат філософських наук, професор
Різун Володимир Володимирович, доктор філологічних наук, професор
Серажим Катерина Степанівна, доктор філологічних наук, професор
Сіленко Алла Олексіївна, доктор політичних наук, професор
Сидоренко Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук, професор
Таланчук Петро Михайлович, доктор технічних наук, професор,
голова редакційної ради журналу

Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор
Токовенко Олександр Сергійович, доктор філософських наук, професор
Томчук Михайло Іванович, доктор психологічних наук, професор
Халамендик Вікторія Борисівна, доктор філософських наук, доцент
Холод Олександр Михайлович, доктор філологічних наук, професор
Цвих Володимир Федорович, доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович, доктор політичних, кандидат психологічних наук
Шергін Сергій Олександрович, доктор політичних наук, професор
Щедрова Галина Петрівна, доктор політичних наук, професор

ЗМІСТ

<i>Бабик, Валерій; Помикало, Войцех</i> Передмова.....	5
---	---

Розділ I ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

<i>Бабик, Валерій</i> Глобальне інформаційне суспільство: інфо-влада, інфо-комунікація, інфо-демократія.....	6
<i>Король, Олексій</i> Політичні моделі міжінституційної комунікації у системі органів державної влади в умовах інформаційного суспільства.....	11

Розділ II ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ

<i>Хижняк, Ігор</i> Системна специфіка «гібридної, інформаційної війни»: учасники, методи та цілі (український контекст).....	17
---	----

Розділ III УКРАЇНСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

<i>Горбик, Олександр,</i> Нова гіпотеза тлумачення імені Хорив, одного із братів — засновників Києва та текстової моделі його бойового символу з позиції ретроспективного протодизайну.....	28
--	----

Розділ IV ПОЛІТИЧНА ПРАКСЕОЛОГІЯ

<i>Малиновський, Валентин</i> Основні характеристики нового Закону України «Про місцеві вибори».....	33
<i>Крук, Марина</i> Місцеві вибори — 2015: аналіз виборчих кампаній кандидата на посаду Київського міського голови В. Кличка та політичної партії «Блок П. Порошенка «Солідарність».....	39
<i>Орлов, Владлен</i> Місцеві вибори - 2015: аналіз виборчої кампанії у Полтаві політичної партії «Республіка».....	44
<i>Сорочан, Вікторія</i> Місцеві вибори — 2015: аналіз виборчої кампанії у Львові Радикальної партії О. Ляшка.....	48

Розділ V МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

<i>Кирилов, Володимир</i> Аналіз та значення ознак тероризму	51
Освіта регіону — 2016/1	3

**Розділ VI
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Корнєєв, Віталій
Про перспективні напрями досліджень у галузі «Соціальні комунікації».....57

Бондар, Юрій
Слово в ім'я держави62

Білан, Надія
Концептуальні підходи до нових медіа як різновиду соціальних комунікацій.....68

**Розділ VII
ЖУРНАЛІСТИКА**

Соколова, Катерина
«Журналістика співучасті» як концепт.....74

**Розділ VIII
ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ**

Головченко, Ніна
Верлібр як форма сучасної української поезії (на прикладі збірки
«Вірші з війни» Бориса Гуменюка (2015)81

**Розділ IX
ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Фесун, Галина
Теоретико-методологічні проблеми аналізу ролі
політичного ідеалу в системі психологічних знань.....92

ПЕРЕДМОВА

Шановні читачі!

Враховуючи позитивні відгуки щодо плідної співпраці редакційних колегій українського наукового журналу «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації» (<http://www.social-science.com.ua/>) і польсько-українського наукового журналу «Nauki Społeczno-Humanistyczne / Соціально-Гуманітарні Науки / Social and Human Sciences» (<http://sp-sciences.io.ua/>), ми продовжуємо публікацію в цьому журналі найбільш цікавих статей з редакційної пошти обох видань.

Як відомо, видавцем журналу «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації» є Університет «Україна» (президент — проф. Петро Таланчук, академік Національної академії педагогічних наук), а видавцем польсько-українського наукового журналу «Nauki Społeczno-Humanistyczne / Соціально-Гуманітарні Науки / Social and Human Sciences» є польська фундація «Інновація» (президент — проф. Войцех Помикало, голова редколегії польської «Педагогічної енциклопедії»).

Об'єднує ці два наукові журнали (як співзасновник) Всеукраїнська асоціація політичних наук (ВАПН), яка є професійною громадською спільнотою університетських викладачів і науковців суспільно-політичних дисциплін України.

Особливістю такої польсько-української співпраці є використання міжнародних стандартів оформлення публікацій з відповідними вимогами до якості міждисциплінарних підходів до висвітлення наукової проблематики, окресленої фаховою суспільно-політичною спрямованістю наших журналів.

Отже, ми запрошуємо всіх наших читачів і авторів до подальшої співпраці, бажаємо вам нових наукових відкриттів, ґрунтовних монографій, цікавих статей і, звичайно, успішно захищених докторських і кандидатських дисертацій!

З повагою,

ВАЛЕРІЙ БЕБИК,
доктор політичних, кандидат
психологічних наук, професор,
головний редактор
українського наукового журналу
«Освіта регіону: політологія,
психологія, комунікації»

ВОЙЦЕХ ПОМИКАЛО,
доктор педагогічних, кандидат
філософських наук, професор,
головний редактор
польсько-українського наукового
журналу «Nauki Społeczno-
Humanistyczne»

Розділ I

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

ГЛОБАЛЬНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ІНФО-ВЛАДА, ІНФО-КОМУНІКАЦІЯ, ІНФО-ДЕМОКРАТІЯ

УДК 007 : 304 : 08

Бebик, Валерій,

доктор політичних наук, професор,
Всеукраїнська асоціація політичних наук,
голова,
v.bebyk.cathedra@ukr.net

АНОТАЦІЯ

Формування глобального інформаційного суспільства потребує досліджень базових категорій глобальної інформаційно-комунікаційної сфери: інформаційної сфери, інформаційної влади, інформаційних комунікацій, принципів і функцій інформаційних комунікацій, способів інформаційних комунікацій, функцій засобів масових комунікацій.

Соціальна інформація може передаватися через засоби масової інформації, соціальні інститути, неформальні комунікації. Глобалізація сучасного суспільства здійснюється на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Особливого значення в глобальному інформаційному суспільстві набувають поняття: інформаційна демократія, електронна демократія, електронні соціальні інститути, електронний уряд, електронне урядування, електронний парламент, електронний суд, електронний офіс.

Ключові слова: глобальне інформаційне суспільство, глобальна інформаційна сфера, інформаційна влада, інформаційні комунікації, інформаційна демократія, електронна демократія, електронний уряд, електронний парламент, електронний суд.

GLOBAL INFORMATION SOCIETY: INFO-POWER, INFO-COMMUNICATION, INFO-DEMOCRACY

Bebyk, Valeriy,

Doctor of Political Science, Professor,
Ukrainian Political Science Association,
President,
v.bebyk.cathedra@ukr.net

SUMMARY

Formation of the global information society needs to research the basic categories of global information and communication areas: information sphere, information power, information communications, principles and functions of information communications, information communications methods, functions, means of mass communication.

Social information can be transmitted through the media, social institutions, informal communication. The globalization of modern society is based on modern information-communication technologies.

Of particular importance in the global information society acquire concepts: information democracy, e-democracy, e-social institutions, e-government, e-government, e-parliament, e-court, e-office.

Key words: global information society, the global information sphere, information power, information communication, information democracy, e-democracy, e-government, e-parliament, e-court.

Незважаючи на процеси руйнування світового порядку внаслідок агресії країн НАТО (Афганістан, Ірак, Лівія, Сирія) і Росії (Таджикистан, Молдова, Грузія, Україна), ми можемо стверджувати, що у світі формується глобальна політична сфера суспільства, яка не може функціонувати без установлення та підтримки постійних зв'язків між суб'єктами політики, економіки та духовної сфери, що потребують спеціальних політичних та інформаційно-комунікаційних технологій та засобів.

Паралельно (насправді, попереду) іде формування глобального інформаційного суспільства з його використанням нових інформаційно-комунікаційних технологій: супутникового, ефірного і кабельного телебачення та радіо, спеціалізованих та соціальних комп'ютерних мереж, мобільного зв'язку та мультимедіа систем.

Відтак, процеси формування глобальних інформаційної та політичної сфер дають підстави говорити про поняття: *інфо-влада, інфо-комунікації та інфо-демократія*, котрі можна розглядати як базові категорії сучасного суспільства, що глобалізується.

Насамперед, це пов'язано з тим, що природа функціонування глобальної суспільної сфери потребує спеціальної інфо-комунікації між різними суб'єктами глобального суспільства: глобальними, цивілізаційно-регіональними, національно-державними і локальними структурами влади та громадянами, як одиницями індивідуального і національно-державного суверенітету, групової та цивілізаційно-регіональної приналежності.

Особливого значення набувають ці інфо-Акомунікаційні аспекти в системі міжнародних відносин, котрі кардинально змінюються в епоху використання сучасних інфо-комунікаційних технологій для формування глобальної громадської думки та її поширення через засоби масової комунікації.

На нашу думку, *інфо-влада* може розглядатися як здатність суб'єктів інформаційно-комунікаційної діяльності інтегрувати громадську думку, підкоряти волю і опосередковано спрямовувати суспільну діяльність людей за допомогою системи суспільних інститутів (державних і недержавних), суспільних технологій (влади та маніпуляції), мас-медіа і лідерів громадської думки.

Суб'єкти інформаційно-комунікаційної діяльності є фактично джерелами продукування і передачі інформації, які здатні виробляти, систематизувати і передавати важливу для суспільного життя інформацію:

- засоби масової комунікації (ЗМК), або мас-медіа: супутникові, ефірні, кабельні, комп'ютерні та мультимедіа мережі, друкована, відео та аудіовізуальна електронна преса, паперові та електронні книги, газети, сайти, блоги;
- суспільні урядові (органи влади) і неурядові (громадські — суспільно-політичні, релігійні, освітні, професійні та ін.) організації та установи;
- лідери громадської думки (формальні і неформальні).

В глобальному інформаційному суспільстві мас-медіа є невід'ємною складовою механізму функціонування демократії, її ціннісних і нормативних засад, які дозволяють індивіду вийти за межі його безпосереднього життєвого досвіду і прямо (реально) чи опосередковано (віртуально) включитися до політичної діяльності [2].

У першому випадку йдеться про електронні (телебачення, радіо, комп'ютерні та мультимедіа мережі, електронні рекламні білборди) та друковані засоби масової інформації (газети, журнали, книги, плакати, листівки, традиційні рекламні білборди).

У другому випадку мають на увазі інформаційно-комунікаційні можливості суспільних структур: урядових та неурядових організацій, політичних партій, суспільних організацій, рухів, груп тиску і т. ін. Останні використовуються як двосторонні ланцюги обміну суспільною інформацією між владою та громадянами.

Інформаційно-комунікаційний процес, здійснюваний лідерами громадської думки через неформальні контакти, характеризується двома ступенями передавання інформації.

Перший ступінь передавання інформації (після її продукування джерелами інформації) спрямована на трансляцію інформації від джерел інформації — до лідерів громадської думки.

Другий ступінь передавання інформації реалізується лідерами громадської (їм довіряють більше, ніж мас-медіа, оскільки знають безпосередньо), які здійснюють ретрансляцію інформації (пропущену через їхній соціальний досвід та почуття) широким масам населення.

Спосіб неформальних контактів суспільної інфо-комунікації завжди був і залишається найефективнішим, оскільки безпосереднє спілкування між людьми має беззаперечні переваги перед опосередкованими способами інфо-комунікації.

Втім, попри більшу ефективність безпосередніх інфо-комунікацій, в масовому суспільстві громадська думка формується, насамперед, під опосередкованим впливом засобів масової комунікації. Виходячи з цього розуміння політична і правляча еліта завжди прагне переконати громадян у правильності своїх дій і подальшої доцільності свого перебування в урядових структурах [4].

Загалом, **інфо-комунікації** ми пропонуємо розглядати з двох точок зору:

- як систему суб'єктів інфо-комунікаційної діяльності, об'єднаних інфо-комунікаційними технологіями та інфо-комунікаційними мережами та засобами;
- як процес створення, накопичення, систематизації, зберігання і поширення інформації.

У цьому контексті, розглядаючи процеси інфо-комунікаційної діяльності, характерної для сучасного етапу інформаційного суспільства, ми можемо говорити про такі **основні принципи інфо-комунікації**:

- пріоритетність якостей і цінностей певної культури (ієрархія);
- рівні права усіх громадян певного суспільства (у т.ч. глобального) на отримання інформації (демократія);
- наближеність до культури нації, етносу, конфесії, класу тощо (ідентичність);
- урахування домінуючих в певному суспільстві морально-етичних норм (мораль) [1].

Характер реалізації інфо-комунікаційних технологій і способів інфо-комунікації в суспільстві, рівень їх розвитку визначаються рівнем загальної, соціальної та політичної культури суспільства, опосередковуються їх базовими соціальними цінностями і нормами.

Водночас інфо-комунікація як засіб створення, накопичення, систематизації, зберігання і поширення інформації про цінності загальної, соціальної та політичної культури своєю чергою визначає рівень тієї ж загальної, соціальної та політичної культури суспільства, детермінує особливості функціонування суспільної сфери.

Відповідно до цього ми можемо окреслити й **основні функції інфо-комунікації**:

- поширення та обмін суспільними цінностями, знаннями, інформацією;
- формування суспільної, групової та індивідуальної свідомості;
- поширення та обмін нормами загальної, соціальної та політичної культури;
- соціальна інтеграція та регулювання суспільних відносин;
- соціалізація громадян у контексті підготовки та мотивації до участі в суспільно-політичній діяльності.

Інфо-комунікація має бути засобом координації суспільно-політичних інтересів на основі якомога більш повного інформування громадян, поваги до прав і свобод особистості, демократичної політичної культури та свободи засобів масової комунікації від владних та олігархічних структур.

На основі такого розуміння ролі системи інфо-комунікації в суспільстві ми можемо визначити такі **функції засобів масової комунікації або мас-медіа**:

- інформування громадян про найважливіші суспільні події;
- освіти (доповнює діяльність спеціальних навчальних закладів — шкіл, технікумів, університетів, академій);
- критики й контролю (спирається на громадську думку та закон);
- артикуляції та інтеграції (сприяє об'єднанню та агрегації суспільних інтересів і є умовою для формування впливової опозиції);
- мобілізації (спонукає людей до суспільної діяльності або свідомої бездіяльності);
- інновації (виявляється в ініціюванні суспільно-політичних змін шляхом винесення їх на громадське обговорення);
- формування громадської думки з ключових питань суспільно-політичного життя;
- оперативну (полягає в обслуговуванні політики певних партій, громадських рухів, соціальних груп) [1].

Динамічний розвиток інфо-комунікаційних процесів у сучасному глобалізованому світі призводить до того, що глобальна інформаційна сфера, відповідні інформаційні сфери цивілізаційно-регіональних об'єднань, національних держав, територіальних та соціальних громад все більше політизуються, інтенсифікуючи темпи та характер глобальних, цивілізаційно-регіональних, міжнародних, міжнаціональних і внутрішньо-державних суспільно-політичних процесів.

Донедавна найважливішими ознаками рівня розвитку тієї чи іншої держави були загальний рівень розвитку економіки, рівні розвитку промисловості, аграрного сектора, озброєння, наявність значних територій, людських ресурсів та запасів корисних копалин і т.ін.

Проте, в умовах формування глобального інформаційного суспільства їх місце посіли такі показники, як рівень розвитку інтелектуального капіталу суспільства, поширення в суспільстві інформа-

ційно-комунікаційних технологій, їх частка в національному валовому внутрішньому продуктові (ВВП) на душу населення, частка людей, зайнятих в інфо-секторі національної економіки тощо.

Глобальне інформаційне суспільство трансформує традиційні види інформації (політичну, економічну, правову, соціальну, культурно-масову, науково-технічну) у нові види інформації, пов'язані з різноманітними способами оперування інфо-комунікаційними потоками. Таким чином, урізноманітнюються та інтенсифікуються процеси інфо-комунікації між суб'єктами глобального світу, державами і народами, владою та громадянами тощо.

Для політичної сфери суспільства значення інформації важко переоцінити, оскільки саме через її створення, накопичення, систематизацію і розповсюдження чинна в державі влада може поширювати свої ідеї та рішення, впливати на громадян. Відтак, ми можемо стверджувати, що політична комунікація може розглядатися як спосіб існування самої політики [2].

У цьому контексті важливо відзначити, що загальновідома Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства визначає інформаційно-телекомунікаційні технології як один із найважливіших чинників впливу на формування суспільства XXI сторіччя. Їх динамічно-перетворювальний вплив впливає на способи життя людей, їх освіти й роботи, а також характер взаємодії влади та громадянського суспільства [5].

Саме інформаційно-комунікаційні технології спроможні зробити процеси соціальної, у т.ч. політичної комунікації, максимально ефективними, забезпечивши збільшення реального впливу громадян на управління державними справами і в такий демократичний спосіб обмежити традиційно узурпаторський характер діяльності будь-якої чинної політичної та правлячої еліти.

Ідеологія і доктрина функціонування глобального інформаційного суспільства передбачає існування принципової можливості контролю громадян за діяльністю органів влади, чим забезпечується зворотний зв'язок між владою і громадянами та гарантується опосередкована участь громадян у процесах державного управління.

Ефективність функціонування будь-якої державної влади має пряму залежність від змісту та способів інфо-комунікації як усередині самих органів влади, так і від змісту та способів залучення громадян до процесів ухвалення урядових рішень. За таких умов змінюються й функції основних суб'єктів інфо-комунікаційної діяльності, оскільки суспільна взаємодія має двоканальний характер і одночасно здійснюється по вертикалі, і по горизонталі [4].

Це дало підстави говорити про так званий *електронний інституціоналізм*, зокрема, *електронні соціальні інститути*, які розвиваються на основі соціальних мультимедіа мереж.

В цілому ж, на нашу думку, поняття *електронної демократії* варто розглядати в контексті функціонування *електронного уряду*, *електронного парламенту* і *електронного суду*.

Загалом поняття *електронного уряду* розглядається в контексті цифрової інфо-комунікації між органами державної влади та громадянами і тлумачиться представниками різних наукових шкіл по-різному:

- співпраця громадян з урядом;
- можливість вільного доступу громадян до інформації про діяльність органів влади;
- комп'ютеризована система отримання спеціальних владних повноважень [3].

Динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в умовах формування глобального інформаційного суспільства перенесли дослідницький акцент з *концепції електронного уряду* (e-government), в основі якого лежать поняття відкритості урядової інформації та надання публічних on-line послуг, на *концепцію електронного урядування* (e-governance), яка передбачає використання *електронної демократії* з розширенням форм і сфер впливу громадян на процес ухвалення та реалізації управлінських рішень.

Європейський досвід у сфері *електронного уряду* найбільш яскраво представлений в таких моделях:

- *шведській моделі*, в якій головний акцент робиться на наданні державою послуг своїм громадянам, орієнтуючись на соціальну складову цієї діяльності і меншою мірою звертаючи увагу на лібералізацію телекомунікацій;
- *французькій моделі*, в якій зберігається сильна роль держави з акцентом на програмно-технічне забезпечення інформаційно-комунікаційної взаємодії держави і громадян, що реалізується через будівництво мереж і виробництво вітчизняного устаткування;
- *британській моделі*, в якій електронна демократія використовується як інтернет-рішення та базова IT-інфраструктура, що дає можливість громадянам користуватися в режимі on-line послугами державних органів та впливати на ухвалення рішень цими органами.

Скажімо, у Великобританії більшість послуг для громадян розмістили на єдиному урядовому порталі Directgov, заходячи на який людина шукає не урядову структуру, а послугу, що потребує реалізації. Це спрощує процедуру обслуговування, робить її прозорою, приносить суттєву економію для державного бюджету.

Приватні компанії можуть робити тут соціальні нарахування, сплачувати податки, реєструвати нові компанії, здійснювати нові поставки продукції.

Громадяни в режимі on-line можуть отримувати соціальні пільги, звітувати про сплату податків чи зміну місця проживання, отримувати паспорти, свідоцтва про народження, права водія, реєструвати автомобілі, подавати заяви до поліції, вступати до вищих навчальних закладів, брати участь в опитуваннях громадської думки, отримувати консультації і допомогу з важливих питань життя: освіти, житла, зайнятості, довкілля тощо.

Окрім *електронного уряду* надзвичайно важливим елементом *електронної демократії* виступає *електронний парламент*.

Система *електронного парламенту* створює умови для функціонування *мобільного офісу*, який дозволяє законодавцям дистанційно, за допомогою інтернету, отримувати документи, корегувати їх і відправляти в подальшу роботу.

Власний проект документа можна набрати з клавіатури, написати на екрані за допомогою стилуса, надиктувати через мікрофон. Проекти документів, підготовлені іншими депутатами чи апаратом парламенту, теж можна корегувати. Аналогічні процедури можна здійснювати з проектами порядку денного сесійних засідань чи засідань парламентського комітету чи групи.

Відповідно до функцій законодавчого органу створюється і система *електронного парламенту*, що складається з окремих субсистем: електронне законодавство, електронне голосування, електронні звернення, он-лайн консультації, електронна приймальня, електронний кабінет, які сприяють удосконаленню та підвищенню оперативності політичної комунікації суб'єктів електронного парламенту [3].

Не менш важливим інститутом *електронної демократії*, спрямованим на захист прав громадян та забезпечення їх реальним доступом до системи правосуддя, є *електронний суд*.

Організація *системи електронного суду* передбачає автоматизацію процесів судового діловодства, забезпечення публічності судового розгляду, відкритості ухвалених судових рішень, узагальнення судової практики, забезпечення дотримання процесуальних строків.

Важливим елементом електронної демократії є *електронний підпис* — вид підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Такий електронний цифровий підпис, який за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису та печатки, кожна фізична та юридична особа може отримати у відповідних центрах сертифікації ключів.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що в умовах формування глобального інформаційного суспільства, на перший погляд, віртуальні поняття інфо-влади, інфо-комунікацій та інфо-демократії набувають реальних рис і реалізуються в конкретній політичній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебик В. Політологія: наука і навчальна дисципліна. — К.: Каравела, 2009. — 496 с.
2. Bebyk W. Polityczna prakseologia: teoria, metodologia, praktyka // Panstwo i prawo wobec wspolczesnych wyzwan. Teoria i filozofia panstwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw czlowieka. Ksiega jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni. — Torun, 2012. — S. 139–147.
3. Бебик В. Глобальне інформаційне суспільство: інфо-комунікація і електронна демократія. — Available at: http://cathedra.io.ua/s2294803/valeriy_bebik_globalne_informacyjne_suspilstvo_info-komunikaciya_i_elektronna_demokratiya
4. Bebyk, Valeriy, 2015. POLITICAL MARKETING : CONCEPT, FUNCTIONS, TYPES. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal, 04 (08), pp. 79–89. — Available at: http://sp-sciences.io.ua/s2295706/bebyk_valeriy_2015_political_marketing_concept_functions_types_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_04_08_pp_79-89 (accessed 30 December 2015).
5. Окінавська Хартія Глобального Інформаційного Суспільства [Електронний ресурс]. — http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

REFERENCES

1. Bebyk, V. (2009). Politylogiya: nauka i navchal'na dysczyplina. Kyiv, Caravella, 496 p.
2. Bebyk, W. (2012). Polityczna prakseologia: teoria, metodologia, praktyka. *Panstwo i prawo wobec wspolczesnych wyzwan*. Teoria i filozofia panstwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw czlowieka. Ksiega jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni. Torun, S. 139–147.
3. Bebyk, V. (2016). Globalne informacyjne suspilstvo info-komunikaciya i elektronna demokratiya. Available at: http://cathedra.io.ua/s2294803/valeriy_bebik_globalne_informacyjne_suspilstvo_info-komunikaciya_i_elektronna_demokratiya
4. Bebyk, Valeriy, 2015. POLITICAL MARKETING : CONCEPT, FUNCTIONS, TYPES. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal, 04 (08), pp. 79–89. Available at: http://sp-sciences.io.ua/s2295706/bebyk_valeriy_2015_political_marketing_concept_functions_types_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_04_08_pp_79-89 (accessed 30 December 2015).
5. Okinawa Charter on Global Information Society. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

ПОЛІТИЧНІ МОДЕЛІ МІЖІНСТИТУЦІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Король, Олексій,

Інститут телекомунікацій і глобального
інформаційного простору НАН України (Україна, Київ),
аспірант,
9485805@ukr.net

АНОТАЦІЯ

В умовах становлення інформаційного суспільства в Україні актуальним залишається питання формування його окремих політичних інститутів та забезпечення ефективної взаємодії між ними. Модель міжінституційної комунікації, зумовлена розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, сприяє підвищенню якості державного управління та є однією з ключових умов до трансформації політичних інститутів демократії участі. Існуючі наукові праці з проблем функціонування політичних інститутів інформаційного суспільства недостатньо охоплюють аспект міжінституційної комунікації всередині органів державної влади.

У статті розглянуто зарубіжні політичні моделі міжінституційної комунікації в системі органів державної влади, які виявляють їх сутнісні ознаки та особливості, а також роль у розвитку інформаційного суспільства.

Аналіз зарубіжних моделей міжінституційної комунікації дозволяє визначити умови для ефективного вирішення проблеми формування інституту комунікації в системі органів державної влади в Україні.

Ключові слова: інформаційна демократія, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційна взаємодія, міжінституційна комунікація, модель.

POLITICAL MODELS OF INTER-INSTITUTIONAL COMMUNICATION IN THE SYSTEM OF PUBLIC AUTHORITIES IN THE CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY

Korol, Oleksiy,

Institute of telecommunications and global information space,
National academy of sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv),
PhD student,
9485805@ukr.net

SUMMARY

With the establishment of information society in Ukraine the issue of forming its separate political institutions and ensure effective interaction between them. Model inter-institutional communication caused by the development of information and communication technologies contributes to the quality of public administration and is one of the key conditions for the transformation of the political institutions of inclusive democracy. Existing scientific works on problems of the political institutions of the information society is not sufficiently cover the aspect of inter-institutional communication within public authorities.

The article analyzes the existing political models of inter-institutional communication in the system of government that reveal their essential features and characteristics, and role in the development of the information society.

Analysis of foreign models of inter-institutional communication to determine the conditions for an effective solution to the problem of formation of the institute of communication in the system of government in Ukraine.

Key words: information and communication interaction, information democracy, information society, inter-institutional communication, model.

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій (далі — ІКТ) та розвиток усіх елементів інформаційного суспільства на сьогодні є одним з ключових елементів та пріоритетом стратегічного розвитку провідних країн світу.

Від темпів подолання цифрової нерівності всередині суспільства та загалом конкретної держави на міжнародній арені залежить її гарантований поступальний рух до підвищення показників якості життя населення.

Інформаційне суспільство є суспільством, в якому інформація, знання й ІКТ перетворюються на основну продуктивну силу та джерело епохальних зрушень в усіх сферах суспільного життя, зокрема і політичній, що виявляється у метаморфозах самої політичної влади, в трансформації політичних режимів («е-демократія»), владних інститутів («е-уряд» та «е-самоврядування»), партійних («е-партія») і виборчих систем («е-вибори» і «е-референдум»), у прискоренні переходу від представницької демократії до демократії участі, у зміцненні правової держави і громадянського суспільства, в посиленні інших демократичних перетворень на користь людини, суспільства і людства в цілому [1, с.9].

У такому суспільстві інформація відіграє роль одного з найважливіших джерел влади. Для органів влади за цих умов принципово важливо володіти повною та об'єктивною інформацією з метою прийняття обгрунтованого політичного рішення. Натомість ІКТ забезпечують ефективну міжінституційну комунікацію, що сприяє підвищенню якості державного управління та впливу самих владних інституцій на політичний процес. Забезпечення інформаційно-комунікаційної взаємодії різних органів влади визначено одним з головних пріоритетів Цифрового порядку денного для Європи — 2020 та Європейського плану дій у сфері електронного урядування на 2011–2015 роки.

Метою цієї статті є політологічне дослідження зарубіжних моделей інституту інформаційно-комунікаційної взаємодії в системі органів державної влади засобами цифрової комунікації в контексті розвитку інформаційного суспільства та електронної демократії, а також визначення проблемних аспектів становлення подібної комунікації в Україні.

Питання розвитку окремих інститутів інформаційного суспільства у своїх працях досліджували такі відомі зарубіжні вчені як: М.Кастельс, Д.Белл, Ф.Уебстер, К.Мей, Й.Масуда, Е.Тофлер, проблеми електронного урядування та електронної демократії — Дж. Фонтейн, Р. Гібсон, К. Макнат, С. Уорд, Р. Катц, Т. Стоуньєр, К. Дейч.

В останні роки з'явилося також багато вітчизняних наукових досліджень з проблем взаємодії влади та інформації, серед них заслуговують на увагу праці В. Бебика, С. Довгого, В. Лісничого, І. Виселко, О. Мураховського, Н. Драгомирецької, М. Головатого, Ф. Кирилюка, А. Новицького, Д. Дубова, А. Халецького, Ю. Сурміна, В.Князева, В. Олуйка, О. Загаєцької, І. Аристової та ін.

Разом з тим, незважаючи на численні наукові праці з проблем становлення і розвитку інформаційного суспільства, його окремих інститутів, питання міжінституційної комунікації всередині органів державної влади залишається дискусійним.

Роль та місце комунікації в системі органів державної влади постійно зростає, а сама комунікаційна складова політичної діяльності ускладнюється із розвитком ІКТ. Від характеру згаданої комунікації та рівня участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами залежить на сьогодні ефективність як політичних процесів, так і самої держави, оскільки змінюються функції суб'єктів такої комунікації, а обмін інформацією здійснюється не лише по вертикалі, але й по горизонталі — між суб'єктами одного рівня.

Інформаційна взаємодія передбачає процес обміну відомостями (інформацією), що приводить до зміни знання хоча б одного з одержувачів цих відомостей [2]. В інформаційному суспільстві інформаційно-комунікаційна інфраструктура, яка дозволяє здійснювати подібну комунікацію, стає в один ряд з транспортною, енергетичною та ін.

Інформаційно-комунікаційна інфраструктура — це сукупність територіально розподілених інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, телекомунікаційних мереж, мереж поштового зв'язку, а також організаційних структур, правових і нормативних механізмів, що забезпечують управління інфраструктурою, її ефективне функціонування та надання інформаційних і комунікаційних послуг споживачам (користувачам) [3]. Від принципів та засобів її побудови, функціонування залежить рівень розвитку всіх інститутів інформаційного суспільства, в першу чергу електронного уряду.

При цьому електронний уряд у контексті цього дослідження розглядається не лише як зовнішній прояв діяльності органів публічної влади (взаємодія з громадянами та бізнесом), а й як система внутрішньої комунікації на різних рівнях (загальнодержавний, регіональний, місцевий) та різних гілок влади (законодавча, виконавча, судова) за допомогою ІКТ.

Слід відзначити, що такий підхід до вивчення процесу комунікації був запропонований Ю.Уманським, який вивчав комунікативну взаємодію центральних, регіональних та місцевих органів публічної влади крізь призму формування єдиного інформаційного простору публічного

управління, створення систем інформаційно-аналітичного забезпечення всіх рівнів державної влади та органів місцевого самоврядування, що становитимуть єдину інформаційну мережу [4]. Він визначає «комунікації у державному управлінні» як механізми, завдяки яким розвиваються відносини між керованою та керуючою підсистемами в системі управління разом із засобами передачі їх у просторі та часі, які здатні викликати синергетично-рефлексивні перетворення обох підсистем відповідно до поставленої мети.

Дещо ширше цей підхід розглядає у своїх працях Н. Драгомирецька. Так, зокрема, вона визначає комунікативну діяльність як систему, сутність якої полягає в рівновазі між змістовними (сенс комунікації), виконавчими (управлінські дії з обміну інформацією), особистісними (потреби, мотиви суб'єктів управління) компонентами та очікуваними результатами від комунікативної діяльності, яка забезпечує формуючий вплив на побудову взаємовідносин між державою та суспільством [5].

Враховуючи зазначене, інформаційно-комунікаційна взаємодія політичних інститутів зумовлює зміну концепції діяльності управлінських структур держави, в основу якої покладено використання певної інформаційної моделі, сутність якої залежить від рівня розвитку інформаційного суспільства конкретної держави. Так, однією із догм інформаційного суспільства є те, що органи державної влади надають адміністративні послуги, а не є виключним джерелом влади. Ця теза є надзвичайно важливою в контексті децентралізації влади, що розпочалася в нашій державі.

Використання ІКТ в умовах функціонування системи електронного уряду дозволяє здійснити перетворення конструкції органів публічної влади з метою забезпечення їх більшої відкритості, прозорості та підзвітності перед громадянами [6, с. 24].

Українські вчені І. Коліушко та М. Демкова зазначають, що замість «електронного уряду» більш доречно говорити про державну мережеву інформаційну інфраструктуру як інформаційно-комунікаційну систему, що забезпечує оптимальне, з погляду суспільства, функціонування всіх гілок і рівнів державної влади [7].

За останні два десятиліття з моменту практичного запровадження елементів системи електронного урядування в різних країнах світу накопичено значний досвід формування відповідної державної політики у сфері цифрової комунікації. Визначення моделей міжінституційної комунікації в системі органів державної влади різних країн світу можна класифікувати залежно від вирішення завдань електронного урядування та залежно від особливостей здійснення демократичних політичних процесів відповідно до принципів класифікації, запропонованих англійським політологом Д. Хелдом [8, с. 37]. Ці критерії є взаємопов'язаними, однак мають свої певні особливості.

Так, згідно з першим критерієм слід виокремити такі три моделі: модель з пріоритетним забезпеченням органів влади ефективними засобами прийняття управлінських рішень та надання адміністративних послуг (США, Канада, Великобританія, Італія, Іспанія, Франція), модель забезпечення максимального рівня доступності до електронних сервісів та контролю за владою (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Південна Корея, Сінгапур, Японія), перехідна модель (пострадянські країни, в т.ч. Україна) [9].

Модель з пріоритетним забезпеченням органів влади ефективними засобами прийняття управлінських рішень та надання адміністративних послуг характеризується високим рівнем розвитку ІКТ, забезпеченням сучасними ІКТ усіх рівнів владних інституцій, оптимізацією адміністративного апарату, високим ступенем інтегрованості інформаційних систем, наявністю єдиних інформаційних порталів органів влади, високим ступенем законодавчого регулювання інформаційно-комунікаційної взаємодії всередині державного апарату. Слід відзначити, що ІКТ, наприклад у США, стали важливим елементом системи «стримувань і противаг» у взаємовідносинах між різними гілками влади, органічно увійшовши до американської моделі «демократії участі», трансформуючи та модернізуючи її до рівня «електронної демократії участі».

Для моделі забезпечення максимального рівня доступності до електронних сервісів та контролю за владою притаманний високий ступінь відкритості публічної інформації, участі громадян в управлінні державними справами та їх політичної свідомості, забезпечення швидкого доступу до електронних сервісів, в т.ч. органів державної влади, за допомогою мобільних пристроїв та технології 3G та 4G, перехід від концепції «електронного уряду» до концепції «мобільного уряду».

Слід відзначити, що для обох вказаних вище моделей характерним є застосування під час комунікації органів влади електронної системи документообігу на базі електронного цифрового підпису та електронної печатки. У багатьох цих країнах засідання уряду відбуваються в режимі Інтернет-конференції в режимі реального часу, а саме голосування здійснюється в електронному режимі, що унеможливорює надмірну бюрократизацію та підвищує ефективність функціонування органів державної влади. Крім того, для цих же країн притаманний значний рівень інтегрованості та наявність наддержавних структур у рамках політико-економічних об'єднань (Європейський Союз та ін.), що обумовлює необхідність комунікації не лише між органами влади в середині країни, але й на

міждержавному рівні. З метою забезпечення обміну інформацією із закордонними органами влади, наприклад в Італії, створено окрему мережу International Network of the Italian Public Administration (RIPA), що об'єднала 450 урядових офісів приблизно в 120 країнах.

Перехідна модель характерна для країн з недостатньо високим рівнем комп'ютеризації, відсутністю загальнодержавного широкосмугового доступу до мережі Інтернет громадян та органів влади, значним рівнем цифрової нерівності між різними регіонами країни, повільними темпами впровадження електронного документообігу, низьким рівнем комп'ютерної грамотності серед державних службовців та громадян, не досконалим та здебільшого безсистемним законодавчим регулюванням окремих питань інформаційно-комунікаційної взаємодії в системі органів державної влади, закритістю значного обсягу інформації від вільного доступу, неналежним та епізодичним характером систематизації інформації та створення необхідних у державному управлінні баз даних тощо.

Аналізу різноманітних моделей демократії та відповідного характеру інформаційно-комунікаційної взаємодії в системі органів публічної влади була присвячена науково-дослідна робота вчених Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України «Моделювання інформаційної взаємодії між центральними, регіональними та місцевими органами влади», а також монографія професора Н.В. Грицяк «Інформаційна складова державної політики та управління», що дозволили виокремити моделі міжінституційної комунікації залежно від особливостей здійснення демократичних політичних процесів [10, с.17–32].

Так, концепція ліберальної демократії (Дж. Локк, К. Майноуг, М. Фрідман) передбачає високий ступінь децентралізації влади, автономності та інформаційної незалежності місцевих та регіональних органів влади. Центральні органи влади відіграють лише координуючу роль. Фактично за такої моделі комунікація здійснюється за класичним демократичним принципом знизу догори. Так, в Іспанії створена мережа SARA, яка об'єднала всі центральні органи влади та більш як 1600 муніципалітетів.

Здебільшого для вирішення місцевих проблем за такої моделі в інформаційному суспільстві на базі порталів місцевих органів влади проводяться електронні опитування, обговорення (форуми), петиції, референдуми, а також забезпечена можливість спілкування державних службовців та громадян через електронні приймальні (кабінети). На загальнодержавному рівні забезпечуються формування відповідних баз даних та обмін відомостями між державами. Натомість питання захисту і доступності інформації вирішуються на рівні приватних мереж, наприклад Public Sector Net work (PSN) — «мережа приватних мереж» у Великобританії.

Концепція плюралістичної демократії (Р. Даль, Р. Мертон, Г. Ласкі) побудована на принципах демократизму та політичного компромісу, а також вираження політичної волі громадян через діяльність різноманітних соціальних груп, які в тих чи інших конфігураціях об'єднуються в боротьбі за владу (чи прийняття окремих політичних рішень), що у свою чергу стримує монополізацію влади в руках однієї з цих груп. Для моделі міжінституційної комунікації за цією концепцією притаманна наявність значної кількості електронних петицій та звернень інститутів громадянського суспільства, що зумовлює необхідність швидкого обміну інформацією між органами влади з метою їх задоволення, а також функціонування однієї спеціальної інституції, що узагальнює позицію цих інститутів та визначає шляхи її апроксимації у політико-правове поле держави.

Поліархічна концепція (Р.Даль) в моделі міжінституційної комунікації передбачає максимальне врахування думки людей при прийнятті політичних рішень не лише на загальнодержавному (центральному) рівні, але й на рівні окремих територіальних громад. Таким чином, при такій моделі у державі повинна бути розроблена та функціонувати ефективна інформаційно-комунікаційна інфраструктура та засоби прямого впливу кожного окремого громадянина на процес державного та регіонального управління. Природа та призначення органів державної влади при цьому змінюються у бік їх функціонування винятково як консультативних органів, джерел інформації для громадян та їх об'єднань задля здійснення останніми політичних функцій. Так, зокрема, в Австрії створено федеральний центр обробки даних BRZ на базі Міністерства фінансів, де працює понад 900 фахівців, що створюють інформаційні системи електронного урядування для різних сфер життєдіяльності суспільства.

Державна політика за цієї моделі спрямована також на пріоритетне забезпечення, серед іншого, *інформаційних прав і свобод людини та громадянина* (право на вільне об'єднання у незалежні асоціації чи організації, в тому числі незалежні засоби масової комунікації), *а також інформаційної взаємодії*. Крім того, держава активно розбудовує такі інститути електронної демократії, як «електронний парламент» та «електронний суд».

У концепції партиципаторної демократії (К. Пейтман, Н. Боббіо, П. Бахрах) модель міжінституційної комунікації в системі органів державної влади передбачає спрямованість на реальну участь та врахування громадської думки при прийнятті політичних рішень, широке інформування орга-

нами влади про свою діяльність, їх відкритість і прозорість, підзвітність всіх державних службовців перед народом (громадою). Партиципаторна концепція трактує демократію як повне самоврядування громадян, тому важливими складовими цієї моделі є електронні референдуми, плебісцити, праймеризи тощо.

Російські науковці Ю. Бігунов та А. Понеділко зазначають, що партиципаторний підхід «збільшує активність народу у суспільному житті, міцно легітимізує владу в очах народу, виключає його відчуженість від державного управління» [11, с. 74].

Дещо протилежні характеристики має інша розповсюджена концепція «елітарної демократії» (Й. Шумпетер), за якої право прийняття політичних рішень належить компетентним спеціалістам — еліті. Модель міжінституційної комунікації передбачає, що інформаційна взаємодія здійснюється між різними ланками владної ієрархії зверху вниз, а органи влади нижчого рівня практично позбавлені можливості брати участь в ухваленні політичних рішень. Інформація, яка доступна громадянам, є чітко визначеною, а інформаційний простір в цілому — контрольований. За такої концепції демократії створюється значний бюрократичний апарат, а процедура комунікації надмірно зарегульована як нормативно, так і адміністративно.

Сучасною ж концепцією демократії, яка відображає усі переваги інформаційного суспільства для опрацювання моделі управління державою, є інформаційна демократія, запропонована французьким політиком М. Рокаром. Пріоритетним напрямом внутрішньої політики держави за цією концепцією є забезпечення у політичному процесі ефективного інформаційно-комунікативного взаємозв'язку між виборними державними органами та посадами, засобами масової комунікації та виборцями. Реалізація громадянами своїх прав та свобод можлива лише за умови вільного розповсюдження інформації, відсутності політичних заборон, цензури тощо. Таким чином, держава створює не лише належну інфраструктуру, але й відповідну нормативно-правову та інституційну базу, що забезпечує реалізацію цих прав. Органи державної влади несуть підвищену соціальну та юридичну відповідальність за розробку моделі спрощеного та швидкого доступу до публічної інформації для громадян, а також надання адміністративних послуг.

Модель міжінституційної комунікації за такої концепції передбачає обов'язкове залучення громадських інституцій до процесу контролю за прийнятими рішеннями та забезпечення швидкого, кваліфікованого обміну інформацією між органами влади центрального, регіонального та місцевого рівнів.

Таким чином, міжінституційна комунікація стосується внутрішніх інформаційних систем, що забезпечують підтримку адміністративно-управлінського апарату, належний обмін відомостями всередині органів влади на різних рівнях та між різними її гілками. Електронне урядування в умовах інформаційного суспільства потребує нової філософії державного управління, яка полягає у переході від принципу домінуючої ролі органів влади до принципу партнерства та взаємоузгодження. Вирішення цих проблем у площині інтеграції та адаптації управлінських процесів усередині системи дозволить забезпечити вирішення також питання комунікації ззовні з інститутами громадянського суспільства.

Проаналізувавши зарубіжний досвід функціонування різноманітних політичних моделей інформаційно-комунікаційної взаємодії засобами цифрової комунікації між органами державної влади, можна зробити висновки, що дозволяють визначити умови для ефективного вирішення проблеми налагодження такої комунікації в Україні:

- забезпечення швидкісного доступу до мережі Інтернет;
- наявність розвинутого громадянського суспільства;
- забезпечення реальної участі громадян в ухваленні політичних рішень;
- існування сучасної нормативно-правової бази, що регламентує принципи та способи міжінституційної комунікації;
- високий ступінь розвитку ІКТ та загального рівня комп'ютеризації та інформатизації країни;
- відкритість та прозорість адміністративних процедур, створення та функціонування Єдиного державного порталу адміністративних послуг;
- проведення адміністративної реформи та оптимізація бюрократичного апарату;
- розроблення єдиних стандартів, протоколів, регламентів збирання, обробки, аналізу, збереження, передачі інформації між суб'єктами політичної комунікації та їх гармонізація з міжнародними стандартами;
- підвищення загального рівня інформаційної культури осіб, уповноважених на виконання функцій державного управління;
- створення єдиної функціонуючої системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів.
- розробка концепції міжвідомчої та міжрегіональної електронної взаємодії;
- створення системи електронної ідентифікації та аутентифікації громадян;

- державна підтримка розвитку індустрії ІКТ;
- розвиток інститутів електронної демократії («електронний парламент», «електронний суд», «електронний референдум», «електронна петиція» тощо).

Слід також відзначити, що ефективна політична міжінституційна комунікація всередині органів державної влади є важливим елементом забезпечення легітимності політичних рішень, що ними ухвалюються, та їх сприйняття самим суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Маруховський О.О.* Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / О.О. Маруховський. — Київ, 2008. — 20 с.
2. *Парфьонова Г.* Інформаційна взаємодія органів місцевого самоврядування м. Херсона та громади. Сучасний стан та перспективи. Аналітичне дослідження. — [Електронний ресурс] / Г.Парфьонова. — Режим доступу: http://www.hgi.org.ua/inf_vz_vig.htm
3. Про затвердження Концепції створення національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури України: рішення НКРЗІ від 20.09.2012 № 473. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN77374.html.
4. *Уманський Ю.* Інформаційне забезпечення системи державного управління / Юрій Уманський: дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. — Запоріжжя, 2008. — 189 с.
5. *Драгомирецька Н.* Комунікативна діяльність в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект / Наталія Драгомирецька : дис. д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. — К., 2007. — 433 с.
6. *Демпси Дж.* Электронное правительство и его выгоды для широких масс // Государственное управление в переходных экономиках, 2003 №1.
7. *Коліушко І.Б., Демкова М.С.* Електронне урядування — шлях до ефективності та прозорості державного управління. — [Електронний ресурс] / І.Б. Коліушко, М.С. Демкова. — Режим доступу: // http://www.isu.org.ua/catalog-26/c_id-157/i_id-5/level-2/library.html
8. *Грачев М.Н., Мадатов А.С.* Демократия: методология исследования, анализ перспектив. — М.: Алкигамма, 2004. — 128 с.
9. United Nations E-Government Survey 2012. E-Government for the People. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan048065.pdf>.
10. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія / Соловійов С.Г., та ін.; заг. ред. Грицяк Н.В.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, каф. інформ. політики та електрон. урядування. — Київ: К.І.С., 2015. — 320 с.
11. *Бегунов Ю., Лукашев А., Понидилко А.* 13 теорій демократії. — СПб : Издательский дом «Бизнес-Пресс», 2002. — 240 с.

REFERENCES

1. *Maruhovs'kyj, O.O.* (2008). Politychni aspekty zarubizhnyh koncepcij informacijnogo suspil'stva: avtoref. dys. na zdobuttja stupenja kand. polit. nauk : spec. 23.00.01 «Teorija ta istorija politychnoi' nauky». Kyiv, 20 p.
2. *Parfonova, G.* Informacijna vzajemodija organiv miscevoogo samovrjaduvannja m. Hersona ta gromady. Suchasnyj stan ta perspektivy. Analitychne doslidzhennja. — Available at: http://www.hgi.org.ua/inf_vz_vig.htm
3. Pro zatverdzhennja Koncepcii stvorennja nacional'noi informacijno-komunikacijnoi infrastruktury Ukrainy: rishennja NKRZI vid 20.09.2012 № 473. — Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN77374.html.
4. *Umans'kyj, Ju.* (2008). Informacijne zabezpechennja systemy derzhavnogo upravlinnja : dys. kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02. Zaporizhzhja, 189 p.
5. *Dragomyrec'ka, N.* (2007). Komunikatyvna dijaj'nist' v derzhavnomu upravlinni: teoretyko-metodologichnyj aspekt : dys.d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.01. Kyiv, 433 p.
6. *Dempsy, Dzh.* (2003). Elektronnoe pravytel'stvo i ego vygody dlja shyrokyh mass. *Gosudarstvennoe upravlenye v perehodnyh ekonomikah*, №1.
7. *Koliushko, I. B., Demkova, M. S.* Elektronne urjaduvannja — shljah do efektyvnosti ta prozorosti derzhavnogo upravlinnja. — Available at: http://www.isu.org.ua/catalog-26/c_id-157/i_id-5/level-2/library.html
8. *Grachev, M. N., Madatov, A. S.* (2004). Demokratija: metodologija issledovanija, analiz perspektiv. Moscow, Alkigamma, 128 p.
9. United Nations E-Government Survey 2012. E-Government for the People. Available at: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan048065.pdf>
10. Informacijna skladova derzhavnoi' polityky ta upravlinnja: monografija / Solovjov S. G., ta in.; zag. red. Grycjak, N. V. (2015); Nac. akad. derzh. upr. pry Prezidentovi Ukrainy, kaf.inform. polityky ta elektron. urjaduvannja. Kyiv, K.I.S., 320 p.
11. *Begunov, Ju.; Lukashev, A., Ponydilko, A.* (2002). 13 teoryj demokratii. Izdatel'skij dom «Biznes-Press», SPb, 240 p.

Розділ II

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ

СИСТЕМНА СПЕЦИФІКА «ГІБРИДНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ»: УЧАСНИКИ, МЕТОДИ ТА ЦІЛІ (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Хижняк, Ігор,

доктор історичних наук, професор,
доктор політичних наук, професор політології,
академік Української Академії політичних наук,
Маріупольський державний університет, (Україна, Маріуполь),
професор кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики,
Інститут всесвітньої історії НАН України» (Україна, Київ), головний науковий співробітник,
Mylko_v@ukr.net

АНОТАЦІЯ

Здійснено концептуальний аналіз зусиль, спрямованих на формування новоствореного «кремлівським» очільником окремого поля міждержавної взаємодії інноваційного формату з метою ведення латентно-силових дій — «гібридної, інформаційної війни». Окреслена її змістова суть, а також різні засоби і функціональні різновиди цього типу психологічно-інформаційного впливу на супротивника. Запропоновано системну оцінку «гібридної, інформаційної війни» як явища окремого поля дії з якісно визначеною, старанно замаскованою формою поліформатної агресії.

Ключові слова: «гібридна, інформаційна війна», полюси глобального світоустрою, «активні захисні механізми», «гібридне протистояння», «духовний суверенітет», історіографічна парадигма постмодерністського наповнення, обмеження суверенітету держави ззовні, «нова холодна війна».

SYSTEMIC PARTICULARITIES OF «HYBRID», INFORMATIONAL WAR»: PARTICIPANTS, METHODS AND AIMS (THE UKRAINIAN CONTEXT)

Khyzhnyak, Igor,

Doctor Habil., professor (world history, international relations);
Doctor Habil., professor (political sciences),
academician of the Ukrainian Academy of Political Science;
Mariupol State University (Ukraine, Mariupol),
professor for the Department of the International Relations and Foreign Policy;
The Institute of the World History of the National Ukrainian Academy of Sciences, (Ukraine, Kyiv),
chief scientific researcher,
Mylko_v@ukr.net

SUMMARY

The conceptional analysis has defined the way a Kremlin leader started adventing efforts to impose his own implications on milieu of interstate relations. It is merely aimed at to introduce politically preferable and latently functioned the hybrid approach that amends the traditional rules of war and stimulates another-hybrid, informational withstanding. It is outlined with its corresponding context which removes «a retro» psychological war policy of influence and encourages the new ways of hybrid, informational war estimations. The systemic environment of special sort over hybrid, informational warfare goes into the advent and settled area of disguise, proxy and covert political undertakings of direct, aggressive nature.

Key words: «hybrid, informational war», the poles of world order, an active defensive mechanism, «hybrid withstanding», a historiographical paradigm of postmodernistic distinctive traits, the restriction of state sovereignty from outside, «a new cold war».

Як окреме поле дії в межах новоствореної підсистемної структури «гібридна, інформаційна війна» посідає особливе і навіть самостійне місце. Вона являє собою цілком окреслену (за своїми цілями і методами досягнення), якісно визначену, беззаперечно силову, але старанно замасковану форму агресії.

Сама по собі «гібридна, інформаційна війна» має розумітись як ведення певних латентно-силових дій, що спрямованні на досягнення цілком усвідомлених цілей та завдань військового, інформаційного, економічного, політичного, соціального характеру тощо. І робиться це комплексно, натомість без спрямованої концентрації на класичних методах як стратегічного, так і тактичного впливу. Такий спосіб війни має прояви різного характеру, які за попередніх часів навіть не розглядалися як агресивні, проте зараз, без усякого сумніву, можуть бути віднесені саме як до акцій подібного гатунку.

Важливою системною ознакою ведення «гібридної», інформаційної війни є здатність одночасного поєднання різних рівнів її фактичного застосування. Це може бути як найвищий державний, дипломатичний, так і одночасно інформаційний, віртуальний, а також і найнижчий — підривний, терористичний її різновиди, тобто симбіоз створення реальних або фантомних загроз. При цьому існує інституційно оформлений оперативний, вертикальний, зв'язок між усіма моделями впливу. На практиці, це системно значно звужує можливість як передбачити, так і визначити точний час початку комплексу недружніх дій або нанесення несподіваного удару. По суті, в жодній країні офіційної об'яви «гібридної», інформаційної війни не передбачено взагалі за визначенням. Правда, в сучасних умовах як найбільш яскравий приклад може бути Росія, яка і по факту, і по суті активно виступає не тільки учасником, а і її натхненним ініціатором. Хоча при цьому, всіма правдами, а точніше, вже всьому світові очевидними, неправдами, заперечує свою безпосередню участь у ній.

Власне в цьому плані вартими уваги, безсумнівно, є певні функціональні різновиди цього виду силового впливу на супротивника. Для прикладу, до них можна віднести як *першу пробу сил прямо-лінійні, комбіновані з реальними військово-силовими акціями інформаційні атаки*, так би мовити, «в лоб», з метою відстежувати канали можливої протидії і зрозуміти, яким чином слід відбудовувати наступні наступальні ходи.

Якщо певна подія, що готується в реальній дійсності, все ж не відбувається (зруйнувати асоціацію України з ЄС, значно розширити кордони проекту «Новоросія», остаточно закріпитися в постійному членстві в межах G7 тощо), це означає, що її необхідно «обкатати» у віртуальному, (медійному) просторі і вона як додаток до всього має ще фіксуватись саме у суспільній свідомості, як реальність, що, проте, вже ніби здійснилась. У цьому, за великим рахунком, і полягає замаскована хитрість.

По суті справи, розв'язання Третьої світової («гібридної, інформаційної війни») насамперед як проти України, безпосередньо, у гарячій військовій фазі, так і проти США і країн Заходу, опосередковано, у медійному просторі, здійснюється згідно з цілим рядом мотиваційних спрямувань:

— утримати як під своїм невсипущим контролем весь пострадянський простір, так і зробити активну спробу нав'язати світу свою «півтора-полярну + Росія» модель розвитку полюсів глобального світоустрою;

— розширити зону політичного впливу, особливо в країнах Західної Європи, через широко розгалужену мережу «своїх людей» (агентів впливу) в різних державних, партійних і бізнесових структурах, а також значним чином активізувати рівень їх фінансової підтримки;

— розв'язати розширений збройний конфлікт у східних районах України, на Донбасі, штучного характеру для підтримки військово-терористичних утворень «ДНР», «ЛНР» і спрямовано контролювати ці процеси за допомогою — «керованого збройного конфлікту», супроводжуючи це регулярними поставками як застарілих, так і сучасних озброєнь у зону військового протистояння і заміною існуючого арсеналу на більш вдосконалений, сучасний;

— створити «образ ворога» з України, її «жидо-бандерівців», «укропів» та «фашистів», а себе «жертвою» дій США і Західної Європи, які хочуть витіснити Росію з Європейського енергоринку, по-

путно послабивши її економіку. І зробити це під виглядом безкорисливої підтримки та при неодмінному окресленні власного реноме як захисника прав і інтересів росіян всюди поза межами самої Росії і бажання всім при цьому тільки добра (звичайно, тільки у власному розумінні самого В.Путіна). Попутно, *спробувати внести розкол у єдність* країн трансатлантичної складової і блоку НАТО (хоча подібні кроки дуже вже нагадують акції нацистської Німеччини протягом 1938 р. у процесі підготовки Мюнхенської конференції).

Як властивість, що притаманна кожному системному утворенню — адаптуватись до незвичних умов, що виникли шляхом створення нових зв'язків між елементами системи, «гібридна, інформаційна війна» стала простором для подальших розробок різновидів інструментального впливу на супротивника. Ними стали різні комбінаційні прив'язки, як, скажімо, до «*футурологічної івентуальності*» (прогностичного передбачення подій, що мають статися), з поправкою перекладання їх сподіваної результативності на сучасний момент. У цьому контексті Росія стала вдаватися до ведення достатньо складних ігор на різних рівнях. Зокрема, мова йде про політичні заяви, що регулярно роблять міністр закордонних справ С. Лавров, міністр оборони С. Шойгу, глава адміністрації президента С. Іванов і віце-прем'єр Д. Рогозін. Йдеться в першу чергу про тактику «2+1» для використання щодо ЄС. Тут мається на увазі відповідь Москви на антиросійські санкції (які діють, до речі, в режимі «один через раз»). У подібних меседжах також системно закладена (увага!) модель поведінки подвійного передбачення: з одного боку, піклування *про не нанесення економіці ЄС серйозної шкоди цими санкціями з розрахунку на довготривале партнерство на майбутнє*, а з іншого — *викликати сильне обурення тих учасників ринків ЄС, хто найбільш зацікавлений у співробітництві з Росією*. Крім цього, російська влада декларує як пріоритетні власне ті напрями, в яких особливий акцент робиться на т.з. *імпортзаміщенні*, що передбачає *підтримку винятково російських виробників у межах СОТ (?); здійснюється т.з. націоналізація місцевих еліт* (включаючи держбюрократію та депутатів), яка має на увазі *виведення російського істеблішменту з-під «згубного та зловісного впливу» західного співтовариства* (до речі, практично всі статки цього істеблішменту розміщені саме у фінансових інститутах, що розташовані на території «мерзенних», заморських земель); постійно забезпечується *юридична робота з використання «активних захисних механізмів» у тимчасово «афілійованих» для функціонування в інститутах СОТ або ООН та ряду інших з метою протидії «незаконним методам конкурентної боротьби», які застосовує «ворожий Захід» в особах США, ЄС, Японії, Австралії та Канади.*

Певна деталізація вказаної позиції вбачається доречною завдяки надто широко, інформаційно тиражованих вербальних вправ В.Чуркіна, російського посла в ООН. У них був активно задіяний серйозний його акторський досвід (рольова участь у фільмах про Леніна) часів кінематографічної молодості. Саме цей сегмент став застосовуватись як потужний інструмент особливого «*переконання*» членів Радбезу ООН у «*легітимній бездоганності*» позиції Росії під час захоплення Криму і розв'язання бойових дій на Донбасі. Правда, довіра до його імпровізацій на задану в Москві тему викликає як у суспільній думці світової спільноти, так і в експертних колах загальноновизнану дешифрування обгрунтованих сумнівів.

Відносно «українського напрямку» то тут, у межах системної взаємодії зовнішнього середовища і реально діючої «кремлівської» підсистеми, відбувається фактична підміна інформативної суті особливої функціональної складової, яка ніби забезпечує і навіть гарантує (!) підтримання параметрів неупередженості і відкритості у медійному полі необхідного для цього діапазону діяльності. Хоча, насправді, тут ведеться ще більш «витончена» гра. Інформаційний простір Росії і без того постійно «залізобетонно» впроваджує тезу про ніби звитяжні та безкінечно доблесні «ДНР» і «ЛНР», котрі добре розуміють критичну обмеженість «підтримки їх ініціатив» з боку Росії, тому з «благородством» справжніх лицарів насправді виявилися готовими вступити у перемовини з Києвом. Для цього вони «перетасували» керівний склад «Південного-Сходу України» (достатньо скомпрометований і до того ж надто балакучий росіянин Гіркін (Стрелков) був замінений на істинних місцевих патріотів «донецької закалки!»). Це було зроблено з головною метою «дозволити Києву, без втрати останнім власного політичного обличчя, нарешті налагодити такі життєво необхідні, зрештою тільки для нього самого, зв'язки з найбільш патріотично налаштованою більшістю місцевого населення, яка просто мріє жити тільки під стягом «триколову» [1] (дійсно вражаюча «великодушність» та незаперечна «добродієність» (!!!)).

У цьому зв'язку для підтримання саме іміджевих моментів Росії видавалось вельми важливим здійснити ряд *інформаційних атак у медійному просторі з залученням меседжів власне подібного контенту*. При цьому винятково пріоритетною доцільністю було обгрунтовано *їхнє тиражування не лише у пострадянському просторі, а й у глобальному масштабі*.

У розвиток надання особливої «витонченості» і бездоганної «переконливості» *власному інформаційному продукту* російська сторона відносно найбільш дражливих питань «українського напрямку» навіть

старанно виражає підкреслено «доброзичливу й конструктивну» позицію, натхненну і погоджену на її найвищому політичному рівні: «Президент Путин сделал очередную уступку Евросоюзу, впрочем, не изменяя себе объявил, что Россия поддерживает стремление Украины сохранить свою целостность, но до известных пределов (то есть Новороссия в составе Украины может развиваться в качестве автономии под гарантии Москвы)» [2] (правда, подібне визначення терористичних анклавів на Сході України вже не є актуальним для очільників Кремля). Хоча одкровення, що подаються в аналітичних матеріалах російського експертного середовища на кшталт «... Україну будет лихорадить и едва ли можно ожидать прекращения военных действий» [3], очевидно, навряд чи будуть рекомендовані для використання при підборі необхідної «фактури» для пропагандистського вжитку.

Сьогодні, аналізуючи особливості «гібридної, інформаційної війни», що була розв'язана Росією, і в яку були залучені також США, ЄС, та країни Заходу, можна констатувати, що відбувся певний перелом. І сталося це через вже відзначену нами внутрішньопідсистемну, надзвичайну активізацію свідомо спрямованої інкогерентності часу і місця розгортання оперативних вертикальних (інформаційних) зв'язків, які відповідальні за їх початок і подальше розширення. Завдяки цьому Росії певним чином удалось перехопити ініціативу у вказаному сегменті. В реальності вона, хоч і по факту, старанно камуфлює це, та все ж у дійсності виходить, що є фактичним акумулятором усіх дій з дестабілізації обстановки не тільки в регіоні, а й у міжнародному масштабі. Адже вона протягом всього часу виступає в ролі активного конструктора-ініціатора з розробки тактики дій, що насправді створюють не тільки чергові незручні ситуації, а й просто проблеми, на які повинна вимушено реагувати більшість не лише української, а й світової спільноти. Потужним «дахом» такої безкарності є ядерна зброя та засоби її доставки, якими демонстративно весь останній час стали гречно перенасичуватись російські військові арсенали.

Тож ритуальна помпезність миротворчої бази обох схем домовленостей міжнародного рівня, досягнутих як у вересні 2014 р., так і в лютому 2015 р., що мають гучну назву «Мінськ-1» та «Мінськ-2», у практичному вимірі є світомасштабною імітацією пошуків взаємодомовленостей з тих питань, з яких у принципі досягти консенсусу неможливо. Насправді, вони є не тільки недолугими зусиллями замирення агресора, а справжніми системними складовими «гібридної, інформаційної війни» на дипломатичному рівні. А їх спрямування лежить у системі координат недопущення необоротних змін або серйозних порушень у найважливіших параметрах, що характеризують стан зовнішнього середовища в достатньо комфортних для існування «кремлівської» підсистеми межах.

І справді, дипломатичне «поле бою» виглядає, принаймні з точки зору державних інтересів України (!), напрочуд незрозуміло, якщо не сказати навіть дивно. Франція і Німеччина з тільки відомих для них резонів ведуть свою частину партитури у «гібридному» протистоянні. А якщо вдатися до більш розлогої системної оцінки, то по суті кожна з указаних вище сторін фактично реалізує прагнення кремлівського очільника до порушення територіальної цілісності, а точніше, розчленування України як суверенної, унітарної держави. В результаті чого її східна частина практично повністю контролюється сепаратистами і доступ туди українським владним структурам категорично заборонений. І поділ цей моніторить ОБСЄ. А звідси випливають принаймні три не досить втішних, для українських інтересів, висновки: по-перше, обидві «мінські угоди» по суті легалізували збройне вторгнення Росії та окупацію нею законних українських територій. Крім того, домовленості стали фактично нав'язувати визначений ще в Москві та конче бажаний там конституційно оформлений згодом ще і в Києві обмежений державний суверенітет; по-друге, продовжують тактику постійних збройних вилазок, чисельних нічних обстрілів позицій збройних сил України та спроб «повзучого», «покрокового» захоплення нових і нових територій донецької і луганської областей. І нарешті, по-третє, ставить під великий сумнів сам факт можливості деескалації конфлікту як такого, не кажучи вже про припинення російської агресії проти України взагалі.

Відносно США, то вони мають власний вектор зацікавленості і досі не можуть, принаймні у публічному колі, нарешті визначитися з уже достатньо «нелетальною», принаймні для Москви, зброєю. А в межах світової спільноти ідеологічний маятник починає рухатися траєкторією, кінцева точка якої знаходиться в зоні вже відомої нам інкогерентності. Словом, «гібридна, інформаційна війна» — це найбільш вигідний для В.Путіна шлях розвитку подій, в яких він «відчуває себе, як риба у воді».

Стає все більш очевидним, що «несподіваний вояж» А.Меркель та Ф.Оланда до Москви навесні 2015 р. та «човникова дипломатія» тієї ж А.Меркель та держсекретаря США Дж. Керрі відразу після завершення святкування Дня Перемоги 9 травня до «золотоверхої» мають поки не відоме для публічного обговорення підґрунтя закулісної договірної бази! Постійні ж російські спекуляції і провокативні наляки з цього приводу повністю відповідають як природі, так і стилістиці створення відповідного інформаційного поля «гібридної, інформаційної війни».

Більш того, системна якість, яку набув цей вид силового впливу в середині 2015 р., поки грає на користь сценарію, який уже почав нав'язувати світовій спільноті В.Путін. І справді, світ стає більш

фрагментарно поділений. Загальні закономірності первісного, після закінчення Другої світової війни, функціонування глобальної міжнародної системи виявилися порушеними і досить серйозно. А об'єктивно стохастична по суті підсистемна одиниця, проте натомість свідомо ініційована і зрежисована у Москві, стала спрямовано перебирати на себе роль активного, зацікавленого модератора і «креативного» організатора (!) іншого роду закономірностей, що більше пов'язані не з глобальною, а, скоріше, з регіонально-географічною і культурно-цивілізаційною специфікою. А «гібридна, інформаційна війна», очевидно, зайняла в ній самостійне місце вже зафіксованого явища як окремого поля дії з якісно визначеною, старанно замаскованою формою поліформатної агресії. І саме завдяки їй в інформаційному полі почали з'являтися до цього непередбачені і, можливо, навіть екзотичні сценарії вірогідного розвитку майбутніх подій. Хоча з точки зору радикалізму, що притаманний «гібридному» протистоянню, подібні до цього сюжети цілком можуть бути прогнозовані. Зокрема, один із них виглядає приблизно у такий спосіб: згідно із втаємниченими закулісними домовленостями виникає ситуація, за якою Москва, відповідно до заздалегідь погоджених із Заходом умов, вводить свої війська на територію України, або щось подібне до цього, робить також керівництво України зі своєю Конституцією, з метою відновлення повної територіальної цілісності останньої. Після фіксації повного контролю над усією своєю територією в Києві може відбутись зміна еліт і відповідно поява нових тенденцій у внутрішньо- і зовнішньополітичному курсі (це вже на розсуд нової влади). Зате цілком реальними стають сподівані: закінчення війни і встановлення миру, виведення всіх військових, а точніше російських, формувань з території України поряд із збереженням власного політичного обличчя. В результаті, обстановка нормалізується, але питання по Криму, і заодно всі санкції з Росії, знімаються назавжди. Хоча останнє, на думку автора цієї студії, може відбутись не обов'язково до викладеного формату. Основні моменти приблизно такого розвитку подій були озвучені на російському телеканалі RTVI 20.05.2015 р. російським політологом С.Белковським.

А поки реальна *подвійність як якість в особі нестабільності і дисгармонії* продовжує займати домінуючі позиції на тлі *подальшого розгортання та активізації дій «гібридної, інформаційної війни»*. При цьому певне продовження дипломатичної гри у «мінські угоди», щедро наповнені різного роду домовленостями і умовляннями у принциповій ніби то неможливості іншого виходу з ситуації, як тільки можливий мир тільки на їх умовах, об'єктивно вимагає пошуку і підбору *якісно нового варіанта консенсусу*. Непереконливо виглядає і намагання дипломатично *нав'язати*, а точніше *остаточно і конституційно легалізувати*, автономний статус статуси «українськими» «ДНР» і «ЛНР».

Правда, широкий набір інструментів та способів постійного і спрямованого впливу на зовнішнє середовище (світову спільноту) за допомогою засобів *«гібридної, інформаційної війни»*, проте не дає однозначних підстав для остаточних висновків з *приводу їх dokonаної успішності*. А вдумлива аналітика і синтез можуть дати змогу накреслити можливі шляхи виправлення ситуації. З цієї метою необхідно більш детально розглянути *інформаційний модуль «гібридної, інформаційної війни»* як ознаку *нового поля формування прем'єрного центру сили при певному розкладі політичних інтересів*, у межах все ж таки набираючої сили «кремлівської підсистеми».

Для цього зупинимось на неklasичних методах впливу, що перейшли в *розряд пріоритетних* при створенні *інформаційної мережі регуляції суспільної думки нової якості*. У цьому зв'язку, доречними видаються оцінки *«гібридної, інформаційної війни»* західних експертів, які тримають постійно цю проблему у полі зору. Зокрема, в інтерв'ю кореспонденту української служби «Голос Америки», що транслювалась 5-м каналом українського телебачення 3.05.15 р., генерал Ж.П.Паломерос, верховний головнокомандувач об'єднаних сил НАТО в Європі з питань трансформації, відзначив, що *«інформаційна війна»* є елементом масштабної *«гібридної війни»*, яку Кремль розгорнув не лише проти України, а й проти США, всієї Західної Європи. У цьому ж інтерв'ю політолог Г. Біннедейк з американського університету ім. Гопкінса вважає, що *«гібридна війна»*, яку веде Росія, має чотири основні компоненти. Усі вони були використані під час війни проти Грузії в 2008 р., а нині і проти України. Перша фаза — це створення нестабільності через пропаганду, підкуп тощо. Одним словом, весь спектр будь-яких засобів, які викликають цю нестабільність, наприклад, невдоволення національних меншин. Друга — це інфільтрація, «зелені чоловічки» та озброєння. Третя — це залякування, шантаж. Подібне спостерігається у розгортанні військ на кордоні, ядерній небезпеці, польотами над чужими територіями. І четверта, яка мала місце в Грузії, а потім і в Криму — це «тихе вторгнення».

В межах цієї телевізійної подачі була представлена поліфонія сплетення підходів провідних експертів трансатлантичної спільноти, що свідчить про важливість розуміння ними ступеня небезпеки *«гібридної, інформаційної війни»* і її *різних модифікацій* для існування сучасного світопорядку. Під час експертної зустрічі у Вашингтоні вже згадуваний нами Ж.П. Паломерос, який до цього займав посаду начальника штабу військово-повітряних сил Франції, визначив свій напрям розуміння ситуації: «На пропаганду не можна відповідати пропагандою! Це важко, але ми повинні навчитися відповідати на ці виклики. Ми повинні продовжити краще працювати з нашими медіа і бути також

більш відкритими». З ним погодився також і Г.Іклоді з європейської служби зовнішніх справ: «Ми не можемо відповідати пропагандою на пропаганду тому, що ми діємо за іншими принципами. Путін вкладає чималі гроші для промивки мізків людям як у середині країни, так і за її межами. Ми не можемо діяти так само, ми маємо запропонувати альтернативний погляд на події». Американський сенатор Джін Шагін, виходячи з численних свідчень відносно російської пропаганди, заявила, що США і ЄС повинні спільно боротися проти будь-яких спроб Росії розколоти союзників, тим паче в питанні України. Вона також наполягає, що ЄС і США мають оборонятися, щоб захистити західні цінності та демократію, і діяти так само як під час «холодної війни». Необхідно розробити нову, «XXI століття кампанію» для того, щоб протистояти всеосяжному гіпнозу російського інформаційного, пропагандистського простору». Сенатор до цього додала — «війна в Україні пробудила Захід та поглибила кооперацію між Європою та США, що дозволить успішно протистояти російській агресії».

Наступним рівнем фактичного глобального протистояння з залученням формату «гібридної», інформаційної війни саме в її інформаційній модифікації, стало перенесення останньої в поле особливих змін, у просторі яких повинна була статись відбудова вертикального (інформаційного) образу Росії, який «спирається на історичні традиції в політиці, економіці, культурі і оптимізацію її горизонтальних зв'язків на Сході, Півдні та Заході», (курсив наш — І.Х.) Згідно з планами вищого політичного керівництва в Москві, Росія являє собою простір, який «цілком натуральним чином притягнув себе до інші народи, а сувора її природа дозволила вижити тільки тим, хто володів екстраординарними здібностями, не залежав від зовнішніх факторів і допомоги». Іншими словами, під прикриттям лозунгу про «нестандартне буття і реальні загрози», в Росії практично оформилась *моновекторна орієнтація на ізоляцію від будь-яких зовнішніх впливів* [1, с. 528].

А для захисту свого «духовного суверенітету», первісно закладеного у суттєві характеристики «кремлівської» підсистеми, конче необхідними виявились «здорові національні громадянські елементи, які консервують існуючий суспільний уклад, що служить фактором наступності для історичної формації на певній території» [1, С. 529]. І головним тут стало політичне замовлення на відтворення історичного контексту у відповідному ракурсі. Це одержало вигляд ініціативних спроб навіть створити новий напрям в історіографії доби сучасного протистояння глобальних полюсів сили. Під питання були поставлені ті передумови та ознаки світового порядку, на яких базуються історичні дослідження, де реально відбувається неупереджена переорієнтація у мисленні і практиці, що саме і визначає роботу істориків.

На це і були розраховані спроби Росії нав'язати свою точку зору і власний підхід у розумінні і написанні історії по-іншому. Спершу центр уваги був зосереджений на відвертій демонстрації сили. Для цього в Москві 9.05.15 р. був організований вражаючий своєю масштабністю парад. Тільки військових у ньому було задіяно 16 тис. чоловік, бронетехніки до 200 одиниць, літаків та гелікоптерів за сотню. По всій Росії в урочистостях взяло участь понад 70 тис. осіб.

І так гучно і пишно заходилась святкувати перемогу над нацизмом країна, яка саме зараз затіяла переділ кордонів в Європі, тероризує сусідів та претендує «на особливий, російський, шлях на чолі з сакральним лідером». Очевидно, у такий спосіб загалом і характеризує в «кремлівських» ЗМІ розуміння власної історичної ролі і сам В.Путін, (докладно про це буде далі). А святкування Дня Перемоги в Москві стало фактичним, системним і до того ж семіотичним викликом, що символізує протистояння між Росією, Заходом і Україною. При цьому це також уособило в собі постмодерністську парадигму історичного дискурсу, що виявила надзвичайну складність, деструктивність і непослідовність виниклого в Росії як історичного, так і системного феномену.

І рівно у тій мірі, в якій постійно посилюється дія новітніх механізмів інформаційної експансії, що зорієнтована на розширення зони свого впливу, під питанням опинилась і необхідність протистояти згубному ступеню їх дій. І як інтелектуальні майданчики реальної протидії виявились осередки історичної спільноти, які самоорганізувались у досить потужні анклавні мозкових центрів, що стали на шляху цієї нестримної «інформаційно-гібридної лавини». Найбільш оперативними в цьому виявились представники західної (перш за все американської) школи історичних досліджень. А найбільш активними проявили себе історики, студії яких були присвячені українській проблематиці епохи пострадянських трансформацій і їх системній прив'язці як до соціальних турбулентностей, пов'язаних з обома проявами революційного характеру в Україні, анексії Криму, агресії В.Путіна на Донбасі, так і до факторів повторної дії наслідків Другої світової війни.

Зростання наукової активності зосередилось на нових акцентах у свіжому розумінні і відповідному спрямуванні основної фабули змісту наукових студій. Особлива увага звертається на інтерпретацію новітніх тенденцій і явищ, що відбуваються під впливом швидкоплинної динаміки зміни подій. Це дає можливість більш детального розуміння самої природи появи «свіжеспеченого» підсистемного утворення. З одного боку, як «швидкостигло», регіональної соціальності в цілому, а з ін-

шого — як розстановку політичних сил, тенденцій і параметрів функціонування у свавільно, волюнтаристськи створеній Путіним ситуативній підсистемній одиниці зокрема.

Окремі її властивості і політико-організаційні композиції суто історичного порядку стали предметами розгляду у ряді новітніх досліджень сучасних американських авторів. Зокрема, професор Єльського університету Т.Снайдер звертає особливу увагу на те як Україна збирається порвати із своїм радянським баченням подій Другої світової війни, і які міфи в День Перемоги став використовувати Кремль у своїй війні проти неї: «Російська політика національної пам'яті приписує росіянам усе героїчне та піднесене у тій війні. Вони звільнили світ і нічого поганого не робили. Усі жахіття тієї війни приписуються українцям та Європі. Стверджується, що всі українці були нікчемами, колоборантами та фашистами». І далі вчений-історик наголошує: «Мене турбує, і не тільки мене, що за парадом 9 Травня в Москві може послідувати напад на Маріуполь».

Професор Т.Снайдер відомий у наукових колах книгою «Криваві землі», що в 2011 р. була перекладена українською мовою і стала знаковою. В ній ідеться про спільні риси режимів Сталіна і Гітлера і про народи Європи, що стали їх жертвами. У своєму виступі в програмі української служби «Голосу Америки» 8.05.15 р. науковець звертає увагу на те, що саме будуть святкувати у Росії — перемогу над нацизмом чи нову війну проти України? «Мене турбує, що в пам'яті росіян війна перетворилася з радянської у суто російську, а також і той факт, що українці і білоруси також гинули у війні. При цьому у кількісному співвідношенні разом їх загинуло більше ніж росіян. У Росії, здається, хочуть забути про те, що народи можуть мати зовсім інший погляд на події» [2].

Концентрація головного смислу інформаційного навантаження на викривленні дезінформації та цензуруванні історичних сюжетів Другої світової війни загрожує Україні не лише тому, що робить її мішенню постійних пропагандистських атак. Згідно зі спостереженнями американського дослідника стає очевидним, що Україна в річницю Перемоги не відкидає радянські міфи з їх спрощеними чорно-білими образами, а часто-густо навіть переробляє їх під себе: «Я думаю, що Україна нашкодить собі, якщо спробує наслідувати Росію у підході до історії. Більшу користь принесе розвиток чесного, складного, неквапливого та терплячого історичного діалогу за участю істориків та журналістів із дослідженням першоджерел. У перспективі позитивний результат дасть саме така стратегія, а не намагання імітувати дії Росії та запроваджувати якусь подобу політики національної пам'яті та оголошувати поза законом певні вислови про історію» [3]. Гадаємо, що на таку здорову думку з цього приводу варто звернути увагу не тільки дослідникам з кола фахової історичної спільноти, а й представникам сучасного політикуму з Печерських пагорбів, хто безпосередньо займається національною інформаційною безпекою України.

Справжня історія складна, неоднозначна та часом навіть незручна. Натомість, *міфи про неї* — це зручний та ефективний інструмент у руках Кремля. Для виправдання своєї агресії Москва приклеїла до українців терміни «фашисти» і «нацисти», якими колись називали німців. До 70-ої річниці з Дня Перемоги Росія провела один із найбільш представницьких військових парадів з метою продемонструвати там своє новітнє озброєння. Щоправда, відвідати цей грандіозний мілітарний бенедік відмовилась переважна більшість західних лідерів. Навіть Білорусія не приїхала на Червону площу. Натомість, головну компанію російському лідеру склав очільник Китаю (частина його традиційної політичної філософії), керівники колишніх пострадянських республік та Африки.

Особлива історіографічна парадигма постмодерністського наповнення, що наразі займає домінуючі позиції у світових історичних студіях, передбачає очевидну підібраність і селективність підтексту історичних досліджень з їх надмірною розробкою розгалуженої наукової тематики або т.з. «тунельної історії». Остання недвозначно підкреслює теми і проблеми, що можуть бути вихоплені випадково або, як у нашому випадку, спрямовані первісно продиктованими політичними намірами. Це, безумовно, наклало очевидний відбиток на висвітлення тематики, пов'язаної з путінською підсистемою, особливо з її винятково експансіоністським і, достатньою мірою, персоніфікованим контекстом. З моменту 24 червня 1945 р., коли був проведений парад Перемоги, власне її велич в СРСР і стала основою великодержавницького, радянського міфу, в якому основна роль відводилась вождю та партії. Вихолощений від історичної правди, День Перемоги віддано послужив СРСР, а зараз вірою і не досить правдою служить В.Путіну.

Певну зацікавленість у цьому сенсі представляє позиція американського дослідника О.Мотіля, який переконаний, що за 16 років з Путіним Росія перетворилася на справжню подобу до нацистської Німеччини. Більш того, він відстоює ідею їх порівняння, особливо Росії у нинішньому вигляді. Він також визначає історичні паралелі між шляхом, яким веде Путін Росію, та шляхом і минулим Німеччини. Особливим тут, на його думку, є втрата обома статусу імперії, що виявилось обоюсторонньою соціальною, психологічною і навіть історичною травмою.

Виходячи з можливості інформаційного тиражування своєї позиції, О.Мотіль у виступі в програмі української служби «Голосу Америки», що транслювалась на 5-му каналі українського телебачення

11.05.15 р., підкреслив: «Будь-якому тоталітарному режиму, який зіткнувся з проблемами, конче потрібні швидкі і переможні війни. Так, щоб вдертись, швидко перемогти та помахати від душі прапорами і разом порадіти перемозі. Анексія Криму такою і була». Більш того, історик вважає, що доба «бліц-кригів» Путіна дійшла до кінця на Сході України у 2015 р., рівно за 7 років після війни з Росією проти Грузії». Найгіршим розвитком подальшого сценарію, на його думку, може стати «бажання Путіна «на велику екскаляцію» — спробу пробити коридор до Криму, захопити Київ чи все Лівобережжя або ж захопити Нарву, відкраїти шматок Естонії чи Латвії, створити «народні республіки» на сході Білорусії чи в Північному Казахстані». Ось чому, він впевнений, що День Перемоги має ще й інший, власний, *по-історичному* правдивий зміст: святкування Перемоги стало асоціюватись з відродженням сталінізму і радянських символів і також, натомість, має обов'язково стати позбавленням від Сталіна. сталінізму та комунізму [3].

Політизованим наповненням історичного контексту відзначена і особлива думка тепер же російського дослідника, доктора історичних наук, професора А. Зубова. Натомість його позиція має відверту критичну спрямованість проти існуючого в Росії режиму, визначає підміну істини в сучасних історичних дослідженнях. Більш того, це привело до звільнення знаного і цінованого в Росії вченого з посади професора провідного, елітного ВНЗ Росії МДІМВ, який готує дипломатів для російського зовнішньополітичного відомства. Його відвертість не залишає сумнівів у справжній відданості правді історії і тільки підкреслює бажання відстоювати свою точку зору, незважаючи ні на що: «Вже більше року уряд Росії є агресором в Україні. Він анексував Крим, веде війну на Донбасі, проводить теракти в інших українських містах. Це — морально нестерпно для більшості західних лідерів — відвідувати країну-агресора і разом з агресором святкувати перемогу над іншим агресором, що трапилось 70 років тому» [4].

За підрахунками вітчизняного Інституту історії України НАНУ, під час Другої світової війни загинуло майже 28 млн радянських громадян, практично третина з них — українці [4]. За оцінками А.Зубова, більшості смертей можна було уникнути. А провина за це цілком лежить на Сталіні і комуністах, які вочевидь організували відверто слабку і фактично прозору оборону [5].

Сповідуючи позиції наукової методології соціально-історичного пізнання, російський учений недвозначно звертає увагу на те, як зважено і детально необхідно розглядати нові тренди в історичних студіях. Крім того, він виділяє об'єктивні тенденції, що дійсно збагачують сучасну історичну науку і відсікає міфологеми, під які *підганяються роботи відверто кон'юнктурно-політичного характеру*, і якими *буквально переповнена офіційна російська історіографія сьогодення*. Зокрема, це особливо чітко проявляється в його оцінках кремлівських лідерів, які вважають себе сучасними спадкоємцями радянської влади: «Після 1945 р. продовжувались вбивства, репресії, численні злочини проти росіян. Нам потрібно закінчувати з тим тріумфальним святкуванням перемоги. Ця перемога неоднозначна і для Росії. Вона принесла їй значно менше переваг, ніж для інших країн світу, навіть для самої Німеччини» [8].

Сучасні дослідження проблеми інституційного оформлення глобалізації свідчать, що світ першої третини ХХІ ст. вже не може бути зрозумілим і описаним лише за допомогою таких традиційних і найбільш впливових моделей зовнішньої політики, як «політичний реалізм» або геополітика. Сьогодні в міжнародних відносинах як системна ознака є імперативне протистояння полюсів сили, в рамках якого стало очевидним освячене в Кремлі прагнення переведення у практичну площину проблеми, що реально стала окремим феноменом цілеспрямованого обмеження суверенітету певних держав ззовні. І сумарним набором засобів, в тому числі і *інформаційних*, таке обмеження починає ставати *головним і визначальним фактором* появи *іншої структури* міжнародних відносин, вже з *іншими, опозиційними, якісними ознаками, з можливостями їх реальної перспективи*. А в ролі *ключового носія, спрямовувача і реалізатора* *новоявленої функції* стає *вже відома нам держава, яка підкреслює свою особливу соціальність як головний засіб власного ствердження* в структурі глобальних міждержавних відносин. Іншими словами, на перший план висувається певний формат соціальності в тій її реальності, моделлю якої вона власне і є. До того ж визначена соціальність уже в конфігурації *інноваційної* «кремлівської» підсистеми містить у собі відповідні «вертикаль» і «горизонталь» управління, джерела і центри власного авторитету, ступінь моральності, адміністративно-розпорядчі та владно-політичні установи і спрямована ними у *відповідне русло* периферія. Проте головними в цій *ієрархії є правила*, які вона намагається *розповсюдити назовні*. Натомість повністю ігнорується той факт, що *природа цих правил* іде в розріз з такими, які існують на міжнародній арені, їхній базовій адженді (порядку денному). Вартим особливої уваги є також і відверте, показове ігнорування санкцій міжнародної спільноти, що були накладені на неї за грубе порушення, після Другої світової війни, регуляцій (порядку) міждержавного спілкування.

І все це виходить від «соціальності», в центрі якої стоїть тренд на створення підсистемної «*гібридної конфігурації*», що означає — *повернення на вихідні позиції, тобто вектором у минуле, в СРСР, в простір деформації, закріплення деструктиву і неможливості перспективи знаходження нової со-*

ціальної цілісності. Іншими словами, з точки зору системності стохастичність з її певними ознаками все ж об'єктивної природи починає відверто підмінятись політично продиктованими ерзацатами з означеними претензіями на власну і неповторну, і до того ж удавану, уявну об'єктивність. Серед інших сутнісних системних аспектів, що породжують ланцюгові процеси і створюють «нову-стару» російську реальність, є насамперед знову небачене (з точки зору її сучасної, вітчизняної історії) укріплення влади, яка належить не народу, а забезпечує лише *сподіваний для кремлівської еліти порядок*. І власне *в ньому і живуть існуючі провладні персоналії найвищої категорії* згідно з наявною в Росії державною номенклатурою. І цей порядок відповідно до їх планів має бути пролонгований на якнайбільш тривалу темпоральну каденцію. Утримання при владі за всіх умов всього кремлівського «бомонду» на чолі з В.Путіним є прем'єрним імперативом питання їх подальшого існування. *Відставка або відлучення від влади для них є смерті подібне!*

Наступними «відзнаками» внутрішньопідсистемної «гібридної модифікації» російського «розливу» є: існуюча система влади як президента, так і інституту законодавчої влади, яка у свою чергу, завдяки створеній законодавчій базі однозначно імплементується *на користь безальтернативності*; напрочуд активізована і продуктивна *інфраструктура інформаційного забезпечення фактично діє безвідмовно і всеохоплююче*; і нарешті, *зручне для влади структурування соціуму скероване* у такий спосіб, що *еліта постійно тримає «під парами»* власні літаки на випадок виникнення будь-якого «форс-мажору» (проявів революційного характеру, «майданів» тощо). А зовсім незначна, соціально мисляча страта, головним чином середній клас, продовжує кількісно зменшуватись, «не може поступитись власними принципами» і намагається сформувати щось на зразок опозиції. І насамкінець, переважна більшість населення країни, яка звикла до злиденного існування, вважає існуючий стан за нормальний і досі боїться двох речей: щоб не стався голод, і головне — щоб не було війни!

Підвищення рівня активного застосування засобів *інформаційно-психологічної експансії* припадає на період первісно розрахованої зміни курсу Росії на відродження *релікту ХХ ст.*, який уже офіційно, на дипломатичному рівні, став ніби вважатись таким, що відійшов в історичне небуття. Мова йде про раніше широкоживаний термін «холодна війна», використання якого після падіння Берлінської стіни в 1989 р. і розпаду СРСР в 1991 р., почало вважатись в дипломатичному лексиконі як за небажаний атавізм або невдала спроба політкоректності. Ключовим сигналом до активної його ревіталізації (відродження) може розглядатись комплекс ініціатив зовнішньополітичній сфері, яким було покладено початок в 2012 р. після чергового обрання В.Путіна на його нинішню посаду президента Росії. З точки зору екстраполяції цього терміна, перебування останнього при владі, вплив на сучасний розвиток подій, що мають місце в політичному полі, його можна безсумнівно інтерпретувати як відкриття нової сторінки в товстому томі історії конфронтації, але тепер під назвою «нова холодна війна» з її вже відомою поправкою на багатоаспектні «гібридні» або «інформаційно-пропагандистські війни». Отже, активізація саме феномену «гібридної війни» привела до появи іншої видозміненої форми «холодної війни», яка одержала поряд з традиційними, раніше не притаманними їй, відмінні ознаки іновачивності. До вже апробованих, хрестоматійних прольотів над кораблями та над територіями своїх можливих супротивників, несанкціонованих заходів у чужі територіальні води та нервуючих таємних рейдів ядерних підводних ракетноносців, додалися засоби, раніше не залученні до досить широкого арсеналу інструментів, які стали вже прийнятними у новій версії «холодної війни».

У сучасному її варіанті відбулась ключова трансформація симбіозу здійснення *понятійного, віртуально-мотиваційного й інформаційно-іраціонального різновидів примусів* супротивника до нездатності чинити будь-який спротив діям абсолютно і беззаперечно вигідними його опонентам засобами, наразі впровадженими в модернізовану видозміну «*нової холодної війни*».

Понятійний різновид з числа означених примусів, вже з політично освяченим в Кремлі, «вдосконаленим», системним форматом «*нової холодної війни*» у сучасній версії передбачає всебічну активізацію сакраментальної тези, відверто запозиченої у відомої історичної особи, французького монарха Людовіка XIV, «держава — це я!». Правда, з поправкою на існуючу російську дійсність — аналогічна відозва за останні півтора року перетворилась у базовий ідейний концепт кремлівської верхівки, «Путін — це Росія, а Росія — це Путін!». Згідно з вихідними змістовними аспектами «*нової холодної війни*» її засаднича особливість полягає у *фактичному інформаційному вихолощенні основних претензій* до самого В.Путіна як соціально-економічного, так і політичного характеру з боку переважної більшості населення Росії.

Головним об'єктом маніпуляції також став і «порядок денний», який варіюється відповідно до свідомо підібраної політичної кон'юктури. В цьому разі зміни зводяться до *трансформації* власне *його понятійної спрямованості*, в основі якої закладена *експансіоністська складова*. Отже, теза «Крим — наш!» була свідомо вмонтована у фундамент її змістового бекграунду. А для надійного тла вдало згодилась раніше вже апробована «*загроза з боку Заходу*». Головною ж рушійною силою самого понятійного модуля «*нової холодної війни*» став розрахунок на національно-психологічну невдоволеність у російському соціумі 90-ми та 2000-ми роками, а також разом з нею як економічним і політичним

розвитком країни, так і (*а це стало ключовою і вирішальною тезою*) втратою нею свого імперського статусу. Останнє надто глибоко вкоренилося у свідомість росіян ще як з минулих історичних, так і з радянських часів.

Віртуально-мотиваційний різновид примусу модернізованої версії «*нової холодної війни*», до речі, як і попередній, розраховані на застосування, головним чином, по внутрішньому контуру, тобто *для вжитку в середині Росії*. Він може бути ідентифікований як заміна вже минулих (ще радянських) методів репресивно-злякаючого примусу, аж до брутального фізичного знищення, на інформаційно-психологічне переконання і зомбування фокусної аудиторії, розраховане на довгостроковий термін дії. В основі його практичного впровадження лежить принцип слідування історичним аналогам. Згідно з попередньо отриманим ще радянським досвідом, була створена досить потужна машина репресій, *але нового типу*. Вона вже включає в себе спеціально створену систему юридично-правового забезпечення безпечного існування влади, але *ключовим* при цьому, проте є *механізм психологічної обробки населення країни*. Ось тут і міститься прем'єрна «родзинка»: *мотивація має виходити не стільки від відчуття страху*, скільки йти з середини, внутрішнього переконання людини у єдино правильному, обраному шляху своїх дій. А його, цей шлях, їй треба «підказати». На це, власне, і розраховане базове підґрунтя «*нової «холодної», «гібридної війни»* і вся технологія її впровадження. Відповідно ж створений репресивний апарат має забезпечувати утихомирення та угамування будь-яких проявів незгоди або невдоволення через ті ж «*гібридні засоби впливу*» на суспільну свідомість (Інтернет, телебачення тощо), на *хронологічний період*, який ми визначили як *інкогерентний*.

Головне, що закладене у підґрунті технології інформаційно-психологічного переконання полягає у заохоченні релевантного виклику в російському суспільстві рефлексій на відчуття суцільного оточення його країни ворогами. Тому вона (Росія) не є і не має бути частиною сучасного західного світу. А останній по суті є чужим і навіть ворожим для неї.

Виходом для росіян, згідно із політичною сутністю системної складової цього різновиду *віртуально-мотиваційного примусу*, має стати пошук своєї ідентичності в минулому, орієнтації на релігію, духовність і віру і бажано без усіляких корекцій [1, С.528-529] (тут, правда, не зовсім зрозуміло про що саме йдеться). Виняткове ж спрямування зусиль має бути зосередженим на *ігноруванні як прем'єрного постійного суспільного запиту на будь-яке «надмірне» споживання*. Прибуток від діяльності *може бути*, але *має бути* вкрай незначним. Активним також *має стати* факт *засудження самого суспільства споживання* як такого і *визнання* як за *конче недоцільну* навіть саму *присутність подібних настроїв у російському суспільстві*. Відбувається свідомо постановочна плутанина між цілями і зацікавленнями релігійного стану (сословія) з цілями і цінностями сучасної світської людини. За цих умов реально існуючий, а не віртуальний, інформаційно скерований, уявний «порядок денний» все ж поки, (принаймні зовні, так, «про людське око»), немає суцільного соціального запиту у середовищі пересічних громадян російського соціуму.

Інформаційно-іраціональний різновид примусу як особливий спосіб ведення «*нової холодної війни*» має окрему нішу відтворення. І справді, в цих умовах власне існуючий «зміст порядку денного» і особливо обговорення його з урахуванням потреб відповідних фокусних питань, також ніби зовні, доточно не викликає певної зацікавленості в російському суспільстві. Натомість спосіб ведення дискурсу або публічного обговорення проблеми *цілеспрямовано зосереджуються не на фактах, їх аналізі, а виходить у певні, задані сфери конспірології, змов, уявленнями* про те, що хтось ще в 1945 р. написав у держдеп США записку відносно розробки майбутніх доктрин політичного курсу, як будувати відносини з Росією. А ось тут, саме в цьому сегменті, на перший план і виходить *притаманна російському архетипу мислення, відмінна риса його національно-психологічного характеру* — підкреслена, особлива любов до конспірології. При структуруванні цього поняття стає *очевидною ключова апеляція до концентрації народної «благоприхильності» навколо свого лідера, «збирача земель російських»*. І тоді *весь набір смислів «протистояти Заходу»* починає досить успішно витісняти об'єктивні речі, що забезпечують матеріальне існування і перевіряються реальним наповненням сімейного гаманця. На перший погляд здається — немає зв'язку між погіршенням рівня життя людей і рівнем довіри до владних структур у Кремлі! І тут виникає вражаюча метаморфоза: *загроза ззовні, бажання протистояти ворожому оточенню в реальності, на іраціональному рівні, підміняють і навіть починають витісняти смисли самого (як пересічного громадянина) буття!* Відбувається *парадокс* — реальність переходить у віртуальність, а іраціональне, навпаки, — стає на місце об'єктивної реальності. Хоча по факту це очевидний результат спрямованої, масової інформаційно-психологічної обробки суспільної свідомості.

Як фактор додаткового підсилення впливу в арсеналі «*гібридних прийомів*» «*нової холодної війни*» *ситуативно з'являється* окремо заданий підтекст з наочним зображенням заздалегідь селективно підібраної для цього персоналії. Це найкращим чином вписується в змістову фабулу проекту задуманого набору очок в рейтингу особистої популярності. Особливо така тактика активізується в умовах сучасного глобального протистояння полюсів сили, коли персональна конкуренція серед лідерів

провідних світових потуг за пальму першості у впливі на світову політику набула велетенських масштабів. Мова йде про нечувано завищений рівень особистого політичного рейтингу (мається на увазі, коли імідж керівника держави у похвально-лестошному режимі всіляко і повсюди рекламують ЗМІ його ж країни). Правда, щодо наслідків, а історія знає багато подібних прикладів, це може стати не стільки засобом здобуття лаврів переможця, скільки одержання тернів «лузера». Хоча видається, що власне російський очільник цим, принаймі наразі, поки не переймається.

В умовах «гібридної, інформаційної війни» парадигма його претензій на роль абсолютної «примадонни» на закордонному мовленні чітко вписується в главу, сторінку або навіть параграфи *останньої* в образі мудрого керівника, який в усьому діє винятково безпомилково і розважливо, і всі його вчинки правильні і сумніву не підлягають. З точки зору *суспільної думки* країн-опонентів Росії, особливо після показової обструкції і «нерукопокладної» демонстрації протягом австралійського саміту в кінці 2014 р., то для них подібний імідж кремлівського лідера очевидно зовсім не є проблемою прем'єрної стурбованості. Зона їх повсякденних тривог сконцентрована на політиці своїх керманічів у тій мірі, в якій залежить добробут більшої частини населення цих країн. Проте весь фокус «гібридної, інформаційної війни» в тому і полягає, аби прив'язати (або читай — нав'язати) конкретну політичну фігуру, в даному випадку, російського очільника, як *персону особливого значення (VIP person)*. А це вже безпосередньо спрямовано на створення певного типу суспільної свідомості у тих народів, керівництво яких влаштувало тотальну «відмову від дому» «кремлівському «трабл-мейкеру» (баламуту). Тут і настав пік «моменту істини», принаймі на період середини 2015 р., коли вражений до найбільших глибин своєї душі В.Путін вдався на пряму до «забороненого прийому» (принаймі з моменту закінчення Другої світової війни) — банальним погрозам і ядерного шантажу! А інструментом активного доведення до відома світової спільноти ступеня його крайньої роздратованості і став саме загострений під це «гібридний» заряд «інформаційної війни». І це було зроблено у формі прозорого натяку (про це більш детально буде далі), що саме від його волі залежить, бути чи не бути ядерному армагеддону по всій планеті.

Мотиви перестороги до очевидно завищених оцінок і самовозвеличення для політиків прозвучали ще задовго до появи В.Путіна на обрії світової політики. І одна з них належить російсько-американському письменнику В.Набокову, який емігрував з Росії 1919 р. і всю решту свого життя провів за кордоном, спочатку в США, а потім у Швейцарії. Так ось, стосовно політичних лідерів, то в його розумінні як людини світу, всі преференції навколо них слід організовувати таким чином, щоб «портрети державних мужів не перевищували розмір поштової марки» [6].

Ось такими і є реальності сучасного шаленого світу «гібридної, інформаційної війни», одним із найактивніших ініціаторів якої стала елітна верхівка, що безпосередньо влаштувала «кримський вернісаж» з «зеленими чоловічками» і «донецьке шоу зі зміною дійових осіб та виконавців». І коріння її на пряму походить родом із Кремля.

Та все ж наразі, очевидно, вирішальною так і залишається об'єктивна динаміка подальшого розвитку міждержавних відносин навіть в умовах існуючого «гібридного миру».

(далі буде)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мухин А.А. Третья мировая (гибридная, информационная) война. Участники, методы и цели // Федеральний справочник: национальная безопасность России. — 2014. — Вип. 1. — С.527.
2. Снайдер Тімоти (2010). Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном. Київ, «Грані — Т».
3. Мотыль А. (2015). День Победы Россия встретила в статусе фашистской страны. — Available at: <http://ru.krymr.com/content/article/27012221.html>
4. Лисенко О., Перехрест О. та інші. Демографічні втрати України в роки Другої світової війни: Погляд з XXI століття. Історичні нариси / ред. кол.: В.А.Смолій (голова колегії). — К.: Наукова думка, 2011. — Кн.2. — С. 777–778.
5. Российские СМИ ведут массированную кампанию к Дню победы. — Available at: <http://www.golos-ameriki.ru/content/russian-media-play-up-wwii-victory-lashes-out-at-victory-day/2743583.html>
6. Набоков В. Собрание сочинений в четырёх томах. Том 1. — М.: Изд-во «Правда», 1990. — С. 378–397.

REFERENCES

1. Muchin, A.A. (2014). Tret'ya mirovaya (gibridnaya, informacziionnaya) voyna. Uchastniki, metody, czeli. *Federalnyi spravochnik; nacziionalnaya bezopasnost' Rossii*. Vyp. 1, p. 527.
2. Snider, T. (2010). Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin. Kyiv, Grani-T.
3. Motyl', A. (2015). Den' Pobedy Rossiya vstretila v statuse fashystskoi strany. — Available at: <http://ru.krymr.com/content/article/27012221.html>
4. Lysenko O., Perekhrest O. ta inshi. (2011). Demohrafichni vtraty Ukrainy v roky Druhoi svitovoi viiny: Pohliad z KhKhI stolittia. Istorychni narysy / red. kol.: V.A.Smolii (holova kolehii). Kyiv: Naukova dumka. Kn.2. P. 777–778.
5. Russian media play-up wwii victory lashes out at victory day. Available at: <http://www.golos-ameriki.ru/content/russian-media-play-up-wwii-victory-lashes-out-at-victory-day/2743583.html>
6. Nabokov, V. (1990). Sbranie sochineniy v 4 tomah. Tom 1. Moscow, Pravda, pp. 378–397.

Розділ III

УКРАЇНСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

НОВА ГІПОТЕЗА ТЛУМАЧЕННЯ ІМЕНІ ХОРИВ, ОДНОГО ІЗ БРАТІВ — ЗАСНОВНИКІВ КИЄВА ТА ТЕКСТОВОЇ МОДЕЛІ ЙОГО БОЙОВОГО СИМВОЛУ З ПОЗИЦІЇ РЕТРОСПЕКТИВНОГО ПРОТОДИЗАЙНУ

Горбик, Олександр,
кандидат архітектури,
університет «Україна» (Україна, Київ),
кафедра дизайну, доцент,
e-mail: gorbyk(43)@ukr.net
Вялова, Ольга,
спеціаліст з міжнародного туризму,
ПДК «ВІСТОН»,
e-mail: analog00@mail.ru

АНОТАЦІЯ

У статті подаються нові версії гіпотези тлумачення давньослов'янського імені Хорив, молодшого із братів-засновників Києва від назви бойового символу — «хоругва», яку з пошестю носив князь. Розглядається можливість походження імені-прізвища із слова «хоругва» в сучасному українському значенні «хоружний», тобто прапороносець. Розроблені варіанти текстових моделей хоругви з позиції ретроспективного протодизайну з метою подальших графічних і реальних відтворень.

Ключові слова: археологічні знахідки, бойовий символ, варіант, версія, гіпотеза, град, зброя, засновник, історія, Київ, Кий, князь, корогва, легенда, літопис, Либідь, місто, модель, прослов'яни, ретроспективний протодизайн, стяг, тотальний дизайн, Україна, Хорив, хоругва, хоружний, Щек.

A NEW HYPOTHESIS OF THE NAME HORIV, ONE OF THE BROTHERS-FOUNDERS OF KYIV AND TEXT MODELS HIS FIGHT-SYMBOL IN THE RETROSPECTIVE PROTODESIGN

Gorbik, Alexander,
candidate of architecture,
«Ukraine» University (Ukraine, Kyiv),
Design Department, Associate Professor,
e-mail: gorbyk(43)@ukr.net
Vyalova, Olga,
specialist of the international tourism,
PDC «Wiston»,
e-mail: analog00@mail.ru

SUMMARY

The new hypothesis of the origin of the Slavonic name Horiv, the youngest brother — founder of Kyiv, from the title of the «horoogva» or in slav. the «stag iz korogva» («the banner from the skin of the cow» — in English) is explained in the article. We have to translate his war — nickname as the «carrier of the banner», or flag officer (in modern Ukraine: «horoonjey»). The versions of the text — models of the kings flags in the trend of the retrospective protodesign are offered.

Key words: archeology, banner, capital, chronic, city, check, «checkun», fight-symbol, founder, Horiv, «horoogva», «horoonjey», hypothesis, Kyi, Legend, Lybid, model, retrospective protodesign, Slav, Slavonic, Shcek, total, design, Ukraine, war-nickname, weapon

Вступ. Вихідні передумови. В діючому на кафедрі дизайну Інженерно-технологічного інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Студентському науково-навчальному виробничому підрозділі (СННП) «Майстерня» останніми роками розробляється науково-дослідна тематика, що присвячена новому, запропонованому нами напряму багатогранного сучасного дизайну, який визначимо, як «ретроспективний протодизайн». Цей напрям зосереджується на створенні реальних моделей речей і предметів історичних доіндустріальних епох методами, засобами та інструментами саме тих часів [3–8; 10; 14].

За методикою після обрання тематики розробки необхідно на першому етапі створити текстову, описову модель елементів ретроспективного протодизайну, до початку виконання графічних пропозицій та реальних відтворень. Для текстової моделі обираються відомі історичні або легендарні події, але пропонується їх трактовка з урахуванням можливостей тодішніх технологій виробництва. Новий підхід, з позицій ретроспективного протодизайну, відрізняється від традицій історичної науки, що базувалися на фактичному повторюванні раніше відомих фактів, без доповнення їх.

Дизайнери, на відміну від істориків, займаються проектуванням нових: реновацією, реконструкцією, реставрацією старих речей, — тобто для них характерні творчі інноваційні методи. Саме такий підхід, на нашу думку, може дозволити віднайти нові гіпотези та версії, навіть, здавалося б, з добре засвоєних з шкільної парти історичних фактів. Наприклад, розробляючи тематику ретроспективного моделювання протодизайну речей і родових символів та озброєння періоду заснування Києва, ми, несподівано для себе, змогли запропонувати нові гіпотези щодо походження та значення імен засновників града: братів Кия, Щека, Хорива, сестри Либідь [3–5].

У попередніх наших статтях [3–5] ми зупинилися на нових версіях можливого походження і значення імен Кий і Шек — старших братів-засновників Києва. Вважаємо, що ці імена походять від назв видів улюбленої зброї, якою користувалися брати. Бойове прізвисько-ім'я старшого з братів Кия походить від найдавнішого, найбільш поширеного в період «кам'яного віку», знаряддя праці — зброї, палиці — кия. Першокнязь-засновник міг отримати таку кличку войовничу, бо весь час перебував з києм, із зрозумілих причин:

- це була його улюблена персональна зброя;
- князь був славетним чемпіоном тих часів у змаганнях і боях на киях;
- він міг бути пораним у ногу, змолоду, у героїчній битві, шкутильгав, як інвалід, постійно ходив з києм;
- вождь слов'янських племен вів їх довгим шляхом, будучи найстаршим, тобто престарілим, і міг ходити тільки спираючись на кий-посох;
- суровий лідер і суддя карав києм непослухів і злочинців, лякав і приголомшував одноплемінників та ворогів;
- прикрашений, коштовний кий був його родовим символом влади, що переходив у спадок, або до нового обраного на віче-раді володаря тощо [3; 4; 7].

В часи первісного суспільства, коли праслов'янські вожді засновували поселення на пагорбах Києвиці, Щекавиці, Хоревіці та поблизу річки Либідь [13], вже було зроблене одне з перших великих відкриттів людиною, конкретно: поєднання двох примітивних знарядь праці і зброї у більш складний прилад, в якому камінь прив'язувався до держака і були створені: молот, сокира, келеп, чекан. Останній, у той період, був страшною зброєю, пристосованою для ударів по голові тварини, або супротивника, після тривалого чекання із засідки. Це могло бути своєрідною тактичною знахідкою давніх слов'ян, а саме: група, рід, плем'я найсильніших, найкращих мисливці-бійців, озброєних чеканами, очолюваних славетним, сильним лідером, наносили вирішальний удар у напружений момент полювання або битви.

Слово (корінь слова) «чек» стародавнього походження і живається у індо-європейських мовах у багатьох значеннях, наприклад: чекати, перевіряти, контролювати, рахувати, затримувати тощо. В українській і, напевно, у праслов'янській мовах звуки «щ» і «ч» легко переходили одна в одну.

Яскравий приклад, де «щ» переходить у «ч» — відмінювання слова «що» (чого, чому, чим... і т.д.) у різних діалектах племен (полян, сіверян, древлян та ін.).

Слова «чек» і «шек» могли легко взаємозамінюватися або вживатися одночасно в єдиному значенні.

Виходячи з вищенаведеного, вважаємо, що бойову кличку-ім'я Шек (Чек) середній із братів-засновників Києва міг отримати з таких причин [5; 7]:

- улюбленою зброєю князя, якою він майстерно, по-чемпіонськи володів був чекан (шекан);
- вождь міг керувати групою бійців, озброєних чеканами (шеканами), що нападали у вирішальний момент битви, після чекання у засідках;
- він був найкращим майстром, котрий володів чеканкою по каменю та виготовленням чеканів (шеканів);
- князь міг відповідати за охорону племен, контролюючи, перевіряючи, затримуючи сторонніх на межах таборів-поселень;
- воєначальник міг бути, скажімо, підскарбієм, що контролював, перераховував, зберігав і розподіляв здобич, полонених, майно, їжу, одяг, взуття тощо.

У вказаних попередніх статтях були описані текстові ретроспективно-протодизайнерські варіанти моделей князівських кия і чекана, від яких, гіпотетично, походять їх імена.

Формулювання мети статті, постановка завдання. Стисле дослідження має за мету, що виражена у вигляді завдання, таке:

- на основі запропонованих нових версій гіпотези походження і значення імені молодшого брата, засновника поселення на горі Хоревіці в Києві — Хорива, розробити текстові моделі варіантів ретроспективного протодизайну його бойового символу — знака «корогви», або «хоругви», від якого, гіпотетично, походить кличка-ім'я князя, для наступного детального графічного і матеріального відображення.

Виклад методики та результатів дослідження. Якщо імена засновників Києва, старшого брата Кия та середнього Шеча, могли походити від назв старослов'янських видів зброї, відповідно кия і чекана, то, беремо на себе сміливість стверджувати, що бойова кличка-ім'я Хорив, молодшого з братів-засновників, аналогічного походження.

За нашою гіпотезою, перекласти з давньослов'янської мови бойове прізвисько Хорив можна, як прапороносець, або, краще, хорунжий, тобто воїн, який носив і відповідав за корогу, чи хоругву. Ці терміни дуже старовинного походження. Первісне суспільство праслов'ян ще не знало тканин, а одяг, взуття, шапки, навіть житло у нашому прохолодному кліматі робилися з шкір тварин. Впольовувавши тварину, першим ділом потрібно було стягти з неї шкіру та повісити її для просушки на високі кії-кілки, встромлені у землю на відкритій місцині. Це, відповідно і вірогідно, були «стяги з мамонта», «стяги з корогви», «стяги з кабана», «стяги з оленя», «стяги з кози» і т.д.

Згадаємо, що у сучасних народів, котрі живуть з полювання і рибальства (чукчі, ескімоси та ін.), наявність у чумі або іглі великої кількості шкіри, було ознакою заможності та спритності володаря як мисливця.

Аналогічно, у праслов'ян стяги були вартісною частиною здобичі. Просушувати шкури можна було тільки на відкритій місцевості, де їх здалеку розпізнавали супротивники, що могли мати намір поцупити та захопити стяги. Тому біля них до розподілу шкір між одноплемінниками постійно чергував один із вождів та група охоронців-бійців, які хоронили (оберігали) власність племені або роду. Самі воїни хоронилися у засідках, у т.ч. від негоди. Їх головним завданням було: за будь-яку ціну зберегти стяги від захоплення ворогом. Поступово «стяги з корогв» стали символами-прапорами племені або роду, їх головним статком, які не можна було не хоронити (оберігати).

Найкращими знаменами були «стяги з корогв», значно легші ніж «стяги з мамонта», не такі бридкі, як «стяги з кабана», не такі легко пошкодзовані, як з оленя, або кози. Проте в швидкоплинних умовах бою виговорити словосполучення «стяг з корогви» важко, тому воїни кричали скорочено, або, просто, стяг, або корогва, хоругва. Первинна назва тварини корова, звучала як корогва, по складах : ко-рог-ва, що значило копитна, рогата, жіночого роду. Не відволікаючись сильно від основної теми, звернемо увагу, що майже всі назви свійських копитних в українській мові, починається з «ко-», а наступні склади легко розшифровуються, наприклад, коні, козел, кобила, коза тощо, а вживання складів «кі-», (кінь), «ка-» (кабан) вказують на особливості цих істот.

Звук «к» в діалектних племінних говірках часто змінювалися на «х» і навпаки, характерним прикладом може бути відмінювання українського слова «хто» (кого, кому, ким і т.д.). Випадання звуку «г» та зміни «о» на «и» також характерне для слов'янських мов. Впевнені, що багато хто із знавців української мови, не знайдуть нічого спільного у словах корогва і хорунжий, не прослідкувавши розвиток термінів: корогва, хоругва, хорунжий. Навіть зв'язок термінів «хоругва» і «хорунжий» видається малозрозумілим сучасникам, але козакам, які розмовляли староукраїнською мовою, були очевидно, що хорунжий, це той старшина, хто хоронить, виносить і відповідає особисто за хоругву, найважливіший полковий або військовий символ, котрий ніколи не міг бути захоплений ворогом.

Так само стародавні слов'янські ратники, розмовляючи невідомою зараз мовою, або на її племінних говірка, за законами тодішнього творення слів, легко розуміли, що «Хорив» — це один з вождів, який виконував функції охорони, виносу хоругви, або короги, головного народного символу багатства.

Навіть якщо слов'янське переселення у Придніпров'я відбувалося у пізніший період кочового скотарства, то саме кількість корів у череді племені, або роду, та кількість стягів з них означали або заможність, або бідність. Закривавлені, чи пофарбовані «стяги з короги», могли перелякати ворогів, мовляв: «Дивіться, нас багато, от скільки у нас хоругв! Ми переможемо і заберемо ваші!». Своему війську кількість стягів говорила: «Вперед! Нас багато, ми захистимо наш статок, наші хоругви та заберемо чужі!».

Звісно, величне знамено племені праслов'ян міг носити тільки дуже фізично сильний і найповажніший князь-воїн, що також відповідав за хоронення інших короги, хоругв, який і отримав почесну бойову кличку — ім'я Хорив. Це був той самий менший із братів, хто при заснуванні Києва тимчасово оселився на горі Хоревіці, а потім, згідно з «Велесовою книгою» [2], повів свої племена на південь, де і досі мешкають болгари, серби, македонці, чорногорці, словени, та, можливо, названі його ім'ям, хорвати.

Вкажемо, що праслов'янська мова мертва: немає жодного представника, хто нею розмовляв би. Вона, на відміну від латини, давньогрецької, шумерської, давньоєгипетської та ін., не записана, тому ніхто достеменно не знає, ні правил складання речень, ні точного звучання та значення слів, побудов нових термінів тощо. Більшість попередніх дослідників, з тих, хто відстоював достовірність історії про заснування Києва, вважали, що:

— імена братів (Кий, Щек, Хорив) походили з мов давніх сусідніх, або віддалених народів, якими і була заснована наша столиця, хоча в сучасних мовах їх нащадків такі імена відсутні;

— імена засновників давньослов'янського походження, але не зрозумілі нам.

Великий Нестор в літописі подає багато власних імен без будь-яких пояснень, так само, як і братів-засновників. Стосовно них це могло бути з таких причини:

— імена були і йому не зрозумілі;

— імена були добре зрозумілі йому і сучасникам, можливо, навіть, вживалися у діалекті полян, який був значно ближчий до давньої праслов'янської мови, ніж сучасні слов'янські.

Спробувавши пояснити походження і значення імен Кий, Щек, Хорив з позицій автохтонності української мови, її найбільшої близькості до полянського діалекту праслов'янської мови та застосувавши методи нового відгалуження у сучасному тотальному дизайні [9] — ретроспективного протодизайну, нам вдалося розробити гіпотезу, що імена — бойові прізвиська братів-засновників — виникли від назв, тогочасного найкращого озброєння та військового спорядження (кия, чекана, хоругви), якими майстерно володіли князі.

Цілком можливо, що бойові символи «стяги» виникли саме у давньослов'янських племенах, враховуючи давнину використання цього слова.

Наведемо дві текстові моделі княжої хоругви, котру, як свідчить його ім'я — бойове прізвисько, виносив перед військом і охороняв безстрашний Хорив, молодший із засновників Києва.

Обидва стяги, короги, (хоругви) склалися з двох основних елементів: обструганого дерев'яного держака довжиною до 3,6 м, стяга-шкури з корови розмірами 1,0x1,5 м. Варіанти відрізняються тим, як держак і стяг кріпляться один до одного. У першому: шкіра стяга прив'язувалася безпосередньо до держака. У другому — стяг кріпився до горизонтальної палиці, яка потім прив'язувалася на розтяжках з шкіряних смужок до вертикального держака та, будучи з малюнком племінного герба, добре майоріла на вітрі, закликаючи бійців до безстрашної битви.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок

Ознайомившись з літописами [2; 3] та працями істориків і археологів [11; 12; 15–18] про заснування Києва, ми не знайшли задовільних пояснень походження і значення імен братів-засновників Кия, Щека і Хорива, сестри Либідь. Розробляючи варіанти текстових моделей ретроспективного протодизайну бойового спорядження засновників столиці, виходячи з позицій автохтонності української мови та її похідної близькості до праслов'янської, ми прийшли до гіпотетичних тверджень, що імена Кий та Щек походять від назв улюблених видів тогочасної зброї первісних слов'ян — кия й чекана [3; 4; 7; 8; 10]. Щодо імені молодшого брата Хорива, то пропонуємо гіпотезу походження його від слова «хоругва» (корогва, стяг з короги), а означає воно сучасною мовою хорунжий, тобто прапорносець [6; 14].

Розроблені два варіанти текстових моделей ретроспективного протодизайну княжої хоругви, що складаються з держака (до 3,6 м довжиною) і стяга (частинами вичиненої шкіри, розмірами приблизно 1,0x1,5 м).

У подальшому колектив дослідників планує розробку магістерських дисертацій, проектів з графічного дизайну, публікації, тез, статей, посібників та монографій на цю тематику. Бажані наступні археологічні експедиції, що допомогли б перевести гіпотезу у достовірну теорію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебек В.М. Тисячолітня країна: доісторичні цивілізації та глобальні релігійно-політичні доктрини: навч.-метод. посіб. — Київ — Ужгород, 2012. — 280 с.
2. Велесова книга. — К.: ПП «Поронтас», 2006. — 60 с.
3. Горбик О.Р., Дутчак Р.О. Текстова модель протодизайну родового символу князів кийовичів (нова гіпотеза походження назви столиці України) // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації конвенції ООН про права інвалідів: матеріали 14 міжнар. наук.-практ. конф. — К.: Університет України, 2014. — С. 420–422.
4. Горбик О.Р., Ломовський А.І., Нікуліна Г.Ф., Саркісян М.С. Варіанти текстових моделей протодизайну родового символу князів Кийовичів (до нових версій гіпотези походження назви столиці України) // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. — Вип. 37. — К.: КНУБА, 2014. — С. 158–168.
5. Горбик О.Р., Творонович О.Є., Творонович І.О. Нова версія тлумачення імені Шек, одного з братів-засновників Києва та текстової моделі його зброї-символа в аспекті ретроспективного протодизайну // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. — Вип. 38. — К.: КНУБА, 2015. — С. 141–147.
6. Горбик О.Р., Дончук О.В. Нова версія тлумачення імені Хорив, одного із братів-засновників Києва та текстової моделі його бойового символу в аспекті ретроспективного протодизайну // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. — Вип. 39. — К.: КНУБА, 2015. — С. 28–35.
7. Горбик О., Ломовський А., Нікуліна Г., Саркісян М., Панчук О. Можливі варіанти графічних моделей ретроспективного протодизайну символів князів Кийовичів (до нових версій гіпотези походження назви столиці України — Освіта регіону. Український науковий журнал, №3 (36)). — К.: Університет «Україна», 2014. — С. 14–21.
8. Горбик О., Творонович О., Творонович І. Нова гіпотеза тлумачення імені Шек, одного з братів-засновників Києва та текстової моделі його бойового символу в аспекті ретроспективного протодизайну // Освіта регіону. Український науковий журнал, №2 (39). — К.: Університет «Україна», 2015. — С. 91–95.
9. Даниленко В. Дизайн. — Харків: ХДАДМ, 2003. — 320 с.
10. Дегтяренко К.С., Саркісян М.С. Ретроспективний протодизайн та нова гіпотеза походження імені Шек, одного з братів-засновників Києва: Горбик О.Р., наук. кер. // Молодь: освіта, наука, духовність: зб. тез. доп. X всеукр. наук. конф. — Університет «Україна», 2015. — С. 375–377.
11. Закревський Н.О. Описание Киева: в 2 т. — М.: В. Грачев и Ко, 1868. — 950 с.
12. Зорин О.Д., Кутовий О.І., Розенберг В.А. Київ X–XII століть. План-реконструкція. — К.: Мистецтво, 1973.
13. Нестор. Повесть минулих літ. — К.: 1973.
14. Панчук О.А., Саркісян М.С. Ретроспективний протодизайн та нова гіпотеза походження і значення імені Хорив, одного із засновників Києва: Горбик О.Р., наук. кер. // Молодь: освіта, наука, духовність: зб. тез. доп. X Всеукр. наук. конф. — К.: Університет України, 2015. — С. 383–385.

REFERENSES

1. Bebyk V.M. (2012) Tisyacholitnyia Ukraina: doistorichnitsivilizatsii ta hlobalnireligiyno-politichnidoktrini [Navch.-metod.posib.]. Kyiv-Uzhgorod. 280 p.
2. Velesovakniga (2006). K.: PP Porontak. 60 p.
3. Gorbik O.R., Dutchak R.O. (2014) Tekstova model protodizaynu rodovogo simvolu knyaziv kiyovichiv (nova gipoteza pohodzhennya nazvi stolitsi Ukraini). Aktualni problemi navchannya ta vihovannya lyudey v integrovanomu osvitnomu seredovischi u svitli realizatsii konventsii OON pro pravainvalidiv. Zb. tezdop. 14mizhmnar. nauk.-prakt. konf. K.: Universitet Ukraina, 2014. P. 420–422.
4. Gorbik O.R., Lomovskiy A.I., Nikulina G.F., Sarkisyan M.S. (2014) Varianti tekstovih modeley protodizaynu rodovogo simvolu knyaziv Kiyovichiv (do novih versiy gipotezi pohodzhennya nazvi stolitsi Ukraini). Suchasni problemi arhitekturi ta mistobuduvannya. Nauk.-tehn. zb.,vip. 37. K.: KNUBA. P. 158–168.
5. Horbyk O.R., Tvoronovych O.E., Tvoronovych I.O. (2015) Nova versiiia tлумachennia imeni Shchek, odnogo z brativ-zasnovnykiv Kyieva ta tekstovoi modeli yoho zbroi-symvola v aspekti retrospektyvnoho protodyzainu. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: nauk.-tekhn. zb. Vyp. 38. K.: KNUBA. P. 141–147.
6. Horbyk O.R., Donchuk O.V. (2015) Nova versiiia tлумachennia imeni Khoryv, odnogo iz brativ-zasnovnykiv Kyieva ta tekstovoi modeli yoho boiovoho symvolu v aspekti retrospektyvnoho protodyzainu. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: nauk.-tekhn. zb. Vyp. 39. K.: KNUBA. P. 28–35.
7. Horbyk O., Lomovskyi A. ta inshi (2014) Mozhlyvi varianty hrafichnykh modelei retrospektyvnoho protodyzainu symboliv kniaziv Kiyovichiv (do novykh versii hipotezy pokhodzhennia nazvy stolitsi Ukrainy — Osvita rehionu. №3 (36)). K.: Universtyet Ukraina. P. 14–21.
8. Horbyk O., Tvoronovych O., Tvoronovych I. (2015) Nova hipoteza tлумachennia imeni Shchek, odnogo z brativ-zasnovnykiv Kyieva ta tekstovoi modeli yoho boiovoho symvolu v aspekti retrospektyvnoho protodyzainu. Osvita rehionu. №2 (39). K.: Universtyet Ukraina. P. 91–95.
9. Danylenko V. (2003) Dyzain. Kharkiv: KhDADM. 320 p.
10. Dehtiarenko K.S., Sarkisian M.S. (2015) Retrospektyvnyi protodyzain ta nova hipoteza pokhodzhennia imeni Shchek, odnogo z brativ-zasnovnykiv Kyieva: Horbyk O.R., nauk. ker. Molod: osvita, nauka, dukhovnist: zb. tez dop. Kh vseukr. nauk. konf. Universtyet Ukraina. P. 375–377.
11. Zakrevskiy N.O. (1868) Opysanye Kyeva: v 2 t. M.: V. Hrachev y Ko. 950 p.
12. Zorin O.D., Kutovyi O.I., Rozenberh V.A. (1973) Kyiv Kh-KhII stolit. Plan-rekonstruktsiia. K.: Mystetstvo.
13. Nestor. Povist mynulyykh lit. K.: 1973.
14. Panchuk O.A., Sarkisian M.S. (2015) Retrospektyvnyi protodyzain ta nova hipoteza pokhodzhennia i znachennia imeni Khoryv, odnogo iz zasnovnykiv Kyieva: Horbyk O.R., nauk. ker. Molod: osvita, nauka, dukhovnist: zb. tez. dop. Kh Vseukr. nauk. konf. K.: Universtyet Ukraina. P. 383–385.

Розділ IV

ПОЛІТИЧНА ПРАКСЕОЛОГІЯ

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МІСЦЕВІ ВИБОРИ»

УДК 352.07 (477)

Малиновський, Валентин,

доктор політичних наук, професор,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Україна, Луцьк),

кафедра політології та державного управління,

професор

valentyn.volyn@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз нового Закону України «Про місцеві вибори». Наголошено на особливостях вказаного Закону, його відмінностях від попереднього Закону, а також суспільно-політичних умовах, котрі вплинули на ці особливості. Особлива увага зосереджена на новаціях, запроваджених цим законодавчим актом. У табличній формі показано основні характеристики вказаного Закону.

На основі місцевих виборів, проведених 25 жовтня 2015 р., проаналізовано позитивні та негативні аспекти вказаного Закону, котрі вплинули на виборчий процес, результати виборів та формування місцевих рад.

У підсумку зроблені відповідні висновки, які зводяться до того, що, незважаючи на суттєві недоліки, складну систему визначення переможців пропорційної системи, новий Закон все ж став кроком уперед в еволюції місцевого виборчого законодавства. Разом з тим, він потребує серйозного доопрацювання в частині тих положень, котрі виявилися проблематичними в реалізації (наприклад, гендерна квота, недосконалий механізм відкликання депутатів).

Ключові слова: місцеві вибори, партії, виборча система, місцеве самоврядування, місцева рада, депутат, виборці.

BASIC DESCRIPTIONS OF NEW LAW OF UKRAINE «ON LOCAL ELECTIONS»

Malynovskyi, Valentyn,

doctor of political sciences, professor,

Eastern national university of Lesia Ukrainka (Ukraine, Kyiv),

Department of political science and public administration,

Professor,

valentyn.volyn@gmail.com

SUMMARY

The article analyzes the new Law of Ukraine «On local elections». Emphasized the features mentioned Law, his differences with the previous law, but also social and political conditions that impact on these features. Special attention is focused on the innovations introduced by this statute. In tabular form showing the main characteristics of the said Act.

Analysis of the local elections on October 25, 2015 and political conditions in which they are conducted. Emphasized the positive and negative aspects of the electoral process and their impact on the election results and, consequently, the formation of local councils.

In the end, made the appropriate conclusions, which are reduced to the fact that, despite significant shortcomings, a complex system of determining the winners of the proportional system, the new Law is still a step forward in the evolution of local election laws. However, it requires a serious revision of the provisions that were problematic in implementation (eg gender quota, mechanism imperfect recall of deputies).

Key words: local elections, the party, electoral system, local government, local council, deputy, voters.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Дослідження механізмів формування представницьких органів місцевого самоврядування — каналу реалізації народного суверенітету та основи демократичного ладу держави та суспільства, є особливо важливим зараз, коли в Україні проходить реформа децентралізації влади з розширенням повноважень муніципальної влади та триває робота над внесенням відповідних змін до Конституції України. У цьому зв'язку наукове дослідження виборчих систем, на основі яких формуються місцеві ради, є актуальним завданням вітчизняної політичної науки у контексті необхідності вироблення пропозицій щодо вдосконалення Закону України «Про місцеві вибори».

Аналіз останніх джерел і публікацій. Хоча до теми місцевого виборчого законодавства періодично зверталися науковці і практики державного будівництва, однак вона все ще залишається недостатньо дослідженою, а тому, безумовно, потребує більш серйозної уваги. Зазначеній проблематиці присвячені лише окремі дослідження, серед яких слід назвати такі [1].

Невирішена частина загальної проблеми. У контексті вироблення концептуальних засад формування представницьких органів місцевого та регіонального самоврядування важливе місце займає дослідження місцевого виборчого законодавства, яке безпосередньо впливає на якість депутатського корпусу та керівний склад органів місцевого самоврядування. Однак дослідження Закону України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р. № 595 (далі — Закон) та результатів місцевих виборів 25 жовтня 2015 р. у політичній науці лише започатковується. Саме цій проблемі присвячується зазначена стаття.

Метою статті є аналіз основних положень указанного Закону та характеристика його позитивних та негативних аспектів.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності в Україні були апробовані основні види виборчих систем, від мажоритарної до пропорційної, однак вони так і не забезпечили адекватного суспільним запитам політичного представництва в органах місцевого і регіонального самоврядування та професійного, відповідального депутатського корпусу. Запроваджена Законом України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 р. № 2487-VI змішана (мажоритарно-пропорційна) виборча система щодо виборів до міських, районних та обласних рад була викликана недосконалістю попередньої пропорційної системи із закритими партійними списками, що не виправдала суспільних очікувань. Проте і вона не стала кроком уперед у розвитку муніципальної влади, про що детальніше у статті автора [3]. Зважаючи на це та одну з основних вимог Революції гідності щодо «перезавантаження» органів місцевого самоврядування, український парламент змушений був вдатися до чергової зміни місцевого виборчого законодавства. Черговий пошук оптимальної виборчої системи завершився ухваленням Верховною Радою 14 липня 2015 р. Закону України «Про місцеві вибори». Він ухвалювався у нестабільній політичній обстановці, нашвидкоруч, спричинив гарячі дискусії та викликав бурхливу критику з усіх боків: політиків, політологів, експертів, журналістів, громадськості. Зокрема, заступник голови Центральної виборчої комісії А. Магера назвав цей закон «імпортованим з Росії секонд-хендом» і калькою із закону, що застосовувався на виборах до законодавчих зборів Санкт-Петербурга 2011 року [2].

Ухвалення зазначеного Закону фактично за місяць до початку виборчого процесу та призначення парламентом 17 липня місцевих виборів на 25 жовтня [6] наклало додаткові труднощі щодо проведення цих виборів. Найперше це стосувалося підготовки членів виборчих комісій та роз'яснення основних положень Закону виборцям. Провести якісну роботу з цих питань у короткий термін було практично неможливо. У результаті значна частина членів виборчих комісій не була належним чином підготовлена до організації голосування. З іншого боку, непоінформованість громадян щодо особливостей складної виборчої системи стала однією з причин низької явки виборців.

На жаль, парламенту не вдалося вирішити ще одну вкрай болючу для вітчизняного виборчого процесу проблему — обмежити політичну рекламу. Особливості здійснення передвиборної агітації у формі політичної реклами мали бути визначені змінами до закону, який встановлює питання реклами [5, с. 24]. Однак Верховна Рада так і не спромоглася їх ухвалити, що зберегло нерівні умови для учасників виборів.

Уперше за весь період незалежності вибори відбулися не на всій території держави. Зважаючи на військові дії в Донецькій та Луганській областях та наявність тимчасово окупованої території Криму, що унеможливило забезпечення стандартів проведення виборів Організації з безпеки

і співробітництва в Європі, провести вибори на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також окремих територіях Донецької та Луганської областей було неможливим. Це передбачалося п. 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону [5, с. 24].

Основними новаціями Закону стали такі:

- пропорційна виборча система з відкритими списками щодо виборів до міських, районних та обласних рад;
- проведення виборів старост;
- мажоритарна система абсолютної більшості виборів міських голів у містах, кількість виборців у яких дорівнює або є більшою, ніж 90 тисяч;
- відновлення інституту самовисування на посади сільських, селищних, міських голів, кандидатів у мажоритарних округах;
- підвищення виборчого бар'єру до 5%;
- встановлення гендерної квоти не менше 30% представників однієї статі;
- встановлення механізму відкликання депутатів місцевих рад та місцевих голів за народною ініціативою (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні характеристики Закону України «Про місцеві вибори»

Основні параметри	Основні положення
Виборча система	<ul style="list-style-type: none"> – вибори депутатів сільських, селищних рад та сільських, селищних, міських (у містах з кількістю виборців до 90 тис.) голів та старост — за мажоритарною системою відносної більшості; – вибори міських голів у містах з кількістю виборців не менш ніж 90 тис. осіб — за мажоритарною системою абсолютної більшості; – вибори депутатів районних, міських, обласних рад — пропорційна система
Визнання виборів такими, що не відбулися	<p>Вибори визнаються такими, що не відбулися у разі якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> – у відповідному окрузі не залишилося жодного кандидата, жодного виборчого списку місцевих організацій партій; – більше ніж у третині одномандатних округів на виборах депутатів сільської, селищної ради не залишилося жодного кандидата; – залишився один виборчий список місцевої організації партії, який містить кандидатів у депутати відповідної ради у кількості меншій ніж дві третини її складу
Обмеження пасивного виборчого права	<p>Особа не може бути висунута кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі більше ніж до однієї місцевої ради відповідного рівня (більше ніж до однієї обласної, однієї районної, однієї міської). У разі обрання депутатом у двох або більше багатомандатних округах, такий кандидат має право звернутися для його реєстрації депутатом лише однієї місцевої ради</p> <p>Особа, яка висунута кандидатом у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови або старости, не може одночасно бути висунута у будь-яких інших одномандатних виборчих округах.</p> <p>Особа може одночасно бути висунута кандидатом у депутати місцевих рад, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови або старости шляхом висування місцевою організацією лише однієї політичної партії або лише шляхом само висування</p>
Кількісний склад рад	<p>Загальний склад (кількість депутатів) місцевих рад залежить від кількості виборців, які належать до територіальних громад сіл, селищ, міст, проживають на території району, області: від 12 депутатів (до 1 тисячі виборців) до 120 депутатів (понад 2 мільйони виборців)</p>
Право висування кандидатів мають:	<ul style="list-style-type: none"> – місцеві організації політичних партій; – самовисування. <p>Місцева організація партії може висунути особу, яка є членом цієї політичної партії, або безпартійного громадянина</p>

Основні параметри	Основні положення
Особливості	<p>Закріплення за територіальними округами не більше одного кандидата в депутати від партії.</p> <p>Представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати у багатомандатних округах має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку.</p> <p>Повторне голосування проводиться в неділю, не пізніше як у тринадцятий строк після дня голосування.</p> <p>В останні 6 місяців повноважень депутатів, сільських, селищних, міських голів, старост позачергові вибори не проводяться.</p> <p>Чергові місцеві вибори на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також окремих територіях Донецької та Луганської областей не проводяться у зв'язку із здійсненням Російською Федерацією тимчасової окупації та збройної агресії проти України та неможливістю забезпечення стандартів проведення виборів Організації з безпеки і співробітництва в Європі</p>
Грошова застава	<p>Вноситься місцевою організацією партії, яка висунула виборчий список кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі, кандидата на посаду міського голови у розмірі, що є пропорційним до кількості виборців відповідних області, району, міста та визначається:</p> <ul style="list-style-type: none"> – для кандидатів на посаду міського голови з розрахунку 4 розміри місячної мінімальної заробітної плати на кожні 100 тис. виборців відповідного одномандатного виборчого округу; – для виборчого списку кандидатів у депутати обласної, районної, міської рад, висунутого у багатомандатному виборчому окрузі, з розрахунку 4 розміри місячної мінімальної заробітної плати на кожні 100 тис. виборців відповідного багатомандатного виборчого округу. <p>Грошова застава повертається відповідному суб'єкту внесення, якщо за результатами виборів кандидат визнаний обраними міським головою або місцева організація партії, що висунула список кандидатів у депутати, отримала право на участь у розподілі депутатських мандатів.</p> <ul style="list-style-type: none"> – перший кандидат-лідер списку автоматично стає депутатом, якщо його партія подолала 5-відсотковий бар'єр; – обраним в одномандатному виборчому окрузі сільським, селищним, міським (якщо кількість виборців є меншою, ніж 90 тис.) головою, старостою, депутатом вважається кандидат, за якого подано більше голосів виборців відносно інших кандидатів, які балотувалися у відповідному виборчому окрузі; – у містах, де кількість виборців дорівнює або є більшою, ніж 90 тис. виборців, обраним вважається кандидат на посаду міського голови, за якого подано більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні; у повторному голосуванні обраним вважається кандидат на посаду міського голови, за якого подано більше голосів виборців відносно іншого кандидата; – право на участь розподілі депутатських мандатів у багатомандатному виборчому окрузі набувають кандидати в депутати, включені до виборчих списків від місцевих організацій партії, що отримали 5 і більше відсотків голосів виборців, у відношенні до сумарної кількості голосів виборців, поданих за місцеві організації партій; – у разі обрання одного з кандидатів депутатом у багатомандатному окрузі та депутатом в одномандатному окрузі, сільським, селищним, міським головою або старостою, такий кандидат вважається обраним відповідно депутатом в одномандатному виборчому окрузі, сільським, селищним, міським головою
Відкликання	<p>Сільський, селищний, міський голова, депутат місцевої ради може бути відкликаний з посади за народною ініціативою не раніше як через рік з моменту набуття ним повноважень.</p> <p>Рішення про відкликання депутата місцевої ради або про відмову в задоволенні цієї ініціативи приймає вищий керівний орган партії відповідно до партійного статуту</p>

Джерело: таблиця складена автором з використанням Закону [5]

Вибори, що відбулися 25 жовтня 2015 р., показали позитивні і негативні аспекти Закону. До *недоліків* слід віднести:

Уперше в практиці проведення місцевих виборів в Україні Закон не передбачав подання партіями та кандидатами у депутати передвиборних програм. У результаті цього, при виборі свого кандидата чи політичної сили виборці змушені були орієнтуватися не на пропонувані місцеві політики, а на інші, менш важливі чинники, переважно утилітарного характеру.

Закон не передбачав публічних виступів кандидатів у депутати за рахунок бюджетних коштів у ЗМІ, що негативно вплинуло на обізнаність електорату та його свідомий вибір, адже можливістю виступів на телебаченні та публікаціями в друкованій пресі скористалися лише платоспроможні кандидати та заможні партії. Це також поставило кандидатів у нерівні умови.

Закон не передбачив розміщення друкованих відомостей про кандидатів у депутати на виборчих дільницях, що також негативно вплинуло на свідомий вибір громадян.

Незважаючи на те, що відповідно до ч. 3, ст. 4 Закону представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах мало становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку, окремі місцеві організації партій не виконали цю норму закону. Відповідно питання дотримання «гендерної квоти» зумовило численні конфлікти під час реєстрації кандидатів у депутати.

Зважаючи на особливості Закону, окремі виборчі округи залишилися без обраних депутатів, натомість інші представлені двома депутатами. Це пов'язано з тим, що кількість кандидатів, які отримують депутатські мандати, визначається згідно з кількістю голосів, поданих безпосередньо за конкретного кандидата в окрузі. До рад проходять лише ті кандидати від партії (що подолала виборчий бар'єр), котрі отримали найбільшу підтримку у відсотковому значенні у своєму окрузі, порівняно зі своїми однопартійцями в інших округах. Це призвело до того, що окремі кандидати, які зайняли перше місце у своєму виборчому окрузі, не стали депутатами, адже отриманий ними відсоток голосів був меншим, ніж у їхніх колег по партії в інших округах. Натомість окремі кандидати з інших партій, які не перемогли на своїх округах, отримали депутатські мандати, оскільки набраний ними відсоток голосів був вищим, ніж в однопартійців з інших округів.

Вибори вчергове підтвердили недоцільність виключного права висування кандидатів у депутати лише від політичних партій до міських рад незалежно від кількості виборців. У результаті цього положення у малих містах, де відсутні розвинені партійні осередки, виникли проблеми з кандидатами у депутати. На нашу думку, пропорційну виборчу систему з партійними списками доцільно застосовувати у містах, а також селищах міського типу з кількістю виборців більше 10 тисяч.

Не виправданим, на нашу думку, є гарантоване право кандидата під першим номером у партійному списку на депутатський мандат у разі подолання цієї партією виборчого бар'єру. Доцільно, щоб усі кандидати були поставлені в рівні умови, а керівники місцевих партійних організацій доводили свої лідерські компетентності у боротьбі. Такий підхід став би додатковим механізмом оновлення партійної номенклатури та стимулював внутрішньопартійну конкуренцію на місцевому рівні.

Зважаючи на те, що остаточне рішення про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою приймає вищий керівний орган партії відповідно до партійного статуту, передбачений Законом механізм не забезпечить реального відкликання депутатів за ініціативою громадян.

До *позитивних* аспектів Закону можна віднести:

Завдячуючи пропорційній системі з відкритими партійними списками, кардинально зменшилася політична корупція під час формування партійних списків, адже, окрім першого номера у списку, зникли будь-які гарантії щодо здобуття депутатського мандата.

Нарешті виборці отримали право вибору не лише партії, а й конкретного кандидата, чого раніше вони були позбавлені за пропорційною виборчою системою із закритими партійними списками.

Пропорційна система усунула болючу проблему перманентних проміжних виборів у мажоритарних округах через дострокове припинення повноважень депутатами.

Значно зменшилися порушення виборчого законодавства, зокрема практика підкупу виборців. Позитивну роль у цьому відіграли внесені Верховною Радою України у жовтні 2014 р. зміни до ст. 160 «Підкуп виборця, учасника референдуму» Кримінального кодексу. Адже кримінальну відповідальність за підкуп несе не лише кандидат чи його представник, а й виборець, який прийняв пропозицію, обіцянку неправомірної винагороди чи її одержав [4].

Кардинально оновився депутатський корпус місцевих рад. Наприклад, у новому складі Волинської обласної ради залишилося лише 22 депутати або 34,3 % минулого скликання, у Луцькій міській раді — лише вісім депутатів (19 %) шостого скликання.

Суттєво зменшився кількісний склад місцевих рад. Зокрема, Волинська обласна рада з 80 депутатів зменшилася до 64, у містах обласного значення замість 162 депутатів працюватиме 146, але особливе зменшення депутатського корпусу відбулося у районних радах, в яких замість 832 депутатів

у новому скликанні працюватиме 534. Для прикладу, Горохівська районна рада з 80 депутатів зменшилася удвічі.

Висновки. Незважаючи на зазначені вище недоліки, складну систему визначення переможців пропорційної системи, на думку автора, новий Закон все ж став кроком уперед в еволюції місцевого виборчого законодавства. Адже, завдячуючи саме цій системі, вдалося суттєво оновити депутатський корпус місцевих рад, що вселяє надію на запровадження в органах місцевого самоврядування сьомого скликання нових форм і методів діяльності, проведення реформи з децентралізації влади та розширення повноважень місцевого самоврядування. Разом з тим варто зазначити, що Закон потребує серйозного доопрацювання в частині тих положень, котрі виявилися проблематичними в реалізації (наприклад, гендерна квота, недосконалий механізм відкликання депутатів). Також доцільно вдосконалити пропорційну виборчу систему з відкритими партійними списками.

Саме на ці аспекти мають бути спрямовані подальші наукові розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Виборча реформа для всіх і для кожного / за заг. ред. Д. Ковриженко. — К. : КВУ, 2011. — 100 с.; Конончук С. Демократичний потенціал пропорційних виборчих систем / С. Конончук, О. Ярош, С. Горобчишина. — К. : Агентство України, 2009. — 80 с.; Любченко П. Переваги і недоліки пропорційної виборчої системи при формуванні місцевих рад / П. Любченко // Право України. — 2005. — № 8. — С. 11–15; Малиновський В. Новий закон про місцеві вибори — важливий крок становлення громадянського суспільства / В. Малиновський // Проблеми трансформації територіальної організації влади. Збірник матеріалів та документів. — К. : Атіка, 2005. — С. 393–396.
2. Магера А. Прийнятий закон про місцеві вибори — просто розворот в минуле [Електронний ресурс] : [розмова із заст. голови ЦВК] ; розмову вів П. Вуєць / А. Магера // Главком. — 2016. — 27 січ. — Режим доступу : <http://glavcom.ua/articles/30928.html> (дата звернення: 27.01.2016 р.). — Загол. з екрана.
3. Малиновський В. Я. Особливості місцевих виборів 2010 р. / В. Я. Малиновський // Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2012. — № 20. — С. 92–97.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1703 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1703-18>. — Назва з екрана.
5. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липня 2015 р. № 595-VIII // Урядовий кур'єр. — 2015. — 13 серп. — С. 7–24.
6. Про призначення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів у 2015 році : Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2015 р. № 645-VIII // Урядовий кур'єр. — 2015. — 5 серп. — С. 9.

REFERENCES

1. Vyborcha reforma dlia vsikh i dlia kozhnogo / za zag. red. D. Kovryzhenko (2011). Kyiv, KVU, 100 p.; Kononchuk, S. (2009). Demokratychnyi potentsial proporciinykh vyborchykh system. Kyiv, Ahentstvo Ukraina, 80 p.; Lubchenko, P. (2005). Perevahy i nedoliky proporciynoi vyborchoi systemy pry formuvanni mistsevykh rad // Pravo Ukrainy, n. 8, pp. 11–15; Malynovskiy, V. (2005). Novyi zakon pro mistsevi vybory — vazhlyvyi krok stanovlennia hromadianskoho suspilstva // Problemy transformatsii terytorialnoi orhanizatsii vlady. Zbirnyk materialiv ta dokumentiv. Kyiv, Atika, p. 393–396.
2. Mahera A. (2016). Pryiniaty zakon pro mistsevi vybory — prosto rozvorot u mynule. Glavkom, 27.01.2016. Available at: <http://glavcom.ua/articles/30928.html> (data zvernennia: 27.01.2016 r.)
3. Malynovskiy, V. (2012). Osoblyvosti miscevykh vyboriv 2010 r. Naukovyi visnyk Volynskoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, n. 20, pp. 92–97.
4. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylnnia vidpovidalnosti za porushennia vyborchykh prav hrpmadian : Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 r. № 1703. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1703-18>.
5. Pro mistsevi vybory : Zakon Ukrainy vid 14 lypnia 2015 r. № 595-VIII // Uriadovyi kurier. 13.08.2015, p. 7–24.
6. Pro pryznachennia chervovykh vyboriv deputativ mistsevykh rad ta silskykh, selyshchnykh, miskykh holiv u 2015 rotsi : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 17 lypnia 2015 r. № 645-VIII // Uriadovyi kurier, 05.08.2015, p. 9.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ — 2015: АНАЛІЗ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ КАНДИДАТА НА ПОСАДУ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО ГОЛОВИ В. КЛИЧКА ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «БЛОК П. ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ»

УДК 324(477.53) 047.44

Крук, Марина,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Україна, Київ),
студентка,
stefa.popel@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано виборчі кампанії кандидата на посаду київського міського голови Віталія Кличка та політичної партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» і встановлено, що політичні програми зазначених персоналій не можна віднести до продуманих та структурованих, що вкотре перетворює передвиборчий процес на боротьбу популістів, а не державників. Ці політичні документи складно кваліфікувати як перспективні плани діяльності, які пропонуються громаді Києва. У висновках наголошено, що проходження на посаду міського голови конкретного кандидата та представників певної політичної сили до міського представницького органу зовсім не означатиме, що означені інститути у своїй діяльності реалізовуватимуть певну програму. В кращому разі це буде діяльність щодо реалізації завдань, окреслених на державному рівні, або вирішення поточних проблем.

Ключові слова: передвиборна програма, політична партія, Віталій Кличко, «Блок Петра Порошенка «Солідарність».

LOCAL ELECTIONS — 2015: ANALYSIS ELECTION CAMPAIGNS OF CANDIDATES FOR MAYORAL V. KLITSCHKO AND POLITICAL PARTIES «PETRO POROSHENKO BLOC «SOLIDARITY»

Kruk, Maryna,

National Pedagogical University, M.P. Dragomanova (Kyiv, Ukraine),
student,
stefa.popel@gmail.com

SUMMARY

In the article the election campaign of the candidate for the post of Kyiv Mayor Vitaly Klitschko and political party «Block Perth Poroshenko» Solidarity «and found that the political programs of these personalities can not be attributed to the thoughtful and structured that once again turns the electoral process to fight populist and not statesmen. These political documents difficult to qualify as long-term plans of proposed community of Kyiv. The conclusions emphasized that passage for mayor and members of a particular candidate of a political party for municipal representative body does not mean that the institutions are defined in their efforts to realize a program. At best, it will be actions to achieve the objectives outlined at the state level, or solve current problems.

Key words: election program, political party, Vitali Klitschko, «Petro Poroshenko Bloc» Solidarity.

Особливістю місцевих виборів 2015 року стали обіцянки більшості політичних сил здійснити зміни в тих сферах, які до повноважень органів місцевого самоврядування не належать, а подекуди — ніколи й не належатимуть.

Користуючись тим, що значна частина населення вкрай розмито уявляє принципи побудови публічної влади і часто не розрізняє державну гілку влади та місцеве самоврядування, політики спокушають виборця вирішенням тих питань, які вирішуються лише Верховною Радою, урядом або іншими державними органами.

Насамперед варто запам'ятати, що основними повноваженнями як зараз, так і після реформи децентралізації, є та будуть наділені муніципальні органи базового рівня — сільські, селищні та міські ради. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сфера їх компетенції поширюється на:

- місцеві фінанси та формування місцевого бюджету;
- встановлення місцевих податків та зборів;
- управління комунальною власністю;
- управління об'єктами житлово-комунального господарства та побутове обслуговування;
- збирання, утилізацію та знешкодження побутових відходів;
- управління землею, що належить територіальній громаді;
- благоустрій населеного пункту;
- управління закладами дошкільної та загальної середньої освіти;
- утворення та утримання муніципальної міліції [2].

Проте органи місцевого самоврядування не можуть вирішувати питання, що стосуються всієї країни та/або є визначальними для держави як такої.

Приміром, місцеве самоврядування не займається:

- здійсненням судової влади та її реформуванням (адже суди — це незалежна гілка влади і зміни в судовій, статус суддів чи здійснення судочинства вносяться на рівні законів);
- обороноздатністю країни та встановленням контрактної армії (обороноздатність також є прерогативою державної гілки влади та, зокрема, Президента як гаранта національної безпеки та територіальної цілісності);
- розслідуванням кримінальних правопорушень та притягненням винних до відповідальності (це функція правоохоронних органів, як, наприклад, органи внутрішніх справ та прокуратура);
- встановленням та скасуванням загальнодержавних податків і мит (вони встановлюються в суворій відповідності до Податкового кодексу, зміни до якого приймає лише Верховна Рада);
- встановленням більшості тарифів на комунальні послуги (більшість тарифів встановлює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). А тарифи, до прикладу, на газ відповідно до Закону України «Про ринок природного газу», що набрав чинності 1 жовтня, формуватимуться за принципом вільного ціноутворення [3];
- пенсійним забезпеченням (рівень мінімальної пенсії напряму залежить від прожиткового мінімуму, який кожного року закріплюється в законі про Держбюджет, який, знову ж таки, приймає парламент).

Частина друга статті 19 Конституції України містить базову норму щодо правового порядку в нашій державі: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [4].

Це означає, що, на відміну від багатьох європейських країн, де органи місцевого самоврядування можуть робити все, що не віднесено до компетенції будь-якого державного органу чи установи, — у нас муніципалітети мають право здійснювати лише ті повноваження, на які є вказівка в законодавстві.

Хоча, до слова, це дещо дисонує з положенням Європейської хартії місцевого самоврядування, яку Україна ратифікувала у 1997 році, де зазначено, що «органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу» [1].

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 19 Конституції України, місцеве самоврядування — це право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Предметами відання місцевого самоврядування є не будь-які питання суспільного життя, а питання саме місцевого значення — тобто такі, які пов'язані передусім з життєдіяльністю територіальних громад [9]. Перелік таких питань визначений у Конституції України [4] та Законі України «Про місцеве самоврядування» [2].

Дослідивши законодавство, можна братись за аналіз передвиборної програми Віталія Кличка (голови партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність») під назвою «Програма мера» [7]. До речі, жодного разу в програмі не згадано, від якої політичної партії балотується кандидат на посаду мера столиці.

Основні гасла програми: «Зміни почнуться з Києва!» та «Київ: напрямок — Європа».

У своїй програмі Віталій Кличко постулює чотири ціннісні пріоритети: комфорт для життя, влада у громади, економіка як основа добробуту, гармонія історії та сучасності. Звучать вони гладко та технологічно попри часткову нелогічність. Зокрема, «економіка як основа добробуту» — цікаво, які

альтернативні основи добробуту, себто матеріальних статків, можна запропонувати? Інші ж також є практично безликими загальноочевидними істинами.

У частині, де кандидат на посаду мера Києва розкриває їх детальніше, видно роботу на цільові групи. Тези про комфортне місто виглядають мрією хіпстерів — освіченої проєвропейської молоді, якій не чужі слова «стартап», «коворкінг», «бранчі та смузі».

Частково перераховано те, що чинний мер уже почав робити після довгих років очікування активної громадськості: створення великої пішохідної зони на Подолі, розвиток велодоріжок та спортмайданчиків, мораторій на забудову історичних центрів та зелених зон — зокрема й у Генплані, який у майбутньому «вдосконалюватиметься». Щоправда, виникає логічне запитання — як Генплан «імені Черновецького», який уже розробляють 7 років і який фактично мав би легалізувати весь земельний «беспредел» часів космічного мера, можна вдосконалити?

Нагальну проблему — Революцію у транспортній інфраструктурі — Віталій Кличко покладає на проект Всесвітнього банку, деталі якого наразі достеменно не відомі. Замість понівеченого уже міфу про метро на Троєщину Кличко розвиватиме міську електричку.

Ще одним елементом передвиборної програми пана Кличка є «соціальна захищеність літніх людей та престижність роботи у бюджетній сфері», тобто пенсії та підвищення зарплат бюджетникам, тобто знову віддання ситуації на поталу економічним стимулам замість ґрунтового вирішення проблем.

Економічна частина програми Кличка геть обтічна: інвестфоруми, максимальна прозорість роботи для бізнесу, «кардинальна реновація у житлово-комунальній галузі» (саме так, без деталей, тобто очікувати можна будь-чого).

Команда мера, вочевидь, прагнула надати документові західного лоску, перелічивши «орієнтири». Об'єктивно кількісними чи якісними їх назвати складно: «виховання здорової молоді», «ефективне використання земель», «сприяння розвитку урбаністичної... національної культури» тощо. Заперечити складно, а погодитися — ще складніше, оскільки за гарними словами не стоїть нічого: ані як виховати ту здорову молодь, ані скільки, де, яким чином і коштом буде ефективно використана земля, ані що взагалі розуміється під українською урбаністичною культурою.

Кличко також обіцяє максимальну прозорість рішень влади для киян, створення численних громадських рад з наглядовими та дорадчими повноваженнями, а також оприлюднення рішень Київради на етапі проєктів. Крім того, він обіцяє «встановити суворий контроль за надходженням інвестиційних пропозицій з метою недопущення корупції».

Підбиваючи підсумки, можна говорити про те, що «Програма мера» Віталія Кличка не відповідає рівню місцевих виборів, вона здебільшого зорієнтована на загальнодержавні проблеми, аніж на потреби власне Києва.

Якщо розглядати імідж Віталія Кличка як кандидата на посаду київського міського голови, то можна стверджувати, що задуманий імідж — це сильний, міцний, порядний, чесний, справедливий, освічений, культурний мер. Якщо з першими декількома ознаками цей кандидат більш-менш співвідноситься, то стосовно освіченості та культурності пана Кличка в електорату виникають деякі запитання, адже ця персона відома своїми анекдотичними історіями під час інтерв'ю чи зустрічей з киянами. Тож можна зробити висновок, що Віталій Кличко не зовсім відповідає тому ідеальному образу, який був для нього розроблений.

Кличко використовує всі доступні види агітаційної реклами: від білбордів, теле- та радіореклами, широко розгалуженої мережі агітаторів до недорогих календариків, брошур, газет, об'яв у під'їздах, інтернет-агітації, залучення соціальних мереж тощо.

Важливо, що, займаючи наразі посаду міського голови м. Києва, Кличко активно використовує адміністративний ресурс з метою агітації найменш соціально захищених киян. Приміром, до Дня незалежності України, Міжнародного дня людей похилого віку пенсіонери Києва отримали грошову допомогу в розмірі декількасот гривень, після чого в поштові скриньки тих, хто отримав ці гроші, надійшли листи, в яких було написано, що ця допомога не з бюджету, а персонально від міського голови Віталія Кличка, декотрим пенсіонерам ще й дзвонили від імені мера та цікавились, чи отримали вони гроші та чи знають, завдяки кому вони їх отримали.

Програма політичної партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» під назвою «Жити по-новому!» доступна для ознайомлення як в Інтернеті — на офіційній сторінці партії [8], так і частково (вибрані фрази, пункти) друкується у партійних газетах, які роздають агітатори на вулицях та розкладають у поштові скриньки містян. До слова, передвиборна агітація цієї партії, як і її голови Віталія Кличка, передбачає всі можливі види: від рекламних бордів та телереклами до недорогих листівок, газет, календарів. Так само, як Віталій Кличко у своїй програмі жодного разу не згадає партію, яку очолює і з якою іде в міськраду Києва, так і програма партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» не містить прізвища «Кличко» і не виокремлює якихось особливих запланованих реформ саме для Києва.

Основні гасла програми: «Жити по-новому!», «Жити вільно!», «Жити безбідно!», «Жити чесно!», «Жити безпечно!». Програма цієї партії не адаптована під місцеві вибори, вона орієнтована на загальноукраїнський рівень, тож аналізувати її в контексті виборів до київської міськради немає сенсу.

Загалом, сьогодні можна говорити про відсутність запиту суспільства на продумані та структуровані політичні програми, відкликання депутатів у разі їх невиконання, що вкотре призводить до боротьби білбордів, змагання маркетологів, а не менеджерів, популістів, а не державників.

Завданням міської влади є управління містом, а завданням громадян є контроль за нею. Адже «робота» громадянина не завершується опусканням бюлетеня у скриньку. Після обрання мера треба не викидати його агітки, а педантично вимагати виконання обіцянок: для цього є як мінімум міський центр звернень, механізм звернень громадян, а також незабаром з'являться (як нам обіцяють) електронні петиції.

На початку жовтня 2015 року результати опитування, проведеного Інститутом досліджень регіонального розвитку України, засвідчили, що за Віталія Кличка голосуватимуть 19,5% киян. Наступний у відсотковому значенні — 13% — кандидат від партії «Рух за реформи» Сергій Думчев [6]. Невеликий рівень підтримки та досить короткий розрив між Кличком і Думчевим показує низький рівень довіри містян до чинного мера.

Згідно з офіційними даними Центральної виборчої комісії 25 жовтня 2015 року на виборчі дільниці в Києві прийшло майже 42% виборців [5]. Наразі офіційних результатів по Києву ще нема, проте достеменно відомо, що відбудеться другий тур виборів, до якого точно проходить чинний міський голова Віталій Кличко (з підтримкою в першому турі близько 40% тих, хто прийшов на вибори). Щодо суперника Віталія Кличка поки що однозначної інформації немає — за одними прогнозами ним може стати Володимир Бондаренко від політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», за другими — це буде Сергій Гусовський від політичної партії Об'єднання «Самопоміч», за третіми — колишній київський голова Олександр Омельченко від Української партії «Єдність». Тож якихось об'єктивних прогнозів робити зараз не можна, оскільки ще дуже мало часу пройшло і досі не відомі офіційні результати.

Отже, передвиборчі програми Віталія Кличка та політичної партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» на нинішніх місцевих виборах складно кваліфікувати як перспективні плани діяльності, які пропонуються громаді Києва. Проходження на посаду міського голови конкретного кандидата та представників певної політичної сили до міського представницького органу зовсім не означає, що означені інститути у своїй діяльності реалізовуватимуть певну програму. В кращому разі це буде діяльність щодо реалізації завдань, окреслених на державному рівні, або вирішення поточних проблем.

Як підсумок, можна констатувати, що передвиборчі програми як кандидата на посаду київського міського голови Віталія Кличка, так і політичної партії, яку він очолює, — «Блок Петра Порошенка «Солідарність», поки що не стали головним документом у роботі зазначених політичних одиниць. Наявні варіанти ще перебувають дуже далеко від вимог, які висувуються щодо програм, та від стандартів, прийнятих у демократичних суспільствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року), редакція від 16.11.2009. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР, редакція від 28.10.2015. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
3. Закон України «Про ринок природного газу» № 329-VIII від 09.04.2015. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/329-19>
4. Конституція України, тлумачення від 15.05.2014. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії: «Зведена інформація про кількість виборців, які отримали бюлетені на виборчих дільницях». Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/vm_2015/yavka_po_reg_vm_2015.pdf
6. Офіційний сайт інформаційного агентства УНІАН: «За Кличка проголосували б майже 20% киян, якби вибори мера столиці відбулись в середині жовтня — опитування», 19 жовтня 2015 року. Режим доступу: <http://press.unian.ua/pressnews/1156272-za-klichka-progolosuvali-b-mayje-20-kiyan-yakbi-vibori-mera-stolitsi-vidbulis-v-seredini-jovtynya-opituvannya.html>
7. Офіційний сайт мера Києва Віталія Кличка. Режим доступу: <http://kiev.klichko.org/home/>
8. Офіційний сайт політичної партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність». Режим доступу: <http://solydarnist.org/>
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) № 7-рп/2009 від 16.04.2009. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09/paran56#n56>

REFERENCES

1. European Charter of Local Self-Government (m. Strasbourg, 15 October 1985), amended on 16.11.2009. — Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
2. Law of Ukraine «On local government in Ukraine» № 280/97-VR version of 10.28.2015. — Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
3. The Law of Ukraine «On the Natural Gas» № 329-VIII of 04.09.2015. — Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/329-19>.
4. The Constitution of Ukraine, the interpretation of 05/15/2014. — Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. The official web server of the Central Election Commission, «Summary of the number of voters who received ballots at polling stations.» — Available at: http://www.cvk.gov.ua/vm_2015/yavka_po_reg_vm_2015.pdf
6. The official website UNIAN news agency: «For Klitschko would have voted almost 20% of Kyiv residents, if elections were held the mayor of the capital in mid-October — survey», 19 October 2015. — Available at: <http://press.unian.ua/pressnews/1156272-za-klichka-progolosuvali-b-mayje-20-kiyan-yakbi-vibori-mera-stolitsi-vidbulis-v-seredini-jovtnya-opituvannya.html>
7. The official website of Kyiv Mayor Vitaly Klitschko — Available at: <http://kiev.klichko.org/home/>
8. The official website of the political party «Petro Poroshenko Bloc» Solidarity». . — Available at: <http://solydarnist.org/>
9. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the constitutional provision Kharkiv city council for the official interpretation of the provisions of Article 19, Article 144 of the Constitution of Ukraine, Article 25 of the Fourteenth Article 46, Part One, ten of Article 59 of the Law of Ukraine «On local government in Ukraine» (a case of cancellation of acts of local government) № 7-рп/2009 dated 16.04.2009. — Available at : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09/paran56#n56>

МІСЦЕВІ ВИБОРИ-2015: АНАЛІЗ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ У ПОЛТАВІ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «РЕСПУБЛІКА»

УДК 324(477.53) 047.44

Орлов, Владлен,

кандидат історичних наук,

Полтавський музей авіації і космонавтики (Полтава, Україна),

науково-освітній сектор,

науковий співробітник,

vladlen-orlov@rambler.ru

АНОТАЦІЯ

У цій статті описано історичну ретроспективу формування Політичної партії «Республіка», охарактеризовано програмові цілі політичної сили, ідеологічну складову та зв'язок з існуючими лівими організаціями у Європі, зокрема з Коаліцією радикальних лівих у Греції («Сіріза») та партією «Подemos» в Іспанії. Вказано на зорієнтованість політичної партії на модернізацію країни. Охарактеризовано особливості передвиборчої кампанії в Полтаві. Проаналізована роль місцевого осередку та особливості проведення агітації в конкретному місті. Зроблено акцент на зацікавленості місцевого полтавського виборця на «лівій соціально-зорієнтованій ідеології», пошуку «нових облич» у полтавському політикумі після Революції гідності. Також публікація містить спробу аналізу виборчої кампанії кандидата на посаду Полтавського міського голови від Політичної партії «Республіка» Олега Слизька та визначено основні пріоритетні напрями майбутньої виборчої кампанії, у яких планує брати участь партія «Республіка».

Ключові слова: виборча кампанія, Коаліція радикальних лівих «Сіріза», місцеві вибори, «нові ліві», «Подemos», політична партія, «Республіка».

LOCAL ELECTIONS — 2015: ANALYSIS OF ELECTIONS IN POLTAVA OF THE POLITICAL PARTY «REPUBLIC»

Orlov, Vladlen,

Ph.D. (History),

Poltava Museum of Aviation and Astronautics (Poltava, Ukraine),

Scientific and educational sector,

Researcher,

vladlen-orlov@rambler.ru

SUMMARY

This article describes the historical retrospective of forming a political party «Republic», describes programmatic goals of political power, ideological component and connection to existing left organizations in Europe, including SYRIZA in Greece («Syriza») and the party «Podemos» in Spain. Specified on the orientation of the party to modernize the country. The peculiarities of the campaign in Poltava. The role of the local branch campaigning and features in a particular city. Made focus on local interest Poltava voters to «left social-oriented ideology», search for «new faces» in Poltava politics after the Revolution of dignity. Also try publication contains analysis of election candidate for the mayor of Poltava Political party «Republic» Oleg Slyz'ko and the main priority areas for the upcoming election campaign, which plans to participate in the party «Republic».

Key words: campaign, SYRIZA, local elections, «new left», «Podemos», political party «Republic».

Розгляд будь-якого складного явища передбачає чіткий наявний алгоритм проведення аналізу. Це, зокрема, стосується аналізу виборчої кампанії як на загальнодержавному рівні, так і врахування особливостей її реалізації на місцевому рівні.

У дослідженні використано праці, які в царині характеристики виборчої кампанії, політичного менеджменту та маркетингу є класичними та мають фундаментальний характер, зокрема, науковий доробок В. Бебика у галузі політичної прaxeології є визначальним [1–3]. Також у статті використано праці В. Зеленіна щодо особливостей реалізації виборчої кампанії «в полі» [6]. Історична ретроспектива формування політичних осередків на Полтавщині періоду незалежнення України, особливості електоральних зацікавлень міста та регіону в цілому містять монографії П. Ворони [4; 5].

Так, у спектрі аналізу буде Політична партія «Республіка». Вона була зареєстрована Міністерством юстиції України у 2014 році. Однак процес політичного будівництва розпочався ще у 2011 році, але Міністерство юстиції України офіційно зареєструвало політичну партію лише через три роки. Головним мотиватором діяльності політичної сили є акцент на участі в загальноукраїнських парламентських та місцевих виборах. Партія була створена як політичне крило Всеукраїнської громадської організації «Студентська Республіка» [10]. Радою Політичної партії «Республіка» було ухвалено рішення другого з'їзду політичної сили від 18 вересня 2015 року «Про участь місцевих організацій Політичної партії «Республіка» у місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року» [10].

На місцевому регіональному рівні політична сила та її представники активно проявились під час довиборів до Верховної Ради України на мажоритарному окрузі №205 в місті Чернігові. Політичну партію репрезентував один із її лідерів Олександр Степанович Щерба [8].

На рівні міста Полтави та полтавського регіону на політичному небосхилі Політична партія «Республіка» з'являється в переддень місцевих виборів 25 жовтня 2015 року. Регіональні партійні осередки були створені саме під місцеві вибори на основі полтавського представництва громадської організації «Студентська Республіка». Активна фаза діяльності місцевого осередку розпочалась на День міста Полтави, день звільнення міста від нацизму 23 вересня 2015 року. Коли в історичній частині міста, біля Білої Альтанки, О. [7].

У програмі партії робиться акцент на ідеологічній складовій. Зокрема, що ПП «Республіка» є соціально зорієнтованою лівою силою, яка сповідує ідеологію «new left» («нових лівих») та дистанціює від «старих» маргіналізованих лівих та ліво-центристських політичних сил (КПУ, ПСПУ, СПУ тощо). Представники політичної сили наголошують на тому, що новосформована партія є ідеологічною силою; робиться чіткий акцент на співпраці партії з лівими організаціями країн Європейського Союзу, наприклад, Коаліцією радикальних лівих («Сіріза») Греції, яка отримала перемогу на парламентських виборах у вересні 2015 року та, особливо, політичною партією «Подemos» (ісп. «Ми можемо»). Зокрема, «республіканці» використали мережеву структуру формування іспанської політсили та навіть скалькували ті самі гасла «Ми можемо», «Республіка може» [11]. Загалом акцент на своїй «лівизні» для полтавського виборця може бути позитивно сприйнятим, тому що незважаючи на «зраду» чи «відступ» О. О. Мороза у 2006 році (коаліція з Партією регіонів та КПУ) та маргіналізацію СПУ на загальнодержавному рівні, у Полтавській обласній та міській радах вони мають своє представництво по сьогодні. «Ліва» риторика для Полтави та місцевого електорату була і залишається прийнятною (приклад ВО «Батьківщини» на місцевих виборах 2010 році або Полтава як електоральний центр соціалістів упродовж 2000-х років) [10].

Також партія позиціонує себе як партія «третьої сили», яка не ідентифікується з «пост-ригами» (місцеві осередки «Відродження», «Опозиційного блоку», «Рідного краю» на чолі з экс-регіоналом та экс-губернатором Полтавщини О. І. Удовіченком) та «силами Майдану».

Команда партії: висунуто по територіальних округах 28 кандидатів до міської ради. Аналізуючи соціальний склад, автором цього опусу було підраховано, що абсолютну більшість становить студентська молодь (колишні або діючі активісти ГО «Студреспубліка»). Це, відповідно, становить 85,71%. Партією висунуто також «лідерів громадської думки» — місцевих діячів, культури, освіти, науки, які «закривають» окремі соціально-гуманітарні напрями та є пізнаваними особами, що є додатковим бонусом для політичної сили. Акцент у агітації зроблено на тому, що кандидати у міськраду ніколи не балатувалися і є «новими обличчями».

Декларативною метою Політичної партії «Республіка» є «модернізація Полтави», «модернізація Полтавщини», «модернізація України», «перетворення міста в український цент благородних подій» тощо. Здійснюючи контент-аналіз над текстом програми найбільш вживаними поняттями є «модернізувати, модернізація» (29 разів), без належного пояснення сутності, етапів та пріоритетних напрямів модернізації [9].

Програма «Республіки» на виборах до Полтавської міської ради виходить за межі формату місцевих виборів. Тобто, окрім ключових питань місцевої влади (проблеми доріг, відсутність нового громадського транспорту, «комуналки», зменшення кількості дитсадків тощо), робиться акцент на проблемах загальноукраїнського рівня (зниження податків, зростання соціальних виплат, власний

погляд щодо долі Криму та Донбасу тощо). Зауважене позиціонування може засвідчити, що Політична партія «Республіка» орієнтується не лише на місцеві вибори, а й на строкові чи можливі дострокові вибори до Верховної Ради України [9].

Лідер (кандидат на посаду мера Полтави) О. С. Слизько репрезентує та відпрацьовує імідж «нового обличчя», «людини прогресу», «свого хлопця з сусідньої вулиці». Цей факт корелюється із приналежністю кандидата на посаду Полтавського міського голови з членством та фактичним керівництвом полтавського представництва громадської організації з сімнадцятирічною історією — «Студентська республіка». Імідж О. С. Слизька в цілому збігається зі створеним образом.

Задля досягнення результату та підвищення рівня пізнаваності кандидат постійно бере участь у найрізноманітніших міських подіях, спортивних акціях, заходах та культурних імпрезах (від зустрічі, прес-конференції з відомим економістом та філантропом Б. Гаврилишиним до гри футбольної команди «Злагода» чи особистої участі у місцевій толоці). Кандидат у мери О. Слизько постійно організовує зустрічі з електоратом, особисто реалізуючи програму «від дверей до дверей», акцентуючи на своїй доступності та наближеності до звичайного містянина. Як слушно зауважено В. Зеленіним, що «... висвітлення у пресі дій кандидата/партії має величезне значення ... це найкоротший та ефективний шлях від кандидата/партії до виборців...» [6, с. 84]. Ця сентенція відпрацьовується конкретним кандидатом та штабом політичної сили в регіоні.

Також паном О. Слизьком та його речниками, членами передвиборчого штабу ПП «Республіка», акцентується на поєднанні молодості лідера з наявним досвідом управлінця, знавця усіх нюансів місцевого самоврядування. Однак демонстрація цього факту й подібні заяви можуть нести не лише позитив. Тому що одним із можливих одержувачів «міської булави» та «фаворитом» є А. В. Матковський (мер Полтави з 2005 по 2010 роки, на місцевих виборах висуванець від «Блоку Петра Порошенка «Солідарність», котрого підтримують впливові представники «Народного фронту», зокрема Голова Полтавської обласної державної адміністрації В. А. Головка), з яким упродовж 2006–2008 років О. С. Слизько співпрацював, перебуваючи на посадах «студентського мера» та члена полтавського міськвиконкому. Подібний факт біографії штаби кандидатів-конкурентів починають використовувати у контексті «О. Слизько — технічний кандидат А. Матковського», його ідентифікації зі «старими обличчями» у владі. Сам О. С. Слизько на питання, чи він є технічним кандидатом, реагує, що він працював з мером Полтави, а не з конкретною особою [7; 9].

О. С. Слизько намагається генерувати нові медіавкиди. Наприклад, найбільш яскравий, проведення 25 жовтня, у день виборів загальнополтавського плебісциту (опитування, референдуму) щодо неможливості забудови центральної історичної частини Полтави та передачі в міську комунальну власність «Полтаватеплоенерго» задля зниження тарифів. Подібні заклики, на мою суб'єктивну думку, мають неоднозначний релятивний характер, тому що «Полтаватеплоенерго», як і окремі «проблемні споруди» центральної частини Полтави (наприклад, аварійний Полтавський кадетський корпус), перебувають не у власності міста, не кажучи про те, що кандидат забуває про повноваження і компетенції місцевої та виконавчої влади. Кандидат на посаду міського голови Полтави О. Слизько також наголошує на необхідності затвердження щорічного звіту мера міста через місцевий референдум. Не враховується той факт, що законодавства щодо проведення місцевих плебісцитів та моделі реалізації цих рішень, на жаль, немає [9].

Активна агітація відбувається за О. С. Слизька та Політичну партію «Республіка» в інтернет-просторі, завзято залучено соціальні мережі (Фейсбук, Однокласники, В Контакте тощо) для поширення власних меседжів, ідей та проєктів. Відбуваються постійні репости, поширення та лайки інформації, пов'язані з місцевим лідером та партією. Аргументація подібної агітації пояснюється тим, що кандидат у мери та партія не має належного фінансування, перебуває на самофінансуванні, не залежить від олігархів та великих бізнесменів, а отже, вони не володіють фінансовими ресурсами для активного залучення інших засобів комунікації, розміщення вартісних білбордів, сітілайтів, не мають власних телеканалів тощо. Поширення своїх ідей здійснюється за рахунок виготовленої за власний кошт газети «Республіка» (вийшов лише один номер на момент написання цієї публікації) та видрук самими кандидатами в міську раду буклетів, листівок та іншої поліграфічної продукції агітаційного змісту [9].

Таким чином, характеризуючи передвиборчу кампанію Політичної партії «Республіка» та конкретного претендента на посаду Полтавського міського голови, було зроблено відповідний прогноз, що наразі Олег Сергійович Слизько не зможе пройти до другого туру виборів і відповідно до норм нового закону про вибори не зможе реалізувати свої «модернізаційні плани» на посаді Полтавського міського голови, що зреалізувався. Політична партія «Республіка», а відповідно і її перший номер — пан Олег Слизько, за умови, де-факто, реалізованої пропорційної системи із преференціями, з-за умови віртуальності та молодості партії, яка не зможе подолати п'ятивідсотковий бар'єр (може от-

римати до 0,5% голосів виборців), має мінімальні шанси посісти крісло в міській раді. Однак сам лідер та місцевий осередок партії зорієнтовані на подальші вибори; прагнуть наростити рейтинг, рівень пізнаваності, зробити напрацювання на майбутнє для місцевих виборів через два роки та чергову парламентську кампанію.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. Книги, статті в наукових журналах

1. *Бебик В.* Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг : навч.-метод. посібн. / В. Бебик. — К. : МАУП, 2001. — 214 с.
2. *Бебик В.* Політичний маркетинг і менеджмент / В. Бебик. — К. : [б. в.], 1996. — 144 с.
3. *Бебик В.* Політологія: наука і навчальна дисципліна : підручн. для студентів ВНЗ / В. Бебик. — К. : Каравела, 2009. — 496 с. : іл. — (Українська книга).
4. *Ворона П. В.* Питання розвитку місцевого самоврядування у програмах політичних партій України / П. В. Ворона. — Х. : Видавництво ХарРІ НАДУ, 2006. — 60 с. — (Серія «Досвід державотворення»).
5. *Ворона П. В.* Партії, вибори, місцеве самоврядування : електоральний зріз уподобань виборців Полтавщини : монографія / П. В. Ворона. — Х. : Магістр, 2007. — 144 с.
6. Сучасні агітаційно-пропагандистські технології в регіональних виборчих кампаніях : дайджест методичних рекомендацій / Автор-укладач В. В. Зеленін. — К. : ЦСВТ, 2006. — 103 с.

II. Публікації в Інтернет-ресурсах:

7. Олег Слизько йде в мери / IPT Полтава [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://irt.pl.ua/video/5038>.
8. Партія «Республіка» представила свого кандидата по 205 округу // Чернігівщина : події і коментарі. — 2015. — 26 червня [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pik.cn.ua/16479/partiya-respublika-predstavila-svogo-kandidata-po-205-okrug>.
9. Політична партія «Республіка» : спецпроект «Місцеві вибори — 2015» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vybory.dreamkyiv.com/party/politichna-partiya-respublika>.
10. Центральна виборча комісія : офіційний веб-сервер [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>.
11. *Iglesias P.* Understanding Podemos [Електронний ресурс] / P. Iglesias // New Left Review'93. — 2015. — May–June // Режим доступу: <http://newleftreview.org/II/93/pablo-iglesias-understanding-podemos>.

REFERENCES

I. Knigi, statii v naukovih zhurnalah

1. *Bebyk, V.* (2001). Menedzhment vaborchoi kampanii: resursi, tehnologii, marketing : navch.-metod. posibn. Kuiv, MAUP, 214 p.
2. *Bebyk, V.* (1996). Politichnij marketing i menedzhment. Kyiv, 144 p.
3. *Bebyk, V.* (2009). Politologija: nauka i navchal'na disciplina : pidruchn. dlja studentiv VNZ. Kyiv, Karavela, 496 p.
4. *Vorona, P.V.* (2006). Pitannja rozvitku misceвого samovrjaduvannja u programah politichnih partij Ukraini. H., Vidavnictvo HarRI NADU, 60 p.
5. *Vorona, P.V.* (2007). Partii, vibori, misceve samovrjaduvannja : elektoral'nij zriz upodoban' vaborciv Poltavshhini : monografija H., Magistr, 144 p.
6. Suchasni agitacijno-propagandists'ki tehnologii v regional'nih vaborchih kampanijah : dajdzhest metodichnih rekomendacij / Avtor-ukladach V. V. Zelenin (2006). Kyiv, CSVT, 103 p.

II. Publikacii v Internet-resursah:

7. Oleg Slyz'ko jde v meri. IRT Poltava. — Available at: <http://irt.pl.ua/video/5038>.
8. Partija «Respublika» predstavila svogo kandidata po 205 okrugy. Chernigivshhina : podii i komentari, 26.06.2015. — Available at: <http://pik.cn.ua/16479/partiya-respublika-predstavila-svogo-kandidata-po-205-okrug>.
9. Politichna partija «Respublika» : specproekt «Miscevi vibori — 2015». — Available at: <http://vybory.dreamkyiv.com/party/politichna-partiya-respublika>.
10. Central'na vaborcha komisija : oficijnij veb-server. — Available at: <http://www.cvk.gov.ua>.
11. *Iglesias, P.* Understanding Podemos. New Left Review'93. — 2015, May–June — Available at: <http://newleftreview.org/II/93/pablo-iglesias-understanding-podemos>.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ-2015: АНАЛІЗ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ У ЛЬВОВІ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ О. ЛЯШКА

УДК 324(477.83):329 047.44

Сорочан, Вікторія,

Горлівський медичний коледж,
(Горлівка, Донецька область, Україна),
викладач,
sorochanviktoria@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У цій статті здійснено спробу аналізу виборчої кампанії на посаду Львівського міського голови В. Галасюка та Радикальної партії Олега Ляшка у Львові. Автором описано позитивні сторони конкретної персоналії на посаду мера Львова. Окреслено коло питань, які стали пріоритетними для місцевої організації Радикальної партії Олега Ляшка та особисто Віктора Галасюка. Означено ряд недоліків конкретного кандидата, зокрема його немісцеве походження та відсутність мінімальних зв'язків зі Львовом. Проаналізовано роль та участь лідера політичної партії — Олега Валерійовича Ляшка у агітації за Радикальну партію та кандидата Віктора Галасюка. Запропоновано громадськості власний прогноз щодо шансів радикальної партії Олега Ляшка та кандидата на посаду Львівського міського голови В. Галасюка.

Ключові слова: виборча кампанія, Віктор Галасюк, електорат, Львівський міський голова, Радикальна партія Олега Ляшка, місцеві вибори, політична партія.

LOCAL ELECTIONS-2016: ANALYSIS OF THE CAMPAIGN RADICAL PARTY OLEG LYASHKO IN LVIV

Sorochan, Victoria,

Gorlivka Medical College,
(Gorlivka, Donetsk region, Ukraine),
Lecturer,
sorochanviktoria@gmail.com

SUMMARY

In this article an attempt to analyze the campaign for the post of mayor of Lviv V. Galasyuk and Radical Party Oleg Lyashko in. The author describes the positive aspects of particular personalities for mayor of the city. The range of problems that have become a priority for the local Radical Party Oleg Lyashko and personally Viktor Galasyuk. Author determined a number of shortcomings particular candidate, including its non-native origin and lack of minimal relations with Lviv. The role and participation of the leader of the party — Oleg V. Lyashko in the campaign for the Radical party and candidate Viktor V. Galasyuk. A public own forecast of likely Radical Party Oleg Lyashko and candidate for mayor of Lviv V. Galasyuk.

Key words: election campaign, Viktor Galasyuk, the electorate, Lviv Mayor Radical Party Oleg Lyashko, local elections, a political party.

На посаду мера Львова від Радикальної партії Олега Ляшка був висунутий кандидатуру Віктора Галасюка. Віктор Валерійович Галасюк народився 28 серпня 1981 року у м. Дніпропетровську. За фахом — економіст. Є народним депутатом України (VIII скликання), заступник лідера Радикальної партії Олега Ляшка з економічної політики, член Національної ради реформ, почесний президент Асоціації «Інноваційний розвиток України» (UAID). Викладав у провідних вищих навчальних закладах України, у тому числі в Університеті банківської справи Національного банку України. Виступав з економічними лекціями в Україні та за кордоном. Автор двох монографій та кількох десятків наукових і публіцистичних статей у провідних українських та іноземних виданнях [1; 9].

Перевагами Віктора Валерійовича є те, що він себе представляє як молодого політика з серйозним послужним списком. Так, у Верховній Раді він займає такі посади:

- голова Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва;
- член Ради Коаліції «Європейська Україна» (від Радикальної партії);

– заступник Голови Української частини Парламентського Комітету Асоціації;
– співголова депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків зі Сполученими Штатами Америки [9].

На відміну від більшості депутатів-економістів, чітко відстоює власну модель персонального бачення розвитку економіки України. Так, пан В. Галасюк є прибічником активної ролі держави у розбудові економіки, впровадження спрямованої промислової та інноваційної політики. Він є учасником передач на загальнонаціональних телеканалах, учасником міжнародних форумів і дебатів:

– як голова Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва кілька десятків разів виступав з трибуни ВРУ;

– за підрахунками ОПОРИ, Віктор Галасюк увійшов до ТОП-5 найактивніших ораторів Верховної Ради України VIII скликання, здійснивши за півріччя роботи нового парламенту 90 виступів з трибуни [8].

Як кандидату на посаду мера Львова Віктору Галасюку був створений імідж «вибухового міксу» буйного активіста та фахового експерта у своїй галузі. Він здатний «на вила піднімати казнокрадів» і пропонувати нові муніципальні програми для Львова [7].

Перший пріоритет у його виборчій програмі — це наповнення львівського міського бюджету шляхом аудиту комунального майна. Він переконаний, що, ретельно перевіривши всі договори оренди, субпідрядів, тендерів, комунальних підприємств, можна знайти величезні приховані резерви. Які й підуть на благоустрій і комунальні програми Львова.

Як член Партії Олега Ляшка кандидат на посаду мера Львова Віктор Галасюк грав на тому, що до Радикальної партії зверталось багато громадян — усі переконані, що комунальні тарифи є несправедливими. Головні претензії у більшості скарг — це невідповідність розмірів комунальних тарифів пенсіям і заробітним платам громадян та, крім того, недбале виконання комунальниками своїх обов'язків.

Стала відомою серед львів'ян заява Галасюка щодо рівня та якості надання комунальних послуг: «Вони (комунальники) просто не надають тих послуг, за які беруть такі величезні гроші. А найстрашніше те, що люди просто не в змозі платити стільки. І Радикальна партія — одна з перших, хто по всій країні допомагає людям принципово боротися із цією несправедливістю та корупцією через суд» [3]. Правда, наразі невідомі конкретні результати розгляду подібних судових позовів. Таким чином, не будучи місцевим «першим номером» до Львівської міської ради, В. Галасюк пропагував команду радикалів, виходячи за рамки місцевих виборів; робив акцент на ролі Радикальної партії Олега Ляшка у вирішенні загальноукраїнських проблем.

Незважаючи на відверто популістичні гасла Радикальної партії та кандидата від неї на посаду мера Львова, соціологічні дослідження давали партії одіозного Ляшка навіть більше за 8% рейтингу за прохідного бар'єра в 5%. Експерти називали різні причини зростання довіри до команди Олега Ляшка: хтось вважає, що чисельний електорат популіста сформувався з екзальтованих осіб, що у свій час розчарувалися у ВО «Батьківщині» та ВО «Свободі». Хтось допускає думку, що Радикальна Партія Олега Ляшка — це та сила, якої так довго і гостро не вистачало партійній системі України. Інші натякають, що швидке і впевнене зростання рейтингу партії Ляшка має прямий причинно-наслідковий зв'язок з необмеженими ефірами на телеканалі «Інтер» та фінансовими ін'єкціями політичних ляльководів рівня Сергія Львовичкіна [4].

Для підвищення власного рівня пізнаваності Віктор Валерійович організував низку заходів, інтерв'ю, коментарів на різні теми як загальноукраїнського, так місцевого масштабу. Яскравим є акцент на необхідності організації серед найбільш рейтингових кандидатів на посаду Львівського міського голови дебатів щодо долі, перспектив та інвестицій Львова. «Я думаю, що дебати повинні відбутися з ключових питань розвитку Львова та Львівщини — це розвиток економіки, екологія, транспорт, ЖКГ, освіта, спорт, дозвілля, соціальний захист та охорона здоров'я, культура та духовність тощо», — пояснив Віктор Галасюк [5]. Так, він зауважує, що «... громада має обирати ідеї та шляхи розвитку, а не обличчя на рекламних щитах. Містяни мають знати, хто яку модель розвитку міста пропонує. Радикальна партія виступає за повну відкритість та конкуренцію ідей та інтелекту, а не рекламних бюджетів партій. Вважаю, що такими демократичними дебатами кандидатів у місцеві ради ми повинні показати приклад усім містам України» [5]. Акцентує увагу на недоцільності використання вартісних засобів агітації: білбордів та сітілайтів.

Віктор Галасюк наголошував на власній програмі розвитку міста, зауваживши, що існує два рецепти: «... перший — можна займатися «господаркою», щось десь покращувати, прибирати якісь недоліки — це один шлях — еволюційний. Інший, який я пропоную і який, я впевнений, ми зможемо реалізувати за підтримки Радикальної партії в парламенті, — це шлях якісного стрибка, фазового переходу на іншу орбіту розвитку. Львів — європейське місто не тільки географічно, а й за ментальністю та світоглядом містян. На жаль, цього не можна сказати про економіку міста та рівень добробуту львів'ян. Хоча ще неповне сторіччя тому Львів випереджав той самий Краків — сьогодні ж львів'янин у середньому заробляє в 7 разів менше мешканця Кракова. Вивчивши показники міста, кожний побачить, що економічний пульс міста

завмирає — за останні декілька років капітальні інвестиції скоротились на 1,4 млрд грн, іноземні — на 275 млн дол. США, товарний експорт — на 166 млн дол. США, обсяг вантажних перевезень — на 532 тис. тонн або на 27 тис. фур. Туризм та торгівля не в змозі сповна компенсувати цих втрат. Талановиті, освічені та енергійні львів'яни, не знаходячи можливостей для реалізації вдома, змушені шукати кращої долі в Європі. Львів'яни стають наймитами, будуючи добробут інших країн, а економіка міста не розвивається. Наприклад, кількість зайнятих на підприємствах Львова працівників з 2012 року скоротилась на 10%. Знаю, що кожен львів'янин певним чином відчуває це на собі...» [2]. Тобто робиться, як на мене, релятивне некоректне порівняння двох міст з подібною історією та економічним потенціалом, однак реалізувати цей проект пан Галасюк планує через парламент, власну фракцію, через Київ.

Позитивом політика є акцент, що він підкреслює зв'язок саме з опозиційною до нинішнього Кабінету Міністрів України партією, тому що мешканці Львова можуть критично поставитись до представника діючої влади.

Електорально нейтральним є факт участі у передвиборчій агітації В. Галасюка та Радикальної партії самого лідера Олега Валерійовича Ляшка. Перебуваючи у Львові 17 жовтня 2015 року останній наголосив, що довіряє Галасюку як молодому перспективному політику, провідному економісту та порядній людині [7]. Подібна агітація, на мою думку, не впливав на хід подій, тому що персона самого О. Ляшка є досить скандальною, більшість пересічних львів'ян розуміють, що проблеми комунального господарства або відсутності забезпечення води належної якості «з вилами» або полум'яними промовами не вирішиш.

Недоліком самої постаті Віктора Валерійовича є те, що він ніколи не був прилучений до місцевого «галицького» або «львівського» політикуму, є дніпропетровцем із Києва, «парашутистом, якого запросили до західної столиці, у зв'язку з голодом кадрів у Ляшка».

Отже, щодо політичного прогнозу цього кандидата на посаду мера Львова, то для Віктора Валерійовича Галасюка він несприятливий. Для освічених і інтелігентних містян, які вже «навчені сумним досвідом» багатьох виборів, популістські гасла Радикальної партії Олега Ляшка та кандидатів від неї не сприймаються серйозно, бо це просто одіозна демагогія. Як продемонстрували місцеві вибори, після опрацюваннями 96,29% бюлетенів за кандидатуру В. Галасюка проголосувало лише 1,01% львів'ян [6], тобто прогноз був виправданий.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Віктор Галасюк іде в мери Львова від Радикальної партії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dyvys.info/polityka/viktor-halasyuk-ide-v-mery-lvova-vid-radykalnoji-partiji.html>
2. Галасюк В. Чому Львів не Краків? [Електронний ресурс] / В. Галасюк // Публичные люди. — 2015. Режим доступу: <http://pl.com.ua/viktor-galasyuk-chomu-lviv-ne-krakiv/>
3. Галасюк першим із кандидатів у мери Львова оприлюднив візію розвитку міста [Електронний ресурс] // Львівська газета. — 2015. — 7 жовтня. — Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua/politic/2015/10/07/48744>.
4. Дивись, за кого голосуєш [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dyvys.info/golos/mistsevi-vybory-lviv-2015/vybory-mera-lviv-2015/halasyuk-viktor>.
5. Кандидат у мери Львова Галасюк запрошує конкурентів на дебати [Електронний ресурс] // Варіанти. — 2015. — 20 жовтня. — Режим доступу: <http://www.varianty.net/29982-kandydat-u-mery-lvova-halasiuk-zaproshuie-konkurentiv-na-debaty>.
6. Львів. Місцеві вибори. Результати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dyvys.info/golos/mistsevi-vybory-lviv-2015/rezultaty-vyboriv-2015-ekzit-poly-ta-danni-tsvk>.
7. Олег Ляшко у Львові поручився за Віктора Галасюка // [Електронний ресурс] // Львівська газета. — 2015. — 17 жовтня. — Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua/politic/2015/10/17/49130>.
8. ОПОРА : офіційна сторінка // <http://subject.in.ua/tag/opora/>
9. Україна: з третього світу у перший; Київський міжнародний економічний форум (8 жовтня 2015 року) // <http://forumkyiv.org/uk/speakers/viktor-galasiuk/>

REFERENCES

1. Viktor Galasjuk ide v mery L'vova vid Radykal'noi' partii'. — Available at: <http://dyvys.info/polityka/viktor-halasyuk-ide-v-mery-lvova-vid-radykalnoji-partiji.html>
2. Galasjuk, V. (2015). Chomu L'viv ne Krakiv? Publychnie ljudy. — 2015. Available at: <http://pl.com.ua/viktor-galasyuk-chomu-lviv-ne-krakiv/>
3. Galasjuk pershym iz kandydativ u mery L'vova opryljudnyv viziju rozvytku mista. *L'viv'ska gazeta*, 07.10.2015. Available at: <http://www.gazeta.lviv.ua/politic/2015/10/07/48744>.
4. Dyvys' za kogo gosolujesh. Available at: <http://dyvys.info/golos/mistsevi-vybory-lviv-2015/vybory-mera-lviv-2015/halasyuk-viktor>.
5. Kandydat u mery L'vova Galasjuk zaproshuje konkurentiv na debaty. *Varianty*, 20.10.2015. Available at: <http://www.varianty.net/29982-kandydat-u-mery-lvova-halasiuk-zaproshuie-konkurentiv-na-debaty>.
6. L'viv. Miscevi vybory. Rezul'taty. Available at: <http://dyvys.info/golos/mistsevi-vybory-lviv-2015/rezultaty-vyboriv-2015-ekzit-poly-ta-danni-tsvk>.
7. Oleg Ljashko u L'vovi poruchyvysja za Viktora Galasjuka. *L'viv'ska gazeta*, 17.10.2015. — Available at: <http://www.gazeta.lviv.ua/politic/2015/10/17/49130>.
8. OPORTA : oficijna storinka. Available at: <http://subject.in.ua/tag/opora/>
9. Ukrai'na: z tret'ogo svit u pershyj; Kyi'vs'kyj mizhnarodnyj ekonomichnyj forum (8 zhovtnja 2015 roku). Available at: <http://forumkyiv.org/uk/speakers/viktor-galasiuk/>

Розділ V

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

АНАЛІЗ ТА ЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ТЕРОРИЗМУ

УДК 323.28

Кирилов, Володимир,

магістр,

Університет «Україна» (Україна, Київ),

кафедра суспільно-політичних наук, глобалістики

та соціальних комунікацій,

аспірант,

vladimir.kirillow@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті представлена характеристика та проаналізовано значення головних ознак тероризму. З урахуванням поєднання виявлених сутнісних ознак запропоновано авторські визначення тероризму та терористичного акту. Розглянуто значну кількість міжнародно-правових визначень поняття тероризм. За своєю природою тероризм визначається, з-поміж інших злочинів, підвищеною суспільною небезпекою. Вдалося виявити низку ознак, які характеризували тероризм. Вказано стрижневі елементи тероризму, які зазначаються в усіх наукових визначеннях. Тероризм не має ключової ідеї, він також може носити додаткові обґрунтування, через що його визначення дуже ускладнюється. Автором вказано, що тероризм — це складне і багатогранне явище, про яке відсутнє одноманітне представлення і воно потребує більш докладного дослідження. Запропоновано власну дефініцію поняття тероризм з метою закріплення її в законі.

Ключові слова: тероризм, визначення тероризму, ознаки тероризму

ANALYSIS AND VALUE OF SIGNS OF TERRORISM

Kyrylov, Volodymyr

master

University «Ukraine»

Department of social and political sciences, globalization

and social communication

postgraduate

vladimir.kirillow@gmail.com

SUMMARY

The article presents the characteristics and analyze the value of the main signs of terrorism. Based on a combination of the identified essential features offered copyrights definition of terrorism and terrorist acts. The author reviewed a significant number of international legal definitions of terrorism. By its very nature, terrorism is defined, among other crimes, increased social danger. It was possible to identify a number of features that characterize terrorism. The specified core elements of terrorism, which are placed in all scientific definitions. Terrorism is not a key idea, it can also carry additional justification, through its definition is very complicated. The author stated

that terrorism is a complex and multifaceted phenomenon, about which there is no uniform presentation and it needs more detailed study. The author offers his own definition of the concept of terrorism to consolidate its law.

Key words: terrorism, the definition of terrorism, the signs of terrorism.

Різноманітні аспекти тероризму як феномену, явища, злочину вивчають представники багатьох наук: політологи, соціологи, психологи, кримінального права, кримінології та інші. Більшість учених та практиків на сучасному етапі підкреслюють, що тероризм — реальна глобальна загроза, проти якої ще не знайдено серйозних захисних механізмів [1].

Зрозуміло, що наукове дослідження тероризму здійснюється, перш за все, з метою протидії цій загрозі. У цьому зв'язку неможливо не погодитись з С. Дікаєвим в тому, що перш ніж ухвалювати закони, спрямовані проти тероризму, і вдосконалювати законодавство, необхідно чітко охарактеризувати саме значення [2]. Важливість дефініції тероризму відзначає і Ю. Горбунов: «Від повноти пізнання тероризму як явища залежить ефективність протидії йому як на державному, так і на міжнародному рівнях» [3].

Для розкриття сутності тероризму була розглянута значна кількість його доктринальних і міжнародно-правових визначень, підходи вітчизняного і закордонного законодавства до зазначеного питання.

Відома гіпотеза, що на сьогоднішній день не існує визначення «тероризм» як загальноприйнятої категорії і сталого терміна. Водночас вдалося виявити використовувані для цього поняття ознаки, які важаю, необхідно охарактеризувати, а також виявити значення кожного з них для визначення тероризму.

Насильство. А.П. Зрелов зазначає дві складові ознаки насильства: фізичний і психічний вплив [4]. М. Требин характеризує фізичний і психічний вид впливу, називаючи їх очевидними і латентними елементами насилля, таким чином: явний елемент насилля пов'язаний зі здійсненням безпосередніх терористичних актів, а латентний елемент представлено в тому, що терористичний акт запускає механізм примусу людей виконувати вказівки терористів [5].

Елемент насилля яскраво виражено в більшості доктринальних визначень, використовуваних міжнародним правом і дуже часто в національному законодавстві для конструювання поняття тероризму. На користь насилля як ознаки тероризму висловлюється велика кількість громадян, які мають юридичну приналежність. Громадяни, які не належать до юридичної спільноти, як асоціацію з тероризмом діянь також обирають, в основному, насильницьку форму впливу.

Таким чином, можна вважати, що насилля є одною з основних істотних ознак тероризму.

Залякування населення. Значення цього елемента — в навмисному створенні паніки та обстановки страху.

Розглянемо ряд проблем, пов'язаних з цією ознакою.

Одна з них — роль залякування в механізмі терористичного впливу. Вважаю, що залякування може виступати також однією зі спеціальних терористичних цілей та одним зі засобів досягнення спеціальної терористичної цілі.

Наступна проблема може бути виражена таким чином: чи можливий тероризм без залякування? Багато з наукових тлумачень тероризму, міжнародно-правових трактувань та варіантів криміналізації його проявів допускають ситуації, за яких діяння вважається терористичним у разі відсутності ознаки залякування. Мені здається таке положення неприпустимим: при такому підході бачимо виокремлення значення поняття «тероризм» від його етимологічної суті (корінь «терор» прийшов з латинської мови: «terror» — страх, жах). У цьому питанні підтримую точку зору, відповідно до якої насиллям може називатися терористичним тільки тоді, коли воно відбувається заради залякування [6] або за допомогою залякування.

Вважаю, що залякування є стрижневим елементом тероризму: він наявний в більшості наукових і нормативних дефініціях, більшість юридичних представників також відносять його до такого. Майже всі громадяни при повідомленні про теракт в засобах масової інформації одразу відчувають почуття страху і жаху.

Спеціальна ціль. Передусім, зверну увагу на те, що в науковій літературі і офіційних документах розповсюджена позиція, відповідно до якої, терористичні цілі за своїм характером — політичні. Я не погоджуюся з категоричністю цього підходу. По-перше, нормативні конструкції спеціальної терористичної цілі у своїй більшості будуються без використання характеристики «політичний». По-друге, цілі складів низки терористичних злочинів, передбачених Кримінальним кодексом, мають політичне забарвлення (кінцевий об'єкт впливу — держава, орган влади, політичний діяч, міжнародна організація). Однак серед адресатів спонукання при захопленні заручників присутні також, окрім держави, організація або громадянин, що значно знижує ступінь політизованості цілі. По-третє, пряма вказівка на аполітичність тероризму міститься в деяких міжнародно-правових документах. Таким чином, розуміння спеціальної терористичної цілі не повинно здійснюватися тільки в політичному ключі.

Неможливо обійти увагою також проблему систематизації цілей для дефініції тероризму. Її рішення можливо або шляхом перерахування усіх можливостей цілей без їх узагальнення, або шляхом узагальнення за допомогою вказівки визначальної цілі. Я дотримуюся другого підходу і вважаю логічним систематизацію цілей в єдину.

Як зазначав раніше, однією з цілей терористичних дій може бути залякування, крім того, що це — самостійна сутнісна ознака (така ціль може бути, зокрема, коли при теракті не висувають ніяких умов). При цьому мета залякування не охоплюється виділеною мною узагальнюючою спеціальною метою.

Крім того, вважаю потрібним запозичення з норм міжнародного права та іноземного законодавства ще одного прояву розглянутої ознаки, також, як і залякування, не здатного по суті увійти в зміст представленої систематизованої цілі. Мова йде про цілі привернення уваги до певних поглядів; діюче українське законодавство серед терористичних цілей названої форми не має.

Абсолютна більшість наукових та нормативних дефініцій містить у собі спеціальну терористичну ціль, дані соціологічних опитувань також свідчать про її важливість, що дозволяє з урахуванням вказаних зауважень визнати вказаний фактор істотною ознакою тероризму.

Підвищена суспільна небезпека. Об'єкти, які входять до поняття «терористична діяльність», за законодавством — це особистість, власність, суспільна безпека і суспільний порядок, державна влада і безпека людства. Здебільшого, аналогічні об'єкти виділяються зарубіжним законодавством та міжнародним правом, а також громадянами. На підвищену небезпеку як невід'ємну властивість тероризму звертають увагу багато авторитетних науковців. Результати соціологічного опитування юристами-професіоналами свідчать: більше половини опитаних (55%) виражають свою думку на користь ознаки підвищеної небезпеки як істотної для тероризму. Переважна більшість опитаних — особи, які не мають приналежності до професійної юридичної діяльності, вважають тероризм найбільш серйозним та небезпечним явищем, з яким потрібно боротися і ніколи не йти на поступки або компроміси (95%).

Наведене дозволяє зробити висновок: підвищена суспільна небезпека є одним із визначальних понять «тероризму» елементів.

Публічність, гласність, громадський резонанс. Безумовно, елемент публічності, гласності, громадського резонансу тероризму дуже важливий. Однак, на мій погляд, зі строго формальної позиції визначення тероризму (для цілей відмежування його від інших явищ) цей фактор, хоча і є характеристикою тероризму, не несе самостійного змістовного навантаження: публічність, гласність та громадський резонанс слугують допоміжними інструментами, ознаками залякування та спеціальної цілі (як правило, багаторазового посилюють їх), у зв'язку з чим не можуть бути визнані самостійними істотними ознаками тероризму.

Опосередкований характер впливу. Вказаний елемент як істотну ознаку тероризму представляють Ю. Гаврилин, Л. Смирнов та висловлюють його таким чином: «суспільно небезпечному впливу піддаються одні особи, їх майно, а цілю насильницьких акцій є примушування до певної поведінки інших суб'єктів» [7]. На цей фактор звертають увагу і деякі інші дослідники.

Результати опитування юристами громадської думки також свідчать про опосередкованість терористичного впливу, більшість громадян впевнені, що від дій терористів страждають переважно прості громадяни (89%), інші респонденти обрали відповідь «державна» та «діюча влада» (4%).

Не буду заперечувати зміст виражених ученими думок, а також оскаржувати по суті позицію населення, сформовану в ході опитування юристами: практично з усім викладеним при розгляданні я солідарний, опосередкованість впливу, дійсно, має саме пряме відношення до тероризму та простежується у всіх його проявах, виступає важливою його характеристикою. Не погоджуюся лише з виділенням вказаного елемента як визначального для тероризму.

На мою думку, ознака опосередкованості впливу вже наявна в сукупності ознак насильства, залякування і спеціальної цілі, це властивість зв'язків між цими елементами. Іншими словами, будь-яка насильницька дія, скоєна з метою залякування або, наприклад, в цілях надання впливу на прийняття якогось рішення органом влади шляхом залякування, так або інакше має опосередкований характер. Вважаю, що у разі повторної вказівки у визначенні тероризму на опосередкованість впливу ми ризикуємо отримати перезавантажену ідентичними ознаками дефініцію. Проте зауважу, що я не виділяю елемент опосередкованості впливу як істотний стосовно тероризму в цілому, однак для окремих форм його прояву він може виступати одним із стрижневих критеріїв.

Злочинність (кримінальна протиправність). Розглядуваний елемент досить повно характеризується в міжнародно-правових актах та виражається або в констатації протиправності і кримінальному покаранні при перерахованих суспільно небезпечних діянь, або в застосованих на себе державами у разі приєднання до конвенцій обов'язкових щодо їх криміналізації. Кримінальна протиправність у повному обсязі має місце також в ряді кримінальних законів іноземних держав, що криміналізують власне тероризм. Більшість професійних юристів відносять елемент злочинності до істотної ознаки тероризму. Також на користь цього елемента висловлюються багато вчених.

Однак важко не визнати кримінальну протиправність істотною ознакою тероризму через ряд причин. По-перше, в багатьох іноземних кримінальних законах криміналізовані прояви тероризму (терористичний акт), а не власне тероризму. По-друге, в деяких іноземних кримінальних законах взагалі відсутні злочини, пов'язані з тероризмом, які були б названі, відповідно, через корінь «терор» (тобто не знаходиться відображення криміналізація діянь саме як терористичних). По-третє, тероризму, який буде розглянутий мною нижче, притаманний елемент ідеології. По-четверте, тероризм володіє ознакою підвищеної суспільної небезпеки. До завдань кримінального закону входить охорона тих об'єктів, на які насильно посягають прояви тероризму, у зв'язку з чим і відбувається криміналізація суспільно небезпечних діянь.

Явна недосяжність спеціальної цілі легітимним чином. На вказану ознаку звертають увагу деякі автори та вчені. Водночас цей елемент не знаходить відображення в нормативних документах. Він не сприймається як істотна ознака тероризму.

Я також не вважаю свідомо недосягну спеціальну ціль легітимним шляхом одним із визначальних факторів тероризму. Поглянувши на спеціальні цілі тероризму, які наведені раніше, можна зробити висновок: на свідому недосяжність легітимним шляхом з них може лише претендувати лише залякування. Щодо інших цілей такого висновку, на мою думку, зробити неможливо.

Систематичний характер. Чи виключається можливість скоєння одиничного теракту, який носить найбільші руйнівні наслідки, однією особою або групою осіб, які не належать до відомих терористичних структур? Чи завжди для досягнення своїх цілей терористи не обмежуються скоєнням одного теракту? Мені здається, що однозначно стверджувально на ці питання відповісти неможливо.

Систематичний характер тероризму не знаходить відображення в жодному нормативному визначенні як за міжнародним, так і за національним правом.

Вважаю, що систематичний характер, дійсно, не є таким і не повинен впливати на формування дефініції тероризму.

Тероризм — форма прояву екстремізму. Зв'язок тероризму з екстремізмом знаходить відображення в літературі, промовах політиків та в законодавстві.

Проте існують і фактори не на користь виділення розглядуваної ознаки як істотної для тероризму. Так, в міжнародно-правових актах та в кримінальних законах іноземних держав елемент зв'язку тероризму з екстремізмом відсутній. Більшість юристів цю ознаку не виділяють як змістовну для тероризму.

Зауважу, на мою думку, основну проблему, що перешкоджає визначенню тероризму за допомогою екстремізму, — недостатня ясність дефініції самого екстремізму.

Рис. 1. Схематичне зображення відносин між ознаками тероризму

Я не заперечую наявності зв'язку тероризму з екстремізмом, але визначити тероризм за допомогою вказівки на його зв'язок зі складним і багатогранним явищем, про яке поки що відсутнє чітке одноманітне представлення в науці і на законодавчому рівні, на мій погляд, є недоцільним.

Ідеологія. Я погоджуюся з виділенням у визначенні тероризму ідеологічної ознаки. Тероризм являє собою системне явище: в основі формування механізму практичного терористичного впливу лежить відповідна ідея — залякування населення або шляхом залякування для досягнення іншої спеціальної цілі (впливу на адресата, привернення уваги до певних поглядів), або шляхом застосування насильства.

Визнаючи ідеологію як істотний елемент тероризму, я вважаю, необхідно замінити основне його формулювання. З наукових і найвідоміших дефініцій випливає, що в основі тероризму лежить ідеологія насилля заради насилля, що, на мою думку, неправильно відображає його справжню суть. Вважаю доцільним при визначенні тероризму поширити дію інших основних виділених ознак не тільки на практичну, а також і на ідеологічну складову поняття.

Зазначу також, що ідеологія тероризму, крім власної ключової ідеї (залякування населення або за допомогою залякування для досягнення іншої спеціальної цілі шляхом застосування насильства), може мати додаткове концептуальне обґрунтування (релігійне, націоналістичне, сепаративне).

Таким чином, *ознаки, що є, на мою думку, істотними, визначаючими для тероризму* — це *насилля, залякування, спеціальна ціль, підвищена громадська небезпека та ідеологія*. Деякі інші елементи — публічність (гласність, громадський резонанс), опосередкований характер впливу, кримінальна протиправність — можуть служити його додатковими характеристиками.

Для уяви відносин, зв'язку між виявленими змістовними ознаками, а також для знаходження варіанта їх поєднання в цілях утворення поняття «тероризм» скористуюсь колами Ейлера (рис. 1).

Тероризм повинен задовольняти усім істотним ознакам (на наведеній схемі — знаходиться в секторі перетину між собою всіх п'яти площин).

Вважаю необхідним запропонувати таку дефініцію тероризму та закріпити її в такому вигляді в державному законі:

«Тероризм — має підвищену громадську небезпеку ідеологію і практика насильства в цілях залякування населення; або за допомогою залякування населення в цілях впливу на прийняття рішення або скоєння дії (без дії) органом влади, органом місцевого самоврядування, міжнародною організацією, юридичною особою, соціальною групою, фізичною особою; або за допомогою залякування населення в цілях привернення уваги до певних поглядів».

Тероризм є кримінологічним поняттям. В кримінально-правовому контексті ми повинні розглядати як злочинні тільки практичні прояви тероризму.

В практиці терористичного насилля центральне місце займає **терористичний акт**, який, на мою думку, треба скоректувати, з урахуванням запропонованих мною характеристик істотних ознак тероризму і зв'язків між ними, таким чином: **«скоєння насильницьких дій, які створюють небезпеку загибелі людини, вчинення значної майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків, в цілях залякування населення; а так само скоєння вказаних дій шляхом залякування населення в цілях впливу на прийняття рішення або дії (без дії) органом влади, органом місцевого самоврядування, міжнародною організацією, юридичною особою, соціальною групою, фізичною особою; а так само скоєння вказаних дій шляхом залякування населення з метою привернення уваги до певних поглядів; а так само загроза скоєння вказаних дій в тих же цілях».**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Солодовников С.А. Терроризм и организованная преступность: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. С. 5.
2. Дикаев С.У. Террор, терроризм и преступления террористического характера (криминалогическая и уголовно-правовое исследование). СПб., Изд-во «Юридический центр Пресс», 2006. С. 9.
3. Горбунов Ю.С. Терроризм и правовое регулирование противодействия ему: монография. М.: Молодая гвардия, 2008. С. 15.
4. Зрелов А.П. Особенности современного толкования понятия «насилие» в криминалистике и в уголовном праве // Право и политика. М.: Nota bene, 2003. № 7.
5. Требин М.П. Терроризм в XXI веке. Мн.: Харвест, 2004. С. 17–18.
6. Антонян Ю.М. Терроризм. Криминалогическое и уголовно-правовое исследование. М.: Щит-М, 2001. С. 11.
7. Гаврилин Ю.В., Смирнов Л.В. Современный терроризм: сущность, типология, проблемы противодействия. М.: Книжный мир, 2003. С. 8–9.

REFERENCES

1. Solodovnikov, S.A. (2008). Terrorizm i organizovannaya prestupnost: monografiya. Moscow, YNITI-DANA, p. 5.
2. Dikaev, S.U. (2006). Terror, terrorism i prestupleniya terroristicheskogo haraktera (kriminalogicheskaya i ugolovno-pravovoe issledovanie). SPb., Izd-vo «Yuridicheskij tsentr Press», p. 9.
3. Gorbuinov, Y.S. (2008). Terrorizm i pravovoe regulirovanie protivodeystviya emu: monografiya. Moscow, Molodaya gvardiya, p. 15.
4. Zrelov, A.P. (2003). Osobennosti sovremennogo tolkovaniya ponyatiya «nasilie» v kriminalistike i v ugolovnom prave. *Pravo i politika*. Moscow, Nota bene. N. 7.
5. Trebin, M.P. (2004). Terrorizm v XXI veke. Minsk: Harvest, p. 17–18.
6. Antonyan, Y.M. (2001). Terrorizm. Kriminologicheskoe i ugolovno-pravovoe issledovanie. Moscow, Schit-M, p. 11.
7. Gavrilin, Y.V., Smirnov, L.V. (2003). Sovremennyi terrorizm: suschnost, tipologiya, problemy protivodeystviya. Moscow, Knizhnyiy mir, p. 8–9.

Розділ VI

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ПРО ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»

Корнєєв, Віталій,

кандидат філологічних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ),

Інститут журналістики,

заступник директора,

vmkorn@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються перспективні напрями розвитку наукової галузі «Соціальні комунікації», про- водиться аналіз проблем та викликів, що стоять сьогодні перед науковцями, аналізуються тенденції взаємодії наукового та фахового середовища. В умовах становлення нового для науки соціальнокомуні- каційного підходу оновлюється методологічна база, виявляються нові тенденції, до наукового осмислення включаються цілком нові сфери комунікаційної діяльності — від функціонування соціальних мереж і сер- вісів, до моделювання комунікаційних середовищ. Ці процеси ведуть до появи перспективних наукових розвідок, тим самим оновлюючи науковий дискурс. Важливим результатом, на якому зроблено акцент у дослідженні, є типологія актуальних дослідницьких об'єктів та значення досліджень цих об'єктів для розвитку галузі.

Ключові слова: соціальні комунікації, розвиток наукової галузі, прикладні соціальнокомуніка- ційні знання.

RESEARCH ON ADVANCED DIRECTIONS OF THE FIELD «SOCIAL COMMUNICATIONS»

Kornieiev, Vitalii,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

National Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine, Kyiv),

Institute of Journalism,

Deputy Director,

vmkorn@gmail.com

SUMMARY

The article examines the advanced directions of research field «Social Communications» and analyzes the problems and challenges which the researchers are facing to; it is analyzed the trends of interaction of scientific and professional environment. In the terms of development of social communicational approach which is new for the science it is updated the methodological framework and identified the new trends; the

quite new areas of communication activities — from functioning of social networks and services to modeling of communication environments are included to scientific understanding. These processes lead to emergence of advanced scientific researches, thereby updating the scientific discourse. An important result, on which the study is focusing, is a typology of current research facilities and their significance for development of this research field.

Key words: social communications, development of research field, applied social communication knowledge.

Наукова галузь «Соціальні комунікації» має менш як десятирічну історію становлення, але саме такий часовий проміжок, за великим рахунком, — данина формальним показникам, насправді ж, дослідження, орієнтовані на вивчення ролі медіа в соціумі, мають набагато довшу історію. І хоча це дослідження не має на меті розкрити особливості становлення соціальнокомунікаційного підходу в науці, говорити про перспективність окремих напрямів, про доречність розкриття деяких тем потрібно саме на основі врахування логіки формування такого кола досліджень.

Метою цієї статті є осмислення місця наукових досліджень із соціальних комунікацій в умовах співіснування наукових та/або навчальних установ та фахового медіа середовища, виявлення тих напрямів, які на сьогодні є мало дослідженими, однак затребуваними фахівцями медіа галузі.

Філологічний підхід, який домінував у журналістикознавстві офіційно до 2006 року, а насправді — до 2008, а подекуди — й довше, передбачав вивчення особливостей текстової локалізації впливу, особливостей жанрової природи текстів, стилю автора, форм комунікаційної взаємодії з точки зору суто філологічних параметрів медіадіяльності.

Водночас роль соціуму, функції медіа у формуванні соціально-культурних, політико-економічних чи морально-правових чинників розвитку соціуму до уваги не бралися чи виявлялися досить спорадично. Причина цього криється у методології, що визначала філологічний підхід. Як наслідок, дослідження 90-х та й майже всього першого десятиріччя 2000-х, не мали на меті вивчення соціуму як середовища, що невпинно змінюється під дією медіа. Все це відбувалося на тлі сприйняття журналістики як четвертої влади, розуміння високої впливогенної потенційності реклами, всіх можливостей «кольорових піарів». Цілком закономірно вузькі межі філологічного підходу перестали задовольняти науковців, та й середовище впровадження результатів дослідження — вища школа — потребувало кардинально іншого погляду на наукове осмислення процесів та перетворень, що відбувалися у сфері інформаційної індустрії.

Як показує історія, це не тільки прекрасно розуміли науковці, насамперед київської наукової школи, яка стала каталізатором появи нової галузі, але й тодішня влада. Результатом виправлення такого стану стала поява відомої Постанови Кабінету Міністрів України «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» [15]. Відзначимо, що новий підхід до кваліфікації наукових результатів передбачав і вироблення спеціальної методології отримання їх: насамперед, змінюється об'єкт та предмет досліджень, у роботах дедалі частіше використовуються соціологічні методи, а результативність досліджень виражається не тільки констатаціями, але й рекомендаціями та проєкціями, тут відображаються моделі та кваліфікуються технології, загалом — залучаються окремі, ще зовсім до цього не досліджувані в українській науці сегменти інформаційного простору, як, наприклад, соціальні мережі [22] або реклама наукової продукції [19].

Серед методів, які активно використовуються дослідниками, з'являються нові, не характерні для журналістикознавчих досліджень, контент-моніторинг і контент-аналіз, моделювання, експертні опитування та експеримент. Це зразу виявило цілий ряд проблем, пов'язаних насамперед із підготовкою наукових кадрів — зокрема, у багатьох дослідженнях репрезентативність та валідність отриманих результатів могли б бути кращими, а питання добору джерельної бази та формування вибірки і сьогодні залишається вкрай актуальним.

Середовищем упровадження результатів досліджень для нової галузі знань, як, зрештою, і для журналістикознавства, як уже йшлося вище, є навчальний процес. Ми розуміємо його як ланку оновлення підходів, знанневої бази та компетенцій фахового середовища у сфері виробничої діяльності, спрямованої на забезпечення функціонування медіа. При цьому оновлення відбувається досить поступово, воно формується на основі схеми, яку можна відобразити таким чином: наукові дослідження — результати — навчальний процес — фахівці-випускники — медіа. Не можна сказати, що така лінійність забезпечується завжди і є принциповою, але важливим є інший висновок: фахове середовище успішно функціонує і без результатів, які пропонує українська наука. Натомість активно залучаються технології організації виробничої діяльності, запозичені із Заходу, розвивається інститут експертів, якими виступають і вчені, і практики медіа як медіа-тренери чи експерти.

Сьогодні, як і десять років тому, ринок медіа потребує нових форматів і підходів, однак їх джерелом виступає аж ніяк не українська наука. Причин цього кілька: відсутність фінансування для організації і проведення серйозних досліджень, відсутність можливості апробації розроблених моделей, наприклад, формати для телебачення простіше і легше купити, адже вони вже пройшли апробацію, ніж створювати власні, ризикуючи часткою аудиторії і рейтингом.

Не менш важливими причинами виступають традиції наукових досліджень, йдеться про тотальну рефлексивність науки про соціальні комунікації, коли висновки науковців охоплюють минулий досвід та реалізовану емпірику, що дає підстави для суттєвих узагальнень, але навряд чи може бути визначальним показником розвитку медіаіндустрії. Тут варто додати, що великі суб'єкти медіадіяльності, як правило, проводять власні дослідження чи використовують дані соціологічних служб. Як не прикро це визнавати, але такі дані часто більш системні й промовисті, ніж результати науковців, сформульовані до того ж за стандартами і підходами спочатку ВАКУ, а потім — Міністерства освіти і науки України. Це, зрештою, призвело до практичної відсутності прикладних досліджень, впровадження яких можливе саме у виробництво. Натомість фундаментальні дослідження, які домінували й домінують спочатку в журналістикознавстві, а потім в науці про соціальні комунікації, мають менш строгі критерії ефективності, модельовані потребами «великої» науки.

Проблема ще й у тому, що традиція позначається на механізмові включення в науковий обіг навіть абсолютно нових сегментів інформаційного ринку. Традиційним є збір емпіричного матеріалу, осмислення його (рефлексія), узагальнюючі висновки та, в кращому разі, розробка рекомендацій, які фахове середовище не сприймає, з одного боку, через слабку популяризацію української науки, з іншого — внаслідок того, що ці ідеї стосуються емпірики 3–5-річної давнини. А отже, актуальність вони втрачають і з огляду на характер досліджуваного об'єкта, і з огляду на зміну соціально-політичних, економічних чи культурних реалій. Щодо характеру досліджень — варто навести цікаве спостереження: актуальність журналістського матеріалу — досить нетривка, так само, як і рекламного твору чи події, організованої піар-відділом, і це однозначно впливає на потребу наукового результату, який, зрозуміло, програватиме тому ж соціологічному дослідженню аудиторії чи тематики видання. За великим рахунком сьогодні науковці досліджують речі, які вже не актуальні ні для фахового середовища, ні для аудиторії, і хоча це не відміння наукової актуальності, вважати таку ситуацію задовільною можна досить умовно.

Зрозуміло, це не відміння потреби у наукових дослідженнях, принаймні для університетської науки, однак виразно окреслює проблему взаємин науки і фахового середовища. Окремо стоїть проблема результативності наукових досліджень, а отже, і їх затребуваності. Відзначимо, що наукові послуги, які замовляло фахове середовище Інституту журналістики в період 2008–2015 років є нечисленними — всього ми можемо нарахувати їх чотири: це замовлення Держтелерадіо на систему тренінгів про написання матеріалів на тему євроінтеграції, літературне редагування та частково оптимізація тексту ювілейного видання від Асоціації міжнародних автоперевізників (Асмап), і два замовлення від центру документації та інформації НАТО в Україні на проведення конкурсу студентських телефільмів про розуміння безпеки як явища соціального порядку (йдеться про офіційні замовлення, коли виконавцем виступав Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики та укладалися відповідні договори). До цього переліку можна додати ще грант на створення он-лайнного «Campus-радіо» від посольства США. Зважаючи на те, що не всі з названих замовників представляють фахове медіасередовище, можемо констатувати, що наукова галузь сьогодні потребує оновлення насамперед у тематиці досліджень, щоб бути цікавою фаховому середовищу, а отже, й реалізувати результати, що будуть важливими не тільки з точки зору науки, але й соціуму.

Ще одне цікаве спостереження ми зафіксували в процесі спроб вивчення потреб фахового середовища у наукових дослідженнях — кілька разів виникали і реалізувалися ініціативи з проведення опитування медіа про те, які наукові технології вони використовують та яка тематика досліджень цікавить практиків: результату не було, принаймні такого, який би став підставою для формування нової парадигми наукових розвідок і розробки наукових послуг.

Галузь «Соціальні комунікації» не передбачає вивчення технічних аспектів функціонування медіаіндустрії, а інші результати менш привабливі з точки зору практиків. Дійсно, якщо для виробництва, наприклад, у хімічній промисловості оптимізація процесів і речовин, що випускаються заводом, можлива на основі винятково наукового підходу (результати якого, як правило, патентуються і отримують виробниче ж впровадження), то медіадіяльність цього не потребує, навпаки, будь-який журналіст, не обов'язково випускник профільного навчального закладу, прекрасно розуміє, як писати, чи вважає, що розуміє. Говорити про те, що медіаменеджмент активно звертається до наукового середовища, теж не доводиться.

Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо у формуванні нових напрямів наукових досліджень, тим більше, що середовище впровадження результатів — також кардинально змінюється, маємо на увазі зміну концепції підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, зокрема, збільшення кількості фахових нетеоретичних дисциплін, заснованих на моделюванні виробничих ситуацій. За великим рахунком, ця парадигма практикумів, спецкурсів, тренінгів потребує серйозного науково-методологічного осмислення, оновлення теоретичної бази, якою і можуть стати нові дослідження. Ще один важливий момент — формування системи практичних кваліфікаційних робіт, на підставі виконання і захисту яких студент отримує диплом бакалавра, а також затверджених кафедрами та вченими радами бакалаврських мінімумів — форми виконання курсової роботи, яка не є реферативним осмисленням теоретичних аспектів функціонування медіа, а включає цілком конкретний перелік практичних робіт, що за роки навчання складуть портфоліо кожного випускника [16].

Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що перспективи розвитку нової наукової галузі виразно виявляються у тих роботах, які орієнтовані на дослідження *технологій, стратегій, моделювання медіасередовища чи аудиту його розвитку*. Такий висновок нами сформований на основі викладеного вище розуміння проблеми взаємин наукового і фахового середовищ, відгуків на захищені дисертаційні роботи, що подавалися до спеціалізованих вчених рад, та кваліфікації авторами цих робіт перспектив подальшого розвитку теми та «популярність» такої тематики в середовищі медіаекспертів. Не претендуючи на абсолютність висновків, відзначимо, що названі нижче напрями досліджень не тільки з високим ступенем ймовірності цікаві фаховому середовищу, а й передбачають використання методів, які дослідник може реалізувати технічно. Погодьмося, для нашого наукового дискурсу показовими є дослідження впливу які не передбачають вивчення аудиторії. Водночас і висновки авторів не завжди відповідають масштабу поставлених завдань, адже правильно сформулювати вибірку та ще й створити умови для об'єктивного результату при дослідженні впливу окремого вченому — практично не можливо. Хіба що це буде чітко продуманий експеримент, як у роботі Юрія Гаврильця [4]. Та й довести, що результат дослідження можна повторити із таким самим результатом в умовах досліджень, типових для соціальних комунікацій, — практично не можливо.

Дослідження технологій, реалізовані в галузі «Соціальні комунікації» представлені в роботах, Алли Бахметьєвої [1], Ольги Володченко [3], Наталі Островської [14], Лесі Ярошенко [23], Ольги Ятчук [24]. Ці роботи не просто згадують окремі технології, тут розкривається алгоритм використання тієї чи тієї технології, акцентується на умовах, в яких вона може реалізуватися найбільш ефективно. Такі дослідження на сьогодні є, безумовно, цікавими і фаховому середовищу, і науковому, і освітньому, відтак ця багатомірність інтересу до результатів і визначає перспективу для українських науковців.

У роботах Ольги Гусак [6], Ірини Мудрої [11], Маргарити Нетреби [12], Ольги Тишевської-Шапошник [21] об'єктом дослідження стали стратегії. Варто наголосити, що автори зосереджують увагу не тільки на кваліфікації досліджуваних стратегій, але й на сфері й технологіях їх застосування, визначають важливі параметри ефективності використання цих стратегій в умовах актуальних завдань медійної діяльності.

Третя група досліджень спрямована на моделювання медіасередовища та аудит його розвитку. Тут ми виділяємо роботи, спрямовані на створення системного уявлення про процеси та явища медіаіндустрії, як, наприклад, у працях Ольги Дженжебір [7] та Олександра Курбана [10], а також роботи феноменологічного плану, які відображають актуальні запити ринку, наприклад, це праці Руслана Вербоного [2], Тетяни Гузенко [5], Гліба Семенюка [17], Олексія Ситника [18] та інших дослідників. Також варто окреслити в цьому переліку важливі фундаментальні дослідження — докторські дисертації — які, попри вирішення глобальних наукових проблем, становлять чималий інтерес для всіх трьох ланок забезпечення медіадіяльності: науки, освіти, фаху. Передусім це роботи Тетяни Крайнікової [8], Тетяни Кузнецової [9], Дмитра Олтаржевського [13], Василя Тетемка [20].

Перевага таких робіт у тому, що вони відображають не лише історію медіа, хай навіть історію останнього часу, а моделюють розвиток системи і вказують на тенденції розвитку явищ, процесів, інформаційного ринку в цілому.

Як підсумок, наголосимо, що сформовані нами напрямки важливі саме в контексті взаємодії трьох ланок: фахового середовища, освіти і науки. Ніяким чином не применшуючи результатів інших дослідників, вважаємо, що збільшення кількості досліджень, спрямованих на кваліфікацію технологій, стратегій, вивчення моделей та аудит новітніх тенденцій інформаційного ринку, іншими словами, забезпечення виразних прикладних наукових результатів, є важливим чинником розвитку галузі «Соціальні комунікації», сприятиме виробленню нових форм взаємодії всіх названих ланок медіасередовища, а у підсумку, сподіваємося, якісно позначиться на забезпеченні потреб як інформаційної індустрії, так і аудиторії, на яку діяльність цієї індустрії спрямована.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бахметьєва А. М.* Особливості комунікативних функцій Паблік Рилейшнз в діяльності прес-служб установ освіти : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Алла Миколаївна Бахметьєва. — Київ : Б.в., 2009. — 20 с.
2. *Вербовий Р. М.* Композиційно-графічна модель українського молодіжного журналу : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.05 / Руслан Миколайович Вербовий. — Київ, 2013. — 20 с.
3. *Володченко О.М.* Технології побудови іміджу України як туристичної країни : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Ольга Миколаївна Володченко. — Київ : Б.в., 2012. — 19 с.
4. *Гаврилець Ю. Д.* Короткотривалі медіаефекти в молодіжних студентських групах (на матеріалі теленовин) : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Юрій Дмитрович Гаврилець. — Київ : Б.в., 2013. — 16 с.
5. *Гузенко Т. А.* Інформаційні ресурси місцевого самоврядування як інструмент формування екологічної свідомості : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Тетяна Андріївна Гузенко. — Запоріжжя, 2013. — 20 с.
6. *Гусак О. П.* Зовнішньоконунікаційні стратегії кризового реагування комерційної організації : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Ольга Петрівна Гусак. — Київ : Б.в., 2012. — 16 с.
7. *Дженжебір О. М.* Структурно-функціональна характеристика медіасередовища міст-супутників Києва : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Ольга Миколаївна Дженжебір. — Київ, 2015. — 16 с.
8. *Крайнікова Т. С.* Культура медіаспоживання в Україні: актуальний стан і механізм формування : автореф. дис... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Тетяна Степанівна Крайнікова. Київ, 2015. — 28 с.
9. *Кузнєцова Т.В.* Аксиологічні моделі мас-медійної інформації: комунікативно-концептуальний підхід : автореф. дис ... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Тетяна Василівна Кузнєцова. — Київ : Б.в., 2010. — 31 с.
10. *Курбан О. В.* Діагностика та моделювання PR-процесів : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Олександр Васильович Курбан. — Київ : Б.в., 2011. — 17 с.
11. *Мудра І. М.* Маркетингові стратегії громадсько-політичних газет України війни : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Ірина Миколаївна Мудра. — Київ, 2014. — 16 с.
12. *Нетреба М. М.* Діяльність прес-служби банківської установи в умовах інформаційної війни : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Маргарита Миколаївна Нетреба. — Київ, 2014. — 16 с.
13. *Олтаржевський Д.О.* Корпоративні медіа як інструмент соціальних комунікацій : автореф. дис ... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Дмитро Олегович Олтаржевський. — Київ, 2014. — 30 с.
14. *Островська Н. В.* Особливості соціальнокомунікаційних технологій політичних ток-шоу в ефірі українських телеканалів : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Наталія Василівна Островська. — Київ, 2015. — 16 с.
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1718 «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь [Електронний ресурс] // [Верховна Рада України] / Відділ баз даних нормативно-правової інформації : [сайт] / — Електронні дані. — Київ, 2006. — URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1718-2006-%D0%BF> (12. 08. 2015). — Назва з екрана.
16. Про бакалаврський мінімум в Інституті журналістики [Електронний ресурс] // [Бакалаври] / Інститут журналістики : [сайт] / — Електронні дані. — Київ, 2014. — URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (03. 03. 2014). — Назва з екрана.
17. *Семенюк Г. С.* Медіавіруси як складник контенту українських мережевих видань : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Гліб Сергійович Семенюк. — Київ, 2014. — 15 с.
18. *Ситник О. В.* Комунікативна спрямованість композиційно-графічного моделювання як складник стратегії розвитку новинних порталів : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / Олексій Валерійович Ситник. Київ, 2015. — 16 с.
19. *Соловійов С. Г.* Реклама в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси) : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Сергій Григорович Соловійов. — Київ : Б.в., 2008. — 19 с.
20. *Теремко В. І.* Видавничі стратегії в умовах суспільних трансформацій : автореф. дис ... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.05 / Василь Іванович Теремко. — Київ : Б.в., 2013. — 38 с.
21. *Тишевська-Шапошник О. В.* Комунікативні стратегії розвитку туристичної діяльності в регіоні : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Ольга Володимирівна Тишевська-Шапошник. — Харків, 2013. — 19 с.
22. *Фісенко Т. В.* Соціальні інтернет-мережі як феномен сучасного медіа-середовища : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.07 / Тетяна Вікторівна Фісенко. — Київ : Б.в., 2012. — 16 с.
23. *Ярошенко Л. А.* Методика і практика моніторингових медіа-досліджень в Україні : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Леся Анатоліївна Ярошенко. — Київ : Б.в., 2011. — 17 с.
24. *Ятчук О.М.* Соціально-комунікаційні моделі та технології інтерактивного телебачення : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 / Ольга Михайлівна Ятчук. — Київ, 2014. — 15 с.

REFERENCES

1. *Bahmet'jeva A. M.* (2009) Osoblyvosti komunikatyvnyh funkcij Pablik Rylejshnz v dijal'nosti pres-sluzhnb ustanov osvity : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 20 p.
2. *Verbovyj R. M.* (2013) Kompozycijno-grafichna model' ukrai'ns'kogo molodizhnogo zhurnalu : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij : 27.00.05, Kyi'v, 20 p.
3. *Volodchenko O.M.* (2012) Tehnologii' pobudovy imidzhu Ukrai'ny jak turystychnoi' krai'ny : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 19 p.
4. *Gavrylec' Ju. D.* (2013) Korotkotryvali mediaefekty v molodizhnyh students'kyh grupah (na materialy telenovyn) : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Kyi'v, 16 p.
5. *Guzenko T. A.* (2013) Informacijni resursy miscevoho samovrjaduvannja jak instrument formuvannja ekologichnoi' svidomosti : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Zaporizhzhja, 20 p.
6. *Gusak O. P.* (2012) Zovnishn'okomunikacijni strategii' kryzovogo reaguvannja komercijnoi' organizacii' : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 16 p.

7. *Dzhenzhebir O. M.* (2015) Strukturno-funcional'na harakterystyka mediaseredovyshha mist-suputnykiv Kyjeva : avtoref. dys... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 16 p.
8. *Krajnikova T. S.* (2015) Kul'tura mediaspozhyvannja v Ukraini: aktual'nyj stan i mehanizm formuvannja : avtoref. dys... d-ra nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Kyi'v, 28 p.
9. *Kuznjecova T. V.* (2010) Aksiologichni modeli mas-medijnoi' informacii': komunikatyvno-konceptual'nyj pidhid : avtoref. dys ... d-ra nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Kyi'v, 31 p.
10. *Kurban O. V.* (2011) Diagnostyka ta modeljuvannja PR-procesiv : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 17 p.
11. *Mudra I. M.* (2014) Marketynгови strategii' gromads'ko-politychnyh gazet Ukrainy vijny : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 16 p.
12. *Netreba M. M.* (2014) Dijal'nist' pres-sluzhby bankivs'koi' ustanovy v umovah informacijnoi' vijny : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 16 p.
13. *Oltarzhivs'kyj D. O.* (2014) Korporativni media jak instrument social'nyh komunikacij : avtoref. dys ... d-ra nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 30 p.
14. *Ostrov'ska N. V.* (2015) Osoblyvosti social'nokomunikacijnyh tehnologij politychnyh tok-shou v efiri ukrai'ns'kyh telekanaliv : avtoref. dys... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 16 p.
15. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 grudnja 2006 r. №1718 «Pro dopovnennja pereliku galuzej nauky, z jakyh mozhe buty prysudzhenyj nukovyj stupin', Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1718-2006-%D0%BF> (accessed 13 December 2008).
16. Pro bakalavrs'kyj minimum v Instytuti zhurnalistyky, Available at http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (accessed 3 March 2014).
17. *Semenjuk G. S.* (2014) Mediavirusy jak skladnyk kontentu ukrai'ns'kyh merezhevych vydan' : avtoref. dys... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Kyi'v, 15 p.
18. *Sytynk O. V.* (2015) Komunikatyvna sprjamovanist' kompozycijno-grafichnogo modeljuvannja jak skladnyk strategii' rozvytku novynnyh portaliv : avtoref. dys... kand. nauk iz social'nyh komunikacij : 27.00.01, Kyi'v, 16 sp.
19. *Solovjov S. G.* (2008) Reklama v galuzi nauky i tehnyky (za materialamy periodychnoi' presy) : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.06, Kyi'v, 19 p.
20. *Teremko V. I.* (2013) Vydavnychi strategii' v umovah suspil'nyh transformacij : avtoref. dys ... d-ra nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.05, Kyi'v : B.v., 38 p.
21. *Tyshevs'ka-Shaposhnyk O. V.* (2013) Komunikatyvni strategii' rozvytku turystychnoi' dijalnosti v regioni : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Harkiv, 19 p.
22. *Fisenko T. V.* (2012) Social'ni internet-merezhi jak fenomen suchasnogo media-seredovyshha : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.07, Kyi'v, 16 p.
23. *Jaroshenko L. A.* (2011) Metodyka i praktyka monitoryngovyh media-doslidzen' v Ukraini : avtoref. dys ... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Kyi'v, 17 p.
24. *Jatchuk O. M.* (2014) Social'no-komunikacijni modeli ta tehnologii' interaktyvnogo telebachennja : avtoref. dys... kand. nauk iz social'nyh komunikacij: 27.00.01, Kyi'v, 15 p.

СЛОВО В ІМ'Я ДЕРЖАВИ

УДК 007 : 304 : 655

Бондар, Юрій,

кандидат політичних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (Україна, Київ),
Інститут журналістики,
докторант,
bondar1960@gmail.com

АНОТАЦІЯ

Феномен соціальних комунікацій як явища насамперед культури корениться у найдавніших часах історії цивілізації. У добу Античності його складниками були, зокрема, публікації на різних матеріальних носіях — камені, глині, папірусі та ін., а також красномовство. Їх використання з політичною метою ілюструє розуміння значення слова у суспільно-політичній практиці як чинника здійснення влади та суспільних трансформацій. Античні часи увиразнені плеядою очільників політичних груп і партій, політичних та державних діячів, які майстерно володіли словом і були видатними публікаторами — популяризаторами своїх поглядів і політики. Одним із найвидатніших ораторів класичної доби Античності, майстром політичної промови був афінський державник Демосфен, справи якого є взірцем служіння вітчизні за допомогою слова.

Ключові слова: оратор, публікація, художнє слово, публікатор.

WORD IN THE NAME OF THE STATE

Bondar, Iuriy,

Candidate of Political Sciences,
Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv),
Institute of Journalism,
Publishing and Editing Department,
Associate Professor,
bondar1960@gmail.com

SUMMARY

The phenomenon of social communication, especially as a phenomenon of culture, rooted from the ancient times of civilization. In the age of antiquity some of its components were publications on various physical media, for example stone, clay, papyrus, etc. Their use for political purposes illustrates the understanding of meaning of social and political practice, as a factor in the exercise of power and social transformation. In the ancient times there were huge amount of leaders of political groups and parties, political and public figures with outstanding skills in word and writing. One of the greatest orators of classical antiquity era, was a master of political speech Athenian statesman Demosthenes. He is a great example of serving the fatherland by the word.

Key words: speaker, publishing, art word publisher.

Потяг до красномовства, розповідає у «Порівняльних життєписах» історик Плутарх, виник у Демосфена (384—322 рр. до н. е.) після приїзду до міста відомого політика і оратора, державного діяча Каллістрата, який мав виступати в суді у справі міста Оропа¹. «Виступ його викликав величезне зацікавлення як з уваги на саму справу, так і на майстерність оратора, який досяг вершини слави, — пише історик. — Демосфен, помітивши, що його вчителі й дядьки домовляються піти на засідання суду, про-

¹ Прикордонний Ороп був предметом суперечки між Афінами та Фівами. Коли фіванці заволоділи містом, афінци звинуватили в цьому своїх політика Каллістрата та полководця Хабрія. На судовому засіданні, що відбулося 364 року до н. е., Каллістрат спростував звинувачення.

сив-благав свого дядька взяти його з собою, щоб послухати виступ Каллістрата. Дядько завдяки знайомству з воротарями суду роздобув місце, звідки хлопець непомітно міг слухати промови ораторів. Каллістрат виступив блискуче й викликав неймовірне захоплення. Демосфен позаздрив його славі, коли побачив, як юрба з захопленими вигуками проводжала Каллістрата додому, а ще більше враження справила на хлопця сила слова, здатна, як він зрозумів, усе подолати і всіх підкоряти» [7, с. 318].

Зачарований силою слова, здатного «всіх подолати і всіх покоряти», Демосфен, занедбавши розваги, наполегливо взявся до опанування мистецтва красномовства, вивчаючи його в тім числі за підручниками риторики, які на ту пору вже з'явилися. Вплив на формування Демосфена як ратора, а згодом і політика, мав, судячи з усього, також відомий автор промов Ісократ, який присвятив себе викладанню мистецтва красномовства та складанню політичних промов, які переважно були призначені, втім, не для виголошення, а для читання.

«Пробою пера» для майбутнього майстра промов стали його виступи у судових засіданнях, коли Демосфен намагався відсудити в опікунів належне йому майно, яке ті привласнили. Врешті-решт позивачеві вдалося повернути лише незначну частину батьківської спадщини. Попри те, участь у публічних дискусіях зіграла свою позитивно визначальну роль і, «відчувши смак честолюбства й сили..., Демосфен твердо вирішив виступати перед народом і присвятитися державній діяльності» [7, с. 319].

Існує багато згадок про те, як Демосфен, який змалечку був кволим і недорікуватим, мав певний фізичний гандж, долав природні вади та вдосконалював себе в ораторстві. Стверджують, приміром, що він часто усамітнювався на березі моря, де, набравши до рота камінчики, годинами виголошував промови, намагаючись зробити це якомога чіткіше й перевершити шум хвиль. Так само тренував і дихання, виголошуючи тексти під час сходжень у гори та спускаючись з них. Додому Демосфен замовив велике дзеркало, перед яким тренував міміку обличчя та поставу під час промов, а, вивчаючи виступи інших та завчаючи свої, ніби не виходив з домівки по два, а то й по три місяці поспіль, поголивши перед тим половину голови — щоб не було спокуси порушити усамітнення. Але і цим, стверджує біограф, він не обмежився: будь-які зустрічі, бесіди, ділові переговори Демосфен використовував як привід і предмет для наполегливої роботи. Залишившись наодинці, він чимскоріше спускався у спеціально облаштовану підземну кімнату для вправ і там відтворював увесь хід розмов, а також докази, висловлені в них. Запам'ятовуючи промови, які йому довелось почути, він потім намагався відновити з пам'яті послідовність міркувань і мовні періоди. Крім того, придумував усілякі виправлення і способи іншого висловлення того, що сказав він сам або хтось інший [4, с. 26 — 30; 7, с. 320, 322].

Розпочинав свою публічну кар'єру Демосфен як судовий промовець, який за винагороду виголошував захисні промови від імені когось з учасників процесу. Складання судових промов було сферою діяльності так званих логографів, які писали тексти, що виголошувалися, з урахуванням особистісних характеристик клієнтів — темпераменту, освіченості, соціального стану та ін. [10, с. 721]. Інколи логографи одночасно працювали на ворожі табори — і для позивача, і для відповідача, тобто в одній промові спростовували те, що стверджувалося в іншій [6, с. 8]. Про це згадує, зокрема, Плутарх, який пише, що і Демосфен, «немов торговець, з однієї збройної крамниці продавав кинджали двом ворогуючим сторонам». Проте наводить біограф й інший приклад. Коли одного разу афіняни хотіли, щоб Демосфен допоміг у притягненні до суду якогось громадянина, він відмовився, сказавши: «Афіняни, ви завжди матимете в моїй особі порадирика, навіть якби ви цього не хотіли, але донощиком я ніколи не буду, хоч би ви цього не знали як хотіли!» [7, с. 325].

Демосфен надзвичайно ретельно ставився до підготовки усних виступів. Жодна з таких публікацій, стверджує дослідниця Галина Сагач, не є плодом імпровізації, а є результатом тривалої, виснажливої праці, покладеної на віднайдення теми, її розвиток, схематизацію плану, на відпрацювання стилю та шліфування виразів. Усі свої промови Демосфен, перед тим як видати їх у світ, піддавав, свідчать джерела, ретельному, інколи навіть неодноразовому опрацюванню, причому найсерйознішу увагу звертав на всі стилістичні тонкощі й ритмічні відтінки виступів. Недруги навіть кепкували, що промови Демосфена тхнуть лампадним маслом, яке він спалював у величезній кількості, працюючи над виступами. Робота була варта того, щоб потім промови виглядали «свіжими й чарівними, наче щойно вилились із грудей» [4, с. 156; 9, с. 29]. Зрештою, відмовляючись інколи від виступів, Демосфен і сам не приховував, що ніколи не виступає експромтом. При цьому, стверджує Плутарх, він уточняв, що «той, хто готується до виступу, — справжній друг народу, бо така підготовка свідчить про повагу до народу, а цілковито не дбати про те, як люди сприймають промову, — властивість прихильника олігархії, який більше розраховує на насильство, аніж на переконання за допомогою слова» [7, с. 321].

Особливої ваги Демосфен надавав також і емоційному складникові усних публікацій, які античний автор Клеохар Мірлейський порівнював з «воїнами у повному озброєнні, що грізно зблискують зброєю

та обладунками» [5, с. 126]. Оповідують, що одного разу до Демосфена прийшов чоловік, якого побили, з проханням допомогти виступити в суді. «Але ж нічого подібного з тобою не було!» — ніби відповів логограф. — «Як це не було?!» — розгнівився прохач. — «Ось тепер я й справді чую голос ображеного і постраждалого!» — сказав Демосфен. — «Так і потрібно виступати в суді!» [6, с. 13].

Емоційний складник був важливим і в політичних публікаціях оратора, які, у свою чергу, стали частиною політичної роботи Демосфена. Він ніколи не приховував саме політичного спрямування таких публікацій, наголошуючи, що «не слова і не звук голосу складають славу оратора, а напрямок його політики».

Найповніше публікаторський талант Демосфена розкрився в його політичній діяльності, спрямованій на захист свободи й незалежності Афін, яким почала загрожувати агресивна політика правителя Македонії Філіппа, який прагнув до розширення свого впливу і встановлення гегемонії македонців у грецькому світі.

Демосфен, стверджують біографи, був одним із небагатьох, хто вчасно зрозумів загрозу експансійних намірів Філіппа. Оратор очолив патріотичну партію Афін, метою якої стала боротьба проти чужинської експансії та гуртування афінян у можливій протидії агресорові. 351 року до н. е. Демосфен виступає перед афінянами зі своєю першою промовою із кількох, що згодом дістали назву «філіппіки» та стали називними для пристрасних викривальних публікацій. Звертаючись до співгромадян, політик у промовах застерігав про небезпеку, що насувалася, і закликав ужити необхідних заходів для посилення безпеки держави, адже неприпустимо «дивлячися на град, всякий молитися, щоб цього не було, але ніхто не намагається цьому перешкодити» [3, с. 435]. Політик наголошує на необхідності консолідації суспільства перед загрозою, вказуючи на причини поневолення македонцями інших держав, де ті, хто обстоював інтереси держави, не могли інколи, за всього бажання, сказати співгромадянам нічого приємного, інші ж, догоджаючи, допомагали тим самим ворогові; одні закликали вносити кошти на війну — інші казали, що робити цього не потрібно; одні закликали воювати і не довіряти Філіппові, інші — вимагали миру. Врешті-решт усі вони разом, каже Демосфен, були підкорені [3, с. 438].

Відомий вчений-літературознавець Сергій Радциг висловлює думку, з якою можна погодитися, що одна з вагомих причин ворожості Філіппа до Афін криється у різних світоглядних установах і баченні парадигм державного устрою: Афіни, які уособлював Демосфен, були оплотом грецької демократії, Македонію ж очолював тиран, який не терпів заперечень, був одноосібним правителем. Науковець посилається на висловлювання і самого Демосфена, який стверджував, що тиранія не викликає довіри, а «всякий цар і тиран є ворогом свободи і противником законів» [8, с. 339].

Політичні публікації Демосфена, спрямовані проти Філіппа, принесли оратору-політику гучну славу. Його промовами, повідомляє Плутарх, захоплювалася уся Греція та навіть Персія, а при дворі Філіппа «далеко більше було мови про нього, ніж про інших народних вожаків, навіть його противники визнавали, що мають справу з видатною людиною». Біограф стверджує що до афінянина дослухався і сам Філіпп. Він наводить приклад, що коли у Македонію для перемовин приїхала афінська делегація з десяти осіб, та цар «вислухав усіх, але дуже докладно відповів лише на виступ Демосфена» [7, с. 324, 326].

Зусилля Демосфена та його прибічників (до нього приєдналися, зокрема, відомі оратори Лікурґ та Іперід) мали резонанс. Коли Філіпп напав на сусідні Халкідіку та Олінф, а олінфінці звернулися до Афін за допомогою, то на вимогу Демосфена з цим містом був укладений союз і йому надали значну допомогу. Проте відстояти не вдалося — Афіни залишилися сам на сам з македонцями. Про перипетії того часу залишилися свідчення у трьох так званих Олінфійських промовах Демосфена.

Наразі потрібно сказати, що прагнення Демосфена мобілізувати співгромадян на боротьбу з агресором шоразу наштовхувалися і на протидію досить-таки стійкої та організованої «партії миру», яка возвеличувала доблесті македонського царя та страхала афінян його силою і яку, як з'ясувалося пізніше, таємно фінансував сам Філіпп².

Війна афінян з македонцями тривала понад десять років і завершилася доволі невігідним для Афін так званим Філократовим миром 346 року до н. е. Саме після цього Демосфен, який разом з очільниками «партії миру» Філократом — главою афінської делегації та одним із найкращих ораторів Афін Есхілом був членом групи переговорників, виступає з позовом-промовою «Про злочинне посольство», яка є взірцем політичної публіцистики. У ній він, не вимагаючи скасування мирної угоди, звинувачує «колеґ» в обмані афінян, потуранні македонцям та фактично спродажеві державних інтересів Афін.

² Філіпп уміло використовував методи таємного впливу, намагаючися повсюди мати своїх агентів та куплених прибічників. Царю Македонії приписують, зокрема, фразу «Віслук, навантажений золотом, візьме будь-яку фортецю» [2, с. 64].

Демосфен закликає афінян не створити страшний, за його словами, звичай, коли хто-небудь, «виконавши державну справу, зуміє зробити так, що зі страху перед ним і його безчестям не знайдеться на нього обвинувачувача». Оратор переконаний, що «наживатися на справах, які шкодять державі, злочинно і обурливо», а той, «хто одного разу спокусився на гроші, прийнявши підкуп, не буде належним суддею у справах на користь держави» [6, с. 66].

На прикладі Есхіна Демосфен говорить і про особливу відповідальність державних осіб за сказане: «Якщо Есхін що-небудь бовкнув або в чому-небудь схибив як приватна особа, — не надто в це вникайте, залиште без уваги, будьте поблажливі; але якщо він, будучи послом, навмисне обдурив вас заради грошей, — не попускайте йому, не погоджуйтеся, ніби не потрібно тримати відповідь за свої промови», адже «якщо у тих, хто служать державі словом, буде воно неправдиве, то звідки бути в державних справах благополуччю?» [6, с. 97].

Звинувачені Демосфеном постали перед судом і були визнані винними: Філократа стратили, Есхїл, за якого вступилися прихильники, уник суворого покарання.

Розуміючи, що мир із Філіппом хиткий, Демосфен намагався усіляко зміцнити міць держави, використовуючи для цього будь-які можливості та насамперед талант переконувати. Йому вдалося домогтись оновлення флоту, добитися спрямування всього театрального збору на військові потреби, він намагався згуртувати міста під орудою Афін для протидії спільному ворогу і «скрізь, де Філіпп шукав собі союзників чи протидіям впливові афінян, він сам чи його послы з'являлися на місце для протидії Філіппу» [11, с. 244].

Після того, як македонці напали на Перінф та Візантій, Афіни оголосили укладений мир порушеним і разом із союзниками змусили Філіппа відступити³. Звільнені міста осипали рятівників почестями, на їх честь зводили статуї, афіняни ж вшанували Демосфена злотим вінком переможця.

Проте перемир'я тривало недовго — за якийсь час Філіпп поновив воєнні дії, захопивши кілька грецьких міст та запропонувавши союз Фівам, які мали першокласне військо і славилися серед греків умілими воїнами. На руку македонцям, припускає Плутарх, було і те, що між Фівами і Афінами час од часу виникали прикордонні непорозуміння [7, с. 327]. Щоб перешкодити об'єднанню, до Фів афіняни надіслали посольство, до якого увійшли п'ять ораторів на чолі з Демосфеном. У місто прибули також і послы Філіппа, які мали намір вимагати від фіванців вступу до союзу чи принаймні вільного проходу македонських військ через їхні землі в Аттику. Ось як описує подальші події німецький дослідник і популяризатор античності ХІХ століття Генріх Штоль: «У Фівах була сильна македонська партія, а послы Філіппа, серед котрих оратор Піфон вирізнявся блискучою красномовністю, зробили фіванцям найвигідніші пропозиції. Але Демосфен умів, за словами Феомпа, силою своїх промов збуджувати обурення і запалювати почуття честі у фіванців, до такої міри приглушувати в них усякі інші міркування, що вони вже не слухали більше ані навіювання страху і розважливості, ані почуття вдячності, але, натхненні, віддалися повністю вимогам обов'язку та честі» [11, с. 246].

Вплив оратора виявився настільки вражаючим і блискучим, повідомляє Плутарх, що Філіпп негайно прислав вісника з проханням про мир. Після того Демосфену підкорилися й почали виконувати його накази не лише афінські стратеги, а й фіванські очільники: «На народних зборах фіванців з ним рахувалися не менше, ніж афіняни, він втішався любов'ю двох народів і здобув владу над ними не всупереч справедливості, а, навпаки, цілком заслужено» [7, с. 328].

Збадьорена Греція, пише Генріх Штоль, знову піднесла голову: багато інших республік уклали союз з Афінами і фіванцями та дерзнули разом з ними підняти зброю супроти Філіппа за свою незалежність.

Нова війна з македонцями завершилася для Афін 338 року до н. е. нищівною поразкою при Хероней, де Демосфен брав участь у битві як рядовий воїн. Ця поразка фактично поклала край свободі й незалежності Афін: Філіпп став фактично повноправним володарем Греції. Джерела розповідають, що після перемоги македонський правитель, збуджений вином, прийшов на поле битви, де, пританцювуючи, насмішкувато глумився над убитими і полоненими афінянами і повторював слова Демосфена, якими той закликав співгромадян до битви. Присоромлений за це також афінським оратором Дімадом, який перебував серед полонених, Філіпп протверезів і «усвідомив усю глибину небезпеки, що в ній був опинився, жажнувся сили і впливу оратора, який на коротку частинку дня зумів поставити під загрозу не тільки його владу, а й саме життя» [7, с. 329]. Оговтавшись, македонський правитель перестав збиткуватися з афінян, а Дімаду дарував свободу. Біограф стверджує, що коли про те, що сталося, дізнався перський цар, він письмово наказав сатрапам приморських

³ Під час осади Візантія Філіпп, стверджують джерела, застосував своєрідну інформаційну технологію: за допомогою підкидних листів македонці намагалися очорнити командувача візантійськими військами Леона. Не витримавши брехні, воєначальник покінчив життя самогубством, проте це ворогам не допомогло.

областей відпускати Демосфену гроші і всіляко сприяти йому як нікому з греків, оскільки саме Демосфен спроможний протистояти Філіппові та відволікти його увагу від Персії заворушеннями в Греції. Про це, повідомляє Плутарх, стало відомо, коли у Сардах пізніше виявили листи Демосфена і звіти царських полководців, де значилися суми виданих йому грошей» [7, с. 329].

Попри поразку від македонців, громадяни на пропозицію оратора Ктесіфонта вирішили нагородити Демосфена золотим вінком за невтомне служіння державі, що викликало, втім, неоднозначні оцінки. Довічний політичний опонент Демосфена Есхін виступив проти вшанування, звинувативши суперника у тому, що політична діяльність того була шкідливою для держави. Демосфен змушений був захищатися у суді. У відомій промові «Про вінок» він аргументовано виклав свої політичні погляди та мотиви дій, зазначивши, що навіть коли б було відомо, чим завершиться війна, обов'язок чесного громадянина та славна традиція афінської держави не дозволили б йому чинити по-іншому, вимагали зробити, нехай і безнадійну, спробу врятувати державу і відстояти свободу усіх греків [8, с. 340].

Судді після кількарічного розгляду справи стали на бік Демосфена. Отримавши відкоша, Есхін позбувся права виступати в народних зборах і був змушений через неможливість сплатити грошову пеню емігрувати на острів Родос. У вигнанні він відкрив ораторську школу, де сам і викладав. Побутує легенда, що одного разу учні попросили Есхіла повторити його промову на суді з Демосфеном. Після того, як він зробив це, вражені слухачі запитали: «Як же після такого чудового виступу ти програв?!». На що вигнанець відповів: «Аби ви почули, що казав Демосфен, ви б не запитували про це» [6, с. 15; 11, с. 247].

Сподівання на відновлення незалежності Афін виникли після смерті Філіппа, та приходу до влади в Македонії молодого царя Олександра. Втім, новий правитель не був настільки недосвідченим, як на те сподівалися афіняни. Він швидко придушив бунти, які виникли, а від Афін зажадав видати лідерів народної партії, серед котрих і вісьмох найіменитіших письменників — Демосфена, Поліевкта, Ефіальта, Лікурга, Мерокла, Дамона, Каллісфена і Харідема. Зрештою, стверджують джерела, справу залагодив також оратор, представник промакедонської партії Демад, який за гроші домігся помилування для афінян. Проте, припускає грецький письменник та історик римської доби Арріан, мотивами милості переможця могли бути зовсім не меркантильні інтереси, а те, що Олександр був заклопотаний далеким походом в Азію і «не хотів залишати після себе в еллінів нічого, що змушувало б триматися насторожі» [1, с. 63].

Невдовзі Демосфен все ж полишив Афіни. Звинувачений супротивниками ніби у хабарництві, він вимушений був утікати. У вигнанні Демосфен, відсторонений від державних справ, майже зневірився. «Молоді, яка навідувалась до нього й розмовляла з ним, він, кажуть, не радив брати участь у державній діяльності, — пише Плутарх. — І при цьому казав, що якби йому запропонували ще раз на вибір два шляхи — один до підвищення для ораторів і народних зборів і другий — просто до смерті і якби він заздалегідь знав про невіддільні від державної діяльності труднощі, страхи, задрощі, небезпеки, наклепи, то без вагання обрав би другий, що веде просто до смерті» [7, с. 333].

Проте політик продовжував підтримувати зв'язки з батьківщиною і коли загинув вже Олександр, то долучився до афінських посольств, що вели перемовини з різними грецькими містами про повстання проти македонців. Зважаючи на це і віддаючи належне його заслугам, співгромадяни закликали Демосфена повернутися до Афін та надали йому усілякі почесні.

Війна, що розпочалася між об'єднанням держав та Македонією, завершилася розпорошенням і капітуляцією перших. На мирну угоду вимушені були погодитися також афіняни. Однією з вимог переможців знову стала видача їм ідеологів спротиву — ораторів Демосфена та Гіперіда. Коли військо македонського правителя Атипатра наблизилось до Афін, обидва, рятуючись, полишили місто. На пошуки втікачів македонці кинули загін на чолі з колишнім трагічним актором Архієм, якого називали «Мисливцем за втікачами». Невдовзі Гіперіда схопили і стратили. Кажуть, що перед тим як убити, ораторові відтягли язика [7, с. 335]... Демосфена македонці насягли на острові Калаврія, де той шукав притулку у храмі Посейдона⁴. Архій, зайшовши до святилища, зажадав, аби політик вийшов із храму та здався на милість македонців, стверджуючи, що йому, мовляв, не зроблять нічого поганого. Демосфен попросив зачекати на нього, поки не напише листа додому. З цими словами він відійшов у глибину храму, взяв аркуш, немов бажаючи писати, підніс до рота очеретяне перо і прикусив кінчик, як робив звичайно, коли над чимось думав перед тим, коли написати. У кінчику ж ручки була смертоносна отрута, припасена Демосфеном... [7, с. 336; 11, с. 250].

Демосфен залишився в історії Греції як один з найяскравіших і найвидатніших державних діячів та публіцистів класичної пори, який «у політичній діяльності від самого початку обстоював ті самі

⁴ Той, хто перебував у храмі був, за віруваннями, під захистом богів, недоторканим — його не можна було арештовувати, поки він перебував там.

погляди, і не тільки в житті не змінював своїх переконань, а навіть не пошкодував свого життя, щоб не зрадити їх» [7, с. 324].

Він не йшов за славою, не прагнув високих посад, поставивши на служіння держави все, чим був обдарований, та насамперед слово, яке розглядав як важливу справу, інструмент, за допомогою якого можна і потрібно здійснювати суспільні зміни, впливати і об'єднувати суспільство. Він, за висловом давньогрецького філософа Теофраста, був «гідним свого міста» [7, с. 322]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арриан. Поход Александра / Арриан. — М. : Миф, 1993. — 270 с.
2. *Ботвинник М. Н.* Жизнеописания знаменитых греков и римлян / М. Н. Ботвинник, М. Б. Рабинович, Г. А. Стратановский. — М. : Просвещение, 1988. — 297 с.
3. *Дератани Н. Ф.* Греческая литература / Н. Ф. Дератани, Н. А. Тимофеева // Хрестоматия по античной литературе. — М. : Учпедгиздат, 1947. — Т. I — 627 с.
4. *Жебелев С. А.* Демосфен / С. А. Жебелев. — Берлин; Петербург; Москва : Изд-во З. И. Гржебина, 1922. — 171 с.
5. *Куманецкий К.* История культуры древней Греции и Рима / Казимиж Куманецкий [Пер. с пол.]. — М. : Высш. шк., 1990. — 351 с.
6. Ораторы Греции: пер. с древнегреч. / сост. и науч. подгот. текстов М. Гаспарова; вступ. статья В. Боруховича; коммент. И. Ковалевой и О. Левинской — М.: Худож. лит., 1985. — 495 с. — (Серия «Б-ка античной лит-ры»).
7. Плутарх. Порівняльні життєписи / Плутарх. — К.: Дніпро, 1991. — 448 с.
8. *Радциг С. И.* История древнегреческой литературы: учебник / С. И. Радциг. — 5-е изд. — М. : Высш. школа, 1982. — 487 с.
9. *Сагач Г. М.* Риторика / Г. М. Сагач. — [2-ге вид., перероб. і допов]. — К. : Вид. дім «Ін Юре», 2000. — 566 с.
10. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. — [3-е изд.]. — М. : Сов. Энцикл., 1985. — 1600 с.
11. *Штоль Г. В.* Герои Греции в войне и мире: история Греции в биографиях / Г. В. Штоль [Пер. с нем.]. — М. : «Из-во «Скорина», 1992. — 304 с.

REFERENCES

1. Arrian (1993). Alexander's campaign. Moscow, Myth, 270 p.
2. *Botvinnik, M. N.* (1988). Lives of famous Greeks and Romans / M. N. Botvinnik, M. B. Rabinovich, G. A. Stratanovskij. Moscow, Education, 297 p.
3. *Deratani, N. F.* (1947). Greek literature. / N. F. Deratani, N. A. Timofeeva // Readings in ancient literature. Moscow, Uchpedgizdat, T. I, 627 p.
4. *Zhebelev, S. A.* (1922). Demosfen. Berlin; Peterburg; Moskva: Izd-vo Z. I. Grzhebina, 171 p.
5. *Kumaneckij, K.* (1990). History of Culture of Ancient Greece and Rom [per. s pol.]. Moscow, Vyssh. shk., 351 p.
6. Speakers of Greece: per. s drevnegrech. / Comp. and scientific. Prepare. Gasparov texts; introd. Article V. Borukhovich (1985); comments. Kovalev and Oleg Levinskoy. М. : artist. lit., 495 p. (vk antiquity of literature» series).
7. Plutarch (1991). Comparative biographies. Kyiv, Dnipro, 448 p.
8. *Radtsig, S. I.* (1982). History of Ancient Greek Literature: Textbook, 5th ed. Moscow, Vyssh. shkola, 487 p.
9. *Sagach, G. M.* (2000). Rhetoric [2d edition]. Kyiv, Vid. dim «In Yure», 566 p.
10. The Soviet encyclopaedic dictionary (1985) / [A. M. Prokhorov]. [3d edition]. Moscow, Sov. Encikl., 1600 p.
11. *Stoll, G. V.* (1992). Greek characters in War and Peace: The Story of Greece bilayer graphene. Moscow, «Skorina», 304 p.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО НОВИХ МЕДІА ЯК РІЗНОВИДУ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 007 : 316.738.5

Білан, Надія,

кандидат філологічних наук,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ),

Інститут журналістики,

доцент,

bilan_n@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про концептуальні підходи до нових медіа як різновиду соціальних комунікацій. Інформація набула нового ціннісного статусу, перетворившись в один з основних ресурсів. Нові медіа змінюють мову, культуру, економіку, соціальну структуру, сприйняття людьми світу, ідентичність. Нові медіа стають найважливішим компонентом соціосистеми. Соціальні медіа — це унікальний канал комунікації, що знімає географічні та організаційні обмеження на участь у суспільних обговореннях.

Нові медіа відіграють сьогодні надзвичайно важливу роль у житті сучасної людини. Інформаційний простір суттєво залежить від типу медіа. Із новими медіа пов'язані такі явища, як конвергенція, віртуалізація, мультимедіа, створення нових форм управління знаннями та організації знання. Завдяки поширенню комп'ютерної комунікації з'явилися нові медіа.

Ключові слова: нові медіа, інформаційне суспільство, комунікації, соціальні комунікації, знання, інформація, інтеграція, глобалізм, інтернет, комунікативне середовище.

CONCEPTUAL APPROACHES TO NEW MEDIA AS A FORM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

Bilan, Nadiya,

candidate of filological science,

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv),

Institute of journalism,

associate professor,

bilan_n@ukr.net

SUMMARY

The article presents conceptual approaches to new media as a form of social communications. Information has got new value meaning, changed in one of main recourses. New medias change any language, culture, economics, social culture, personal view of life and identity. New medias become the most important component of social system. Social media is a unique communicational channel that lifts geographical and organizational restrictions for taking part in social discussions.

New medias nowadays play a very important role in modern people's life. Any information realm depends on a media type. New medias connects with such phenomena as convergence, virtualization, multimedia, creation of new knowledge management and knowledge organization forms. New medias have appeared by virtue of computer communication spreading.

Key words: new media, information society, communication, social communications, knowledge, information, integration, globalization, communication environment.

Постановка проблеми. XXI століття характеризується стрімким розвитком нових медіа як різновиду соціальних комунікацій. Саме нові медіа відіграють надзвичайно важливу роль у житті сучасної людини.

У зв'язку з особливостями цивілізаційного розвитку сучасного суспільства проблеми з новими медіа як різновиду соціальних комунікацій вийшли на перший план наукових досліджень, що пояснюється особливою соціально-культурною значимістю, особливо помітно проявляючись у їхньому безпосередньому впливові на людину.

Інформація набула нового ціннісного статусу, перетворившись в один з основних ресурсів, що призвело до змін, які торкаються засад соціальної структури, соціальних інститутів та процесів у суспільстві [1].

З розвитком нових технологій сучасне суспільство засновується на інформаційній взаємодії, або комунікації, що у свою чергу формує специфічну систему соціальної дії — «віртуальна соціальна дія». Віртуальна соціальна дія, зазначає А. Міщеріков, є формою соціальних комунікацій в інформаційному суспільстві. Вона має процесуальний характер, який полягає в симуляції реальності, заміщення її образами та символами. Причинами виникнення віртуальної соціальної дії є поява нового рівня інформаційної взаємодії та обміну. Віртуальна соціальна дія може актуалізуватися, викликаючи реальні соціальні наслідки [2].

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження з соціальних комунікацій в інформаційному суспільстві представляють лише окремі аспекти цього складного явища, серед яких зарубіжні наукові праці Л. Бейкера, В. Бадда, С. Верби, Г. Лассуелла, Е. Масуди, Т. Гобан-Класа, Г. Штроймаера, А. Соколова, Ю. Даніліної, А. Леонтєва, О. Гнатюк, Ю. Буданцева, В. Сметани та окремі вітчизняні розробки (В. Різуна, В. Іванова, Г. Почепцова, В. Шкляра, О. Зернецької, О. Холода, Є. Макаренко, В. Бебика, Н. Костенко, Н. Зражевської, Л. Верецької, Л. Городенко, О. Дубаса, Н. Піпченко, О. Курбана, Є. Романенка та ін.).

Зокрема, перші дослідження своєрідності Інтернет-комунікаційних процесів мають переважно соціологічний характер: у них вказується на значні соціальні трансформації, що відбулися в суспільстві й спілкуванні людей з появою Інтернету. Це праці В. Нестерова, О. Мінакова, Н. Петрової, О. Белінської, О. Войскунського та ін.

Водночас аналіз минулої та сучасної наукової думки засвідчив відсутність комплексних досліджень у вітчизняній науці про нові медіа як різновиду соціальних комунікацій, тому системний аналіз зазначеної проблематики є важливим для вітчизняної теорії та практики з питань соціальних комунікацій.

Мета статті — визначити концептуальні підходи до нових медіа як різновиду соціальних комунікацій.

Завдання статті — охарактеризувати нові медіа як різновид соціальних комунікацій; розглянути функції нових медіа; охарактеризувати ознаки, за допомогою яких нові медіа відрізняються від традиційних ЗМІ.

Методи дослідження. У статті використано описовий метод, метод порівняння та метод системного аналізу.

Результати та обговорення. Зарубіжний дослідник Т. Гобан-Клас у своїй праці подає такі визначення комунікації: комунікація як передавання інформації, ідей, емоцій, умінь людини; комунікація як розуміння інших, коли комунікант прагне бути зрозумілим комунікаторові; комунікація як вплив за допомогою знаків і символів на людей; комунікація як творення спільноти за допомогою мови чи знаків; комунікація як взаємодія за допомогою символів; комунікація як обмін значеннями між людьми, які мають спільне в сприйнятті, прагненнях і позиціях; комунікація як складова суспільного процесу, що виражає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль тощо [3].

Зокрема, науковець Г. Штроймаєр у праці «Політика і мас-медіа» зауважує, що Інтернет є, по суті, «метазасобом комунікації», що охоплює різні види комунікації, які здійснюють різні форми комунікації [4].

Вітчизняний дослідник О. Дубас зазначає, що комунікаційна система містить у собі структуровану сукупність комунікаторів, реципієнтів, значенневих повідомлень, комунікаційних каналів і засобів комунікації. Взаємодії комунікаційних систем різного рівня, а також їхніх елементів і комунікативних структур, генерованих у ході міфотворчих процесів, утворюють комунікаційний простір [5].

Натомість дослідниця Є. Макаренко зауважує, що інформаційний простір визначається як сфера діяльності, яка пов'язана зі створенням, перетворенням і використанням інформації, включаючи індивідуальну та суспільну свідомість, інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру і власне інформацію [6].

О. Дубас, проаналізувавши комунікаційну систему, пропонує таке визначення «інформаційно-комунікаційного простору» — це форма існування інформаційних систем, яка забезпечує й стимулює оперативні інформаційні взаємодії виробників інформації та її споживачів, трансляцію знань, накопичених в інформаційних ресурсах, і їхнє збереження у сформованій інформаційній інфраструктурі, сукупність комунікаторів, реципієнтів, значенневих повідомлень, комунікаційних каналів і засобів комунікації [5].

Інформаційний простір суттєво залежить від типу медіа. Кожного разу прихід нових медіа впливав на тогочасний інформаційний простір як вибух [7].

Сучасне інформаційне поле, зазначає Г. Почепцов, виконує такі функції: скорочує процеси прийняття рішень; формує і підтримує ідентичність; сприяє процесам зростання як лідерів, так і поколів; синхронізує себе з глобальним інформаційним полем [7].

Інформаційний простір формується з двох сторін: ЗМІ і споживачами. При цьому споживачі мають досить активний характер своїх дій, який може суттєво впливати на результати діяльності ЗМІ. Інтернет надає можливість багаторівневого входження в інформаційний простір. Кожен може знайти там інформацію власного рівня і відповідних інтересів. Інформація надає можливість для власного зростання. Інформаційний простір вирішує для суспільства ті завдання, які не можуть бути вирішеними у фізичному чи віртуальному просторі. Інформаційний простір вміщує в собі прямі і приховані посилання на об'єкти як простору фізичного, так і простору віртуального. Інформаційний і віртуальний простори кожної країни виходять далеко за її межі [7].

Автор статті підтримує думку вітчизняної дослідниці Л. Городенко, що під поняттям «нові медіа» науковці розглядають новітні медіа, цифрові медіа, інтерактивні медіа, комп'ютерно опосередковану комунікацію, інтернет-медіа, мережеві медіа тощо. Саме поняття «нові медіа» виникло незадовго до впровадження Т. Бернерсом-Лі технології www і масового поширення Інтернету, проте ототожнювати ці два явища, доводить дослідниця, не зовсім правильно [8].

Новітні медіа по-різному тлумачаться різними науковими школами. Представники німецької школи поняття «нова журналістика» і «нові медіа» вживають для позначення моделі, яка «розширює перспективи спостереження за подіями і протиставляє «бетонному» стилю «об'єктивної журналістики» щось на кшталт професійного суб'єктивізму». У такому трактуванні, зазначає Л. Городенко, нові ЗМІ розширюють горизонти традиційної журналістики, а «професійний суб'єктивізм» є однією з головних ознак мережевих ресурсів, які ми називаємо блогами [8]. Для сучасної американської школи комунікативістики також основою нової журналістики є блог.

Л. Городенко, посилаючись на дослідження В. Шевченко, виокремлює ознаки, за допомогою яких новітні медіа відрізняються від традиційних ЗМІ: мультимедійність, гіпертекстуальність та інтерактивність, а також генерування інформації в режимі реального часу, персоналізацію її доставки споживачеві, можливість користувача брати участь у її творенні, впливати на процес колективної медіаторчості.

Л. Городенко зазначає, що нові медіа виходять за межі традиційних уявлень про професійних постачальників новин: сьогодні будь-який блогер, користувач твіттера може бути генератором інформації. Нові медіа можна розглядати як своєрідний комунікаційний феномен, що стимулює користувачів до віддаленого, безособистісного спілкування [8].

Інший підхід до розуміння «нових медіа» подає науковець Н. Зражевська. Вона стверджує, що саме цей термін застосовують до інтерактивних електронних видань і нових форм комунікації виробників контенту зі споживачами, що відрізняє їх від традиційних медіа, таких як: традиційне ТБ, радіо, газети і журнали. Цим терміном позначають процес розвитку цифрових, мережевих технологій та комунікацій у медійній галузі. Із новими медіа пов'язані такі явища, як конвергенція, віртуалізація, мультимедіа, створення нових форм управління знаннями та організації знання [9].

Варто погодитися з думкою Н. Зражевської про те, що нові медіа змінюють мову, культуру, економіку, соціальну структуру, сприйняття людьми світу, ідентичність тощо. Науковець, посилаючись на праці Д. Мак-Квейла, виокремлює такі основні риси нових медіа: дигіталізація, конвергенція, інтернет-дивергенція масової комунікації, адаптація соціуму до нових культурних ролей, що пропонує мережа, створення нової публічної сфери, фрагментація і внутрішнє розмивання «медіа інститутів», редукція соціального контролю. Нові медіа і технології становлять одне ціле, оскільки процес суспільних мас-медіа нині пов'язаний з ними. Д. Мак-Квейл формує таку схему: суспільні зміни — ідеї — нові технології — апеляція до старого — використання нового — адаптація комунікаційних інститутів — нові культурні форми — процес технічних і культурних змін [9].

Розвиток медіа як транслятора культурного досвіду і збереження різноманітності культур в умовах глобалізації передбачає оптимізацію вертикальних і горизонтальних інформаційних потоків у соціумі, ліквідацію «інформаційного розриву» між різними соціальними групами, а також забезпечення максимально відкритого доступу до інформації. Вивчення й підтримка механізмів саморегуляції медіасистем фокусується на проблемі трансформації культури під дією медіа, тобто медіатизації суспільства. У процесі впровадження нових медіатехнологій змінюються соціальні зв'язки і характер комунікації [10].

Науковець Е. Тоффлер у праці «Метаморфози влади» зауважував, що новим медіа притаманні такі риси: інтерактивність, мобільність, зворотність, можливість взаємозв'язку, повсюдність і глобалізація [11].

Н. Піпченко, посилаючись на думку зарубіжного дослідника С. Каннінгема, зазначає прогноз соціальних змін, спричинених розвитком мережевих засобів зв'язку: прискорення темпів політичних, економічних, релігійних і культурних змін у державі або регіоні за рахунок швидкості поширення інформації; зменшення достовірності інформації у зв'язку з тим, що передача і відтворення всіх різновидів інформації є доволі дешевою, що призводить до спокуси змінювати дані, а отже, виникає проблема дотримання авторського права; розширення комп'ютерної злочинності; зменшення аудиторії телебачення, але збільшення популярності радіостанцій, тоді як газети втрачуть як вплив на читачів, так і прибуток від рекламодавців; збільшення кількості баз даних про життя громадян, що призведе до втрати індивідуальності існування й особистої свободи, але сприятиме зростанню вартості таких баз даних. Водночас не можна не враховувати, що завдяки цим цифровим «відбиткам» можна швидко збирати величезну кількість даних медичного, демографічного, політичного і соціального характеру, відшукувати й затримувати злочинців, здійснювати контроль над епідеміями тощо; поглиблення розриву між особами, які володіють масово-комунікаційними навичками і є конкурентоспроможними на ринку праці та особами, які подібних навичок не мають, що може сприяти появі нової форми ізоляції індивідів, які сформують у суспільстві окрему соціальну групу; зростання кількості робітників, які працюють удома за допомогою персональних комп'ютерів, що призводить як до зменшення транспортних витрат, підвищення суспільної стабільності, так і до загострення проблем соціального захисту та психологічного навантаження як на індивіда, так і на його сім'ю за рахунок скорочення особистісного спілкування [12].

Г. Почепцов визначає медіакомунікації як тип соціальної взаємодії людей за допомогою медіа. Причому як медіа слід розглядати не лише ЗМІ, це значно ширше поняття. Це будь-який інформаційний носій, який фіксує соціальні смисли, об'єднуючи людей у просторі та часі. Медіа можна характеризувати динамікою змін. Медіа також характеризуються співвідношенням авторів та одержувачів інформації [7].

Також Г. Почепцов зауважує, що для Маклюена основним став погляд на медіа як розширення можливостей людини. Р. Дебре акцентує увагу на тому, що нові технології несуть із собою нову культуру, що трансформує суспільство. У Маклюена, зазначає Г. Почепцов, точкою відліку є людина, у Р. Дебре — соціум. Головними теоретиками вивчення медіа як нового феномену визнають М. Маклюена та Р. Дебре [7].

Медіа стають найважливішим компонентом соціосистеми, оскільки вони творять цю соціосистему. Зміна медіа змінює соціосистему і навіть їх цивілізаційні характеристики. Процеси глобалізації є наслідком процесів уніфікації, які прийшли за допомогою сучасних медіа [7].

Г. Почепцов у своїй праці «Нові медіа як засіб міжнародних інформаційних інтервенцій» зауважує, що соціальні медіа сьогодення стають генератором неправдивих повідомлень. Виділяють такі характеристики SMS-комунікацій: економія текстового простору і грошей, економія часу, легкість для друку, оминання небажаних тем, стиснення речень, приватна мова, використання смайликів та емоцій [13].

Ефективність мережевих комунікацій виявляється через такі фактори: високий рівень довіри в середині мережі, що контрастує з рівнем недовіри до зовнішніх гравців; наявність об'єднуючих ідеологій/релігій/стилю життя, що дозволяє діяти єдиним способом; повідомлення потрапляє до тих, хто реально його потребує, на відміну від комунікації з масовою, але пасивною аудиторією у випадку ЗМІ [14].

Позитивом мережевої комунікації є її закритий характер. Саме це стає однією з причин поширення такого типу організації в кримінальних структурах. Все це неформальні структури зі своєю ідеологією, що базуються на високому рівні довіри всередині [14, с. 207].

Н. Піпченко, посилаючись на дослідження С. Даниленка, що мережеві соціальні медіа як система організації суспільного життя сприяють формуванню мережевого суспільства як нового типу громадянського суспільства, що є наслідком інформаційно-комунікаційної революції. Технологічні досягнення сучасного інформаційного суспільства створили принципово нову ситуацію в політичному спілкуванні тому, що за умов «комп'ютерної демократії» саме інформація персоніфікує владу, а громадянське суспільство є суспільством «громадської думки», формування й вираження якої перетворюється на інструмент утримання влади [12].

Так, Е. Роджерс виділяє такі ознаки Інтернет-комунікацій: всі нові комунікаційні системи містять певний рівень інтерактивності; нові медіа можуть бути індивідуальними настільки, щоб

донести спеціальне повідомлення до кожної особи всередині великої аудиторії; нові комунікаційні технології асинхронні (можливість відправляти чи одержувати повідомлення у зручний час для кожної людини) [15].

На думку Н. Коритнікової, Інтернет-комунікації можуть набувати різних форм, починаючи від всевітньо відомих інформаційних веб-сайтів, що організовані професійними інформантами, і завершуючи особистою перепискою двох людей. Дослідниця виділяє такі форми соціальних комунікацій: web-сторінка, e-mail-сторінка, e-mail (електронна пошта), Інтернет-форум, звернення в on-line режимі [16].

Інтернет-комунікації — це певний синтез принципів оформлення інформації та реалізації комунікативних цілей традиційних форм, моделей і різновидів комунікації, що виникли в результаті залучення до комунікативного простору нових — екстралінгвістичних (соціальних, культурних тощо) факторів і реалій — комп'ютерів і комп'ютерних мереж [17].

Можна стверджувати, що сьогодні Інтернет є найбільш динамічно прогресуючим засобом комунікації, оскільки новітні засоби зв'язку дозволили об'єднати розрізнені комунікаційні системи у глобальну мережу, завдяки якій здійснюється транскордонний обмін інформацією у межах усієї планети. Саме Інтернет є однією з ознак переходу від індустріальної стадії розвитку цивілізації до інформаційної.

Висновки. Нові медіа відіграють сьогодні надзвичайно важливу роль у житті сучасної людини. Інформаційний простір сьогодення суттєво залежить від типу медіа. З новими медіа пов'язані такі явища, як конвергенція, віртуалізація, мультимедіа, створення нових форм управління знаннями та організації знання.

Нові медіа змінюють мову, культуру, економіку, соціальну структуру, сприйняття людьми світу, ідентичність. Нові медіа стають найважливішим компонентом соціосистеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилина Ю.А. (2009) Трансформация коммуникативных технологий на современном этапе развития информационного общества: на примере рекламы и «Паблик Рилейшнз»: автореферат дис. канд. соц.наук: спец. 22.00.04. «Социальная структура, социальные институты и процессы», Москва. — Режим доступа: <http://www.disscat.com/content/transformatsiya-kommunikativnykh-tehnologii-na-sovremennom-etape-razvitiya-informatsionnogo> (дата доступа: 7 марта 2014).
2. Мищериков А. (2015) Виртуальное социальное действие, как форма социальной коммуникации информационного общества, Режим доступа: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnal/fik/1-2011-1-2/mischerikov.pdf (дата доступа: 28 жовтня 2015).
3. Goban-Klas T. (1999) Media i komunikowanie masowe: Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu Warszawa, Krakow, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, pp. 52–79.
4. Штроймайер Г. (2008) Політика і мас-медіа, пер. з нім. А. Орган. Київ. 303 с.
5. Дубас О. (2010). Інформаційно-комунікаційний простір: Поняття, сутність, структура // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї, (19), Київ. С. 223–232.
6. Макаренко Є.А. (2002). Міжнародні інформаційні відносини: структура, тенденції, перспективи: Монографія. Київ: «Наша культура і наука».
7. Почепцов Г. (2012) Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіа комунікації. Київ: Спадщина. 464 с.
8. Городенко Л. (2013). Нові медіа: журналістика чи комунікація? // Актуальні питання масової комунікації (14). С. 65–69. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/arpnk_2013_14_15.pdf (дата доступа: 4 квітня 2015).
9. Зражевська Н. І. (2012). Феномен медіакультури у сфері соціальних комунікацій : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня доктора наук із соц. комунік. спец. 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій» Київ, 2012. 34 с.
10. Степанова Л.О. (2011). Трансформації процесу комунікації в умовах становлення інформаційного суспільства // Гуманітарний вісник ЗДІА (45). С. 205–210, Режим доступа: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_45_205.pdf (дата доступа: 2 грудня 2015).
11. Тоффлер Э. (2003), Метаморфозы власти: пер. с англ. Москва: ООО «Издательство АСТ». 669 с.
12. Піпченко Н. А. (2014). Соціальні медіа в структурі зовнішньої політики провідних міжнародних акторів: монографія. Київ: Центр вільної преси. 334 с.
13. Почепцов Г. (2015). Нові медіа як засіб міжнародних інформаційних інтервенцій. — Режим доступа: http://www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Novi_media_yak_zasib.htm (дата доступа: 6 квітня 2015).
14. Почепцов Г. (2012). Контроль над розумом. Київ: Києво-Могилянська академія. 350 с.
15. Rogers E. M. (1986). Communication technology: The new media in societ. New York, Free Press.
16. Коритнікова Н.В. (2008). Інтернет-представительство как коммуникативный ресурс государственного управления : дисс. на соиск. научн. степени канд. соц. наук. : спец. 22.00.04 «Специальные и отраслевые социологии», Харьков. 190 с.
17. Матвеева С. А. (2006). Сайт як жанр інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених) : дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» Луганськ. 212 с.

REFERENCES

1. Danilina Ju. (2009), Transformatsija kommunikativnykh tehnologij na sovremennom etape razvitija informatsionnogo obshchestva: na primere reklamy I «Pablik Rilejshnz»: avtoreferat dis. kand. sots. nauk: spets. 22.00.04. «Sotsialnaya struktura, sotsialnyje

instituty I protsessy», Moscow, Available at: <http://www.dissercat.com/content/transformatsiya-kommunikativnykh-tekhnologii-na-sovremennom-etape-razvitiya-informatsionnogo> (acceded 7 March 2014).

2. *Mishcherikov A.* (2015). Virtualnoje sotsialnoje dejstvije kak forma sotsialnoj kommunikatsii informatsionnogo obshchestva, Access mode: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/fik/1-2011-1-2/mischerikov.pdf (Access date: 28 October 2015).

3. *Goban-Klas T.* (1999). Media i komunikowanie masowe: Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu, Warszawa, Krakow, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, pp. 52–79.

4. *Shtrojmajer G.* (2008). Polityka I mas-media, per. z nim. A. Organ, Kyiv, 303 p.

5. *Dubas O.* (2010), Informatsijno-komunikatyvnyj prostir: Ponjattja, sutnist', struktura // *Suchasna ukrajinska polityka*. Polityky I politology pro neji, (19), Kyiv, p. 223–232.

6. *Makarenko E.* (2002). The international information intercourse: the structure, tendencies, perspectives. Monograph, Kyiv, «Nasha kultura I nauka».

7. *Pocheptsov G.* (2012). Vid Facebook'u I glamuru do Wikileaks: media komunikatsii, Kyiv, Spadshchyna, 464 p.

8. *Gorodenko L.* (2013), Novi media: zhurnalistyka chy komunikatsija? *Aktualni pytannja masovoji komunikatsii* (14). p. 65–69, Access mode: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apmk_2013_14_15.pdf (Access date: 4 квітня 2015).

9. *Zrazhevskaja N.* (2012). Fenomen mediakultury u sferi sotsialnykh komunikatsij: avtoref. dys. na zdob. nauk. stupenja iz sots. komunik. spets. 27.00.01 «Teorija ta istorija sotsialnykh komunikatsij» Kyiv. 34 p.

10. *Stepanova L.* (2011). Transformatsii protsesu komunikatsii v umivakh stanovlennja informatsijnogo suspilstva *Gumanitarnyj visnyk ZDIA* (45). P. 205–210, Access mode: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_45_205.pdf (Access date: 2 December 2015).

11. *Toffler E.* (2003). Metamorfozy vlasti: per. s angl. Moscow: OOO «Izdatelstvo AST». 669 p.

12. *Pipchenko N.* (2014). Socialni media v strukturi zovnishnjoj polityky providnykh mizhnarodnykh aktoriv, Monografija, Kyiv, Tsentri vilnoji presy, 334 p.

13. *Pocheptsov G.* (2015). Novi media jak zasib mizhnarodnykh informatsijnykh interventzij. Access mode: http://www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Novi_media_yak_zasib.htm (Access date: 6 April 2015).

14. *Pocheptsov G.* (2012). Kontrol nad rozumom. Kyiv: Kyjevo-Mogylyanska akademija. 350 p.

15. *Rogers E. M.* (1986). Communication technology: The new media in societ, New York. Free Press.

16. *Korytnikova N.* (2008), Internet-predstavitelstvo kak kommunikativnyj resurs gosudarstvennogo upravlenija: diss. na soisk. nauch. stepeni kand. sots. nauk: spets. 22.00.04 «Spetsialnyje I otraslevyje sotsiologii», Kharkov. 190 p.

17. *Matvejeva S.* (2006). Sajt kak zhanr internet-kommunikatsii (na materialy personalnykh sajtyv uchenykh): dys. na zdobuttja stupenja kand. filol. nauk: spets. 10.02.15 «Zagalne movoznavstvo», Lugansk. 212 p.

Розділ VII

ЖУРНАЛІСТИКА

«ЖУРНАЛІСТИКА СПІВУЧАСТІ» ЯК КОНЦЕПТ

УДК 007 : 304.444 : 004.738.2

Соколова, Катерина,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ),

Інститут журналістики,

аспірантка,

cata.sokolova@gmail.com

АНОТАЦІЯ

Стаття визначає концепт співучасті у соціальній журналістиці та виокремлює журналістику співучасті як окремий концепт. Журналістика співучасті визначається як окрема практика соціальної журналістики, яка має декілька визначень, рівнів та певні умови функціонування. До головних компонентів журналістики співучасті належать професійний та аматорський. У статті розглянуто три рівні функціонування журналістики співучасті залежно від домінування цих компонентів. Виокремлено основні складові професійного та аматорського компонентів. Наведені чіткі схеми виокремлення журналістики співучасті, основи готового медіапродукту та складових, що формують професійного журналіста та журналіста-аматора. Для професійного та аматорського компонентів у журналістиці співучасті зазначаються людський і технічний фактори, які формують ці компоненти.

У статті доведено, що професійно-аматорський рівень журналістики співучасті є найоптимальнішим способом створення медіапродукту про соціальну проблему.

Значається, що журналіст-аматор може публікувати свої медіапродукти у класичних медіа, що автоматично виводить його на професійно-аматорський рівень.

Професійно-аматорський рівень може існувати за наявності журналіста-аматора і професійних засобів донесення інформації або професійного журналіста і аматорських засобів.

Дослідження показує, що для журналістики співучасті найефективнішим рівнем є професійно-аматорський, а також етичне корегування готового медіапродукту. Форма і модель класичного медіапродукту не є формувальними.

Ключові слова: журналістика, співучасть, соціальна журналістика, професійний, аматорський, практика, взаємодія.

«PARTICIPATORY JOURNALISM» AS A CONCEPT

Sokolova, Kateryna,

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv),

Institute of Journalism,

PhD Student,

cata.sokolova@gmail.com

SUMMARY

The article defines the participatory concept in social journalism and distinguishes participatory journalism as a separate concept. Participatory journalism is defined as a separate practice of social journalism that has several definitions, levels and a certain functional conditions. The main components of participatory journalism are pro-

professional and amateur. The article deals with three levels of participatory journalism, depending on the dominance of these components. The basic structural elements of professional and amateur components are defined. There are clear separation schemes for participatory journalism, fundamentals and completed media product components that form professional and amateur journalists. There are specified the human and technical factors for professional and amateur components in participatory journalism that form these components.

The article proves that professional-amateur level of participatory journalism is the most optimal way to create media product on social issue.

It is noted that an amateur journalist can publish their media products in classical media, which automatically displays it on the professional and amateur level.

Professional-amateur level may exist in the presence of an amateur journalist and professional tools for providing information (or professional journalists and amateur tools).

The research shows that the most effective for participatory journalism is professional-amateur level as well as ethical correction of completed media product. The classic form and model of media product is not fundamental.

Key words: journalism, participation, social journalism, professional, amateur, practice, interaction.

Основою концепту співучасті в журналістиці є взаємодія між журналістом та аудиторією з метою отримання медійних продуктів. Ці медійні продукти, залежно від позиції, з якої розглядається співучасть у окремій ситуації, матимуть різні результати.

У цьому дослідженні співучасть розглядається із трьох позицій:

- як діяльність професійних журналістів з метою досягнення результатів (у цьому разі — залучення аудиторії до процесу творення медіапродуктів і вирішення ситуації);
- як взаємодія аудиторії з професійними журналістами (головна роль — аудиторія, журналіст — спосіб донесення інформації);
- взаємодія професійних і громадських журналістів у створенні медіапродуктів із використанням нових медіа.

Соціальна журналістика співучасті виокремлюється із соціальної журналістики таким чином, що набуває рис професійної журналістики та використовує засоби аматорської журналістики, але до цього додаються особливості створення журналістських медіапродуктів, а результативність цих медіапродуктів підсилюється. Ми дотримуємося такої схеми виокремлення журналістики співучасті (див. рис. 1).

Рисунок 1. Виокремлення журналістики співучасті як окремої практики

Соціальна журналістика поділяється на власне соціальну (професійну) і громадську (аматорську). Наявність обох цих складових у соціальній журналістиці перетворює її на третю практику — змішану.

Ми свідомо виокремлюємо журналістику співучасті як окрему практику соціальної журналістики, оскільки співучасть не є компонентом для підсилення результативності, а є комплексним поняттям, яке має свої особливості реалізації. Соціальна журналістика співучасті складається з професійного і аматорського компонентів, до яких додаються текстові та емоційні особливості створення журналістських матеріалів, які не присутні у змішаній (громадсько-професійній) соціальній журналістиці, оскільки вона лише набуває рис професійної журналістики щодо використання стандартів і використовує засоби донесення інформації громадської журналістики (нові медіа).

Беручи до уваги складові журналістики співучасті, можна виокремити три її рівні:

- професійно-професійний рівень;
- професійно-аматорський рівень;
- аматорсько-аматорський рівень.

Задля визначення вимог, інструментарію та складових кожного рівня, журналістика співучасті потребує чіткого визначення «аматорського» та «професійного» компонентів та їх характеристики.

Оскільки рівні журналістики співучасті залежать від присутності рис аматорського професійного компонентів, ми маємо визначити, чи можуть ці компоненти існувати окремо у чистому вигляді.

Для цього згадаємо два фактори обох компонентів: людський та технічний. До людського фактору відносять усіх людей, які здійснюють медійну діяльність. До технічного — усі технічні засоби, які використовують люди для донесення інформації до аудиторію.

Два фактори професійного компоненту виглядають так:

1) людський фактор — люди із професійною журналістською освітою, які мають уявлення про журналістські стандарти та застосовують їх до своїх медіа продуктів, а також можуть етично корегувати цей медіа продукт;

2) технічний фактор — класичні медіа із повним складом редакційної колегії та контролем етапів появи медіапродукту: збір інформації, створення матеріалу, редагування, коректорська робота, верстка (монтаж), публікація (ефір).

У професійному компоненті соціальної журналістики співучасті найголовнішу роль відіграє етична корекція матеріалу. Доречно виділити такі стадії етичного корегування медіапродукту:

1) визначення меж можливого для самого професійного журналіста — що для нього є допустимим, що є недопустимим;

2) визначення меж можливого для медіа, в якому працює професійний журналіст — про що і як можна говорити;

3) визначення меж можливого для соціальної проблеми — про що і як можна говорити у контексті соціальної проблеми;

4) зіставлення меж можливого, корегування медіапродукту.

При створенні медіапродукту про соціальну проблему, професійний журналіст має враховувати, що поріг сприйняття інформації для кожної людини різний. Наприклад, не можна використовувати фотографії із наслідками насильства, а також детальні описи ситуацій насильства. Уникання подібних елементів являтиме собою частину етичного корегування.

Варто наголосити, що до людського фактора професійного компонента відносять саме журналістів із професійною журналістською освітою. Це важливо, оскільки у класичних медіа сьогодні працюють люди, які мають політичну, економічну або іншу освіту. Утім у більшості своїй ці журналісти мають уявлення лише про схеми створення журналістських матеріалів, але не обізнані щодо професійних стандартів журналістики. Виникає питання, яке потребує окремого дослідження: чи може професійна журналістика без дотримання головного людського фактора професійного компонента бути професійною?

Що стосується технічного фактора професійного компонента, він може використовувати лише класичні медіа для донесення інформації аудиторії, а саме: газети, журнали, радіо, телебачення, професійні онлайн-видання. Виходить, що професійний журналіст, який використовує соціальні мережі для донесення інформації до аудиторії, виключає технічний фактор професійного компонента і стає компонентом професійно-аматорського рівня журналістики співучасті.

Професійний компонент журналістики співучасті у чистому вигляді зустрічається рідко і потребує розширення людського фактора до таких складових: люди із професійною журналістською освітою, люди із освітою і досвідом роботи соціальних працівників, люди із освітою та досвідом роботи психологів. Таким чином, професійним творцем медіапродуктів у журналістиці співучасті можуть бути три фахівці: журналіст, соціальний працівник і психолог, оскільки журналіст має уявлення про журналістські стандарти, а соціальний працівник і психолог можуть етично корегувати медіапродукт на професійному рівні.

До технічного фактора професійного компонента додаються такі засоби, як наукові газети та журнали у галузі суспільних наук, аудиторія яких є окремою і невеликою за обсягом. Утім аудиторія таких газет і журналів може брати участь у вирішенні соціальних проблем на своєму рівні.

Аматорський компонент журналістики співучасті складається з таких факторів:

1) людського — громадські журналісти з будь-якою професійною освітою або без, які є частиною аудиторії, до якої хочуть донести інформацію;

2) технічного — використання нових медіа для донесення інформації до аудиторії.

До технічного фактора аматорського компонента можна також віднести всі коментарі, перепости, побічні медіапродукти, які виникають у результаті появи вихідного медіапродукту.

У людському факторі можна виділити такі ступені розвитку медіапродуктів на соціальні теми:

1) соціальні теми, цікаві для окремого громадського журналіста («мені цікаво»);

2) соціальні теми, цікаві для оточення громадського журналіста (друзі у соціальних мережах — «постійні читачі»);

3) «рекомендовані» теми — теми, що з'являються у рекомендаціях соціальних мереж і спонукають до створення власного медіапродукту без базових знань із цієї теми.

Усі ці ступені будуть суто аматорськими, якщо у них не братимуть участь професійні журналісти, які можуть бути частиною «постійних читачів». Якщо коментарі до аматорського медіапродукту залишає професійний журналіст, журналістика співучасті набуває рис професійного компонента, що робить її рівень професійно-аматорським.

Аматорський компонент у чистому вигляді теж зустрічається рідко і вимагає певних умов функціонування.

Особливої уваги варті жанрові особливості аматорського компонента журналістики співучасті. Перепоп медіапродукту професійного журналіста на сторінці громадського журналіста із коментарем можна вважати новим медіапродуктом, оскільки такий медіапродукт має принципово інше, сильніше емоційне забарвлення.

Медіапродукти аматорського компонента журналістики співучасті можна поділити на декілька спрямувань:

- 1) перепоп професійного медіапродукту на сторінці громадського журналіста із спонукальним коментарем;
- 2) перепоп професійного медіапродукту на сторінці громадського журналіста із нейтральним коментарем;
- 3) власний медіапродукт громадського журналіста, невеликого обсягу, із метою отримати коментарі і, можливо, пояснення.

Журналістський матеріал у класичному медіа можна вважати новим матеріалом, коли до нього додається коментар громадського журналіста на зразок «ви мусите це прочитати!», оскільки матеріал набуває нових рис: важливості, підтвердження цікавості, підтвердження високого рівня компетентності автора у відображенні соціальної теми. Маємо три стадії, які проходить медіапродукт в аматорському компоненті журналістики співучасті: вихідний матеріал, коментар до матеріалу, новий медіапродукт.

Іншою особливістю аматорського компоненту є трансформація та синтез жанрів. У зв'язку із домінуванням соціальних мереж, інформація може зводитися до декількох речень і ілюстративного матеріалу. Класичне інформаційне повідомлення може трансформуватися в одне речення. Репортаж може перетворитися на короткі змістовні коментарі до послідовних фотографій із місця події.

Всі жанрові особливості аматорського компонента належать до технічного фактора, використання соціальних мереж з метою донесення інформації до аудиторії.

Залежно від співвідношення професійного та аматорського компонентів журналістика співучасті поділяється на декілька рівнів: професійно-професійний, аматорсько-аматорський та професійно-аматорський.

Професійно-професійний рівень журналістики співучасті базується на взаємодії двох або більше професійних журналістів і повинен складатися з таких компонентів:

- 1) два або більше професійних журналістів, соціальних працівників або психологів;
- 2) два або більше розуміння соціальної історії;
- 3) класичні медіа;
- 4) наявність усіх етапів створення професійного медіапродукту;
- 5) аудиторія, з якою є зворотний зв'язок, але яка не бере безпосередньої участі у створенні або коментуванні медіапродукту;
- 6) відсутність будь-яких рис аматорського компоненту журналістики співучасті.

Зауважимо, що шляхів реалізації професійно-професійного рівня може бути два: у чистому вигляді або за участю проміжного професійно-аматорського рівня. Медіапрацівник більшість інформації для матеріалів отримує від героя соціальної історії, який міг би бути громадським журналістом, але йому не вистачило компетентності або бажання. У такому разі професійний журналіст взаємодіє з громадським із метою створення медіапродукту.

Утім, отриманої інформації від героя соціальної історії може бути недостатньо. Тоді професійний журналіст може взаємодіяти з соціальними працівниками або психологами. Такий рівень журналістики співучасті називатиметься професійно-професійним.

Ще один спосіб визначити рівень журналістики співучасті полягає в аналізі основи готового медіапродукту. Таких основ може бути, як мінімум, три (див. рис. 2):

- 1) інформація, наявна у журналіста;
- 2) інформація, отримана від героя соціальної історії;
- 3) обмін професійною інформацією.

На схемі, приведеній на рис. 2, вказано можливі основи готових медіапродуктів залежно від взаємодії між суб'єктами (або її відсутності), а також визначено рівні журналістики співучасті. Варто поставити питання, чи може професійно-професійний рівень, де основою медіапродукту є інформація, наявна у журналіста, існувати без проміжного професійно-аматорського рівня, тобто рівня взаємодії з героєм соціальної історії.

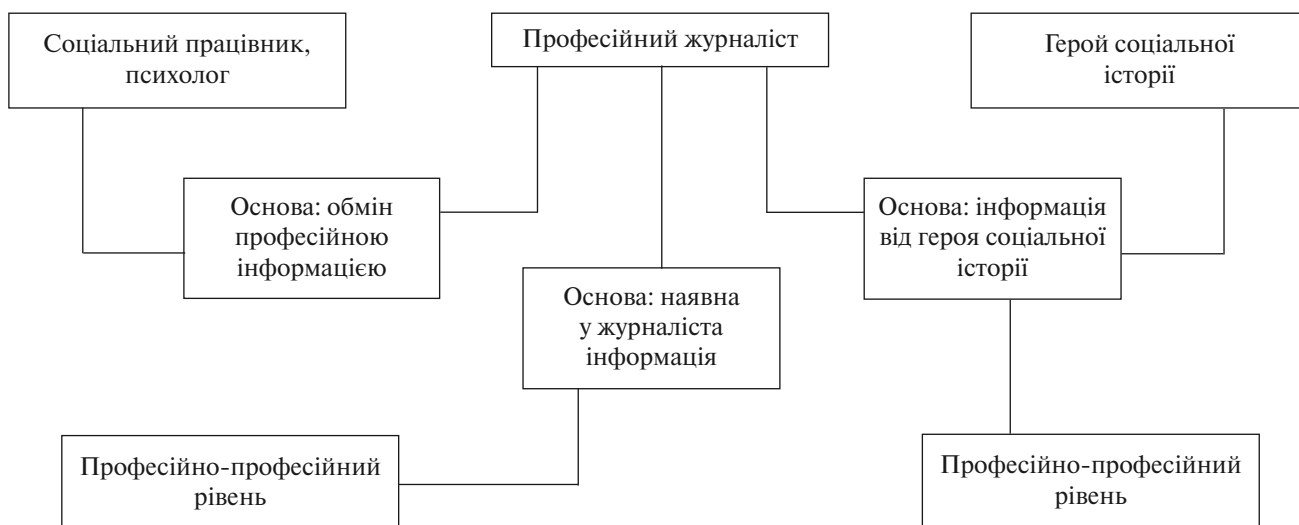

Рисунок 2. Основа готового медіапродукту

Професійно-професійний рівень — це також обмін інформацією про соціальну проблему між професіоналами, що мають стосунок до цієї проблеми. Такий рівень вважатиметься суто професійно-професійним, якщо інформація для обміну була взята з власного досвіду роботи, прочитаної літератури (не медійними матеріалами), досвідом спілкування з людьми, які не є частиною його аудиторії, в межах соціальної проблеми.

Можна виділити таке визначення професійно-професійного рівня: рівень журналістики співучасті, у якому медіапродукт є результатом власних напрацювань професійного журналіста або його взаємодії з іншими професіоналами з метою здійснення обміну інформацією у межах соціальної проблеми.

Перш ніж дати визначення аматорсько-аматорського рівня журналістики співучасті, треба визначити, які складові формують журналіста-аматора (див. рис. 3).

Рисунок 3. Утворювальні складові журналіста-аматора

Ми виділяємо такі складові: обмеження соціальних мереж, мережа друзів, відсутність знань про жанри та стандарти, відсутність етичного корегування, емоційне забарвлення, надмірна ілюстративність матеріалів, відображення власного ставлення, спонування до коментування.

Обмеження соціальних мереж стосується максимальної кількості символів в одному пості, можливість додавати фотографії або відео.

Мережа друзів — це друзі журналіста-аматора, яких він використовує як своїх читачів.

Відсутність знань про жанри та стандарти професійної журналістики дозволяє журналісту-аматору змішувати декілька жанрів і зменшувати обсяг медіа продуктів.

Відсутність етичного корегування з'являється з огляду на те, що журналіст-аматор не сприймає і не дотримується етичних норм створення журналістських матеріалів.

Емоційне забарвлення присутнє в усіх медіа продуктах журналіста-аматора, оскільки там чітко прослідковується його особисте ставлення до соціальної проблеми і його розуміння цієї проблеми.

Надмірна ілюстративність матеріалів викликана відсутністю часу, бажання та можливості писати тексти великого обсягу, а також невпевненість в тому, що мережа друзів (читачі) сприйматимуть цей текст.

Відображення власного ставлення як і емоційне забарвлення медіапродуктів викликане відсутністю знань про професійні стандарти.

Спонування до коментування з'являється за рахунок відображення власного ставлення до соціальної проблеми і потреби ознайомлення з іншим ставленням.

Оскільки сучасний журналіст-аматор найчастіше створює свої медіапродукти у соціальних мережах, він використовує мережу друзів як постійних читачів. Кожен представник цієї мережі має свою власну мережу друзів, у кожній з яких вихідний медіапродукт може з'явитися як рекомендований.

Ще однією утворювальною складовою журналіста-аматора є відсутність знань про жанри та стандарти професійної журналістики. З уваги на те, що журналіст-аматор не має професійної журналістської освіти, він створює свої медіапродукти інтуїтивно, без використання схем і моделей.

Важливою утворювальною складовою є емоційне забарвлення медіапродукту. Часто аматорові не вистачає компетентності побудувати медіапродукт на сильних аргументах, тому він будує його на сильних емоціях. Це трапляється, скоріше, несвідомо — від браку знань.

Із емоційного забарвлення з'являється інша складова — спонування до коментування. Іноді власне сенс аматорського медіапродукту відходить на другий план. На першому розташовується кількість лайків, перепостів і коментарів. Сенс у тому, що саме ці показники відображають успішність медіапродукту.

Відображення власного ставлення є чи не найголовнішою утворювальною складовою журналіста-аматора. Якщо професійний журналіст знає, що його думка може бути присутня лише у художньо-публіцистичних жанрах журналістики, то журналіст-аматор відображає власну думку у кожному створеному ним медіапродукті.

Надмірна ілюстративність матеріалів — це наслідок домінування соціальних мереж і низького сприйняття великих обсягів текстових матеріалів. Таким чином, текст потребує заміни. Заміною може слугувати інфографіка, малюнки, фотографії тощо.

Надмірна ілюстративність матеріалів призводить до низької уваги до вибору фотографій до тексту. На фотографіях можуть бути зображені свідчення насильства, кров, мертві або хворі люди. Вибір таких фотографій свідчить про відсутність етичного корегування медіапродуктів.

І остання складова — обмеження соціальних мереж — стосується знакового обмеження тексту, кількості ілюстрацій. Наприклад, пост у Твіттері може мати не більше 140 символів, фотографію або відео.

Із перерахованих складових можна сформулювати таке визначення аматорсько-аматорського рівня: рівень журналістики співучасті, результатом якого є медіапродукт, створений журналістом-аматором без участі професійних журналістів і поширений через соціальні мережі.

Основними складовими аматорсько-аматорського рівня журналістики співучасті є:

- 1) один або більше журналістів-аматорів;
- 2) найчастіше — одне розуміння соціальної проблеми із посиланням або на інші, або без нього;
- 3) нові медіа;
- 4) відсутність усіх етапів створення професійного медіапродукту;
- 5) аудиторія, з якою є зворотний зв'язок, яка бере безпосередню участь у створенні або коментуванні медіапродукту;
- 6) відсутність будь-яких рис професійного компонента журналістики співучасті.

Професійно-аматорський рівень журналістики співучасті поєднує у собі складові професійно-професійного та аматорсько-аматорського рівня. Таке поєднання є найпоширенішим у сучасній журналістиці і журналістиці співучасті зокрема.

У межах цього рівня можна виокремити декілька способів реалізації:

- 1) створення медіапродукту професійним журналістом і його поширення через соціальні мережі (аматорськими засобами);
- 2) створення медіапродукту журналістом-аматором і його поширення через класичні медіа;
- 3) створення аматорського медіапродукту професійним журналістом і його поширення будь-якими засобами;
- 4) участь професійного журналіста у створенні аматорського медіапродукту та його поширення через класичні медіа;
- 5) участь професійного журналіста у створенні аматорського медіапродукту та його поширення через нові медіа;
- 6) участь журналіста-аматора у створенні професійного медіапродукту та його поширення через класичні медіа;
- 7) участь журналіста-аматора у створенні професійного медіапродукту та його поширення через нові медіа.

Професійно-аматорський рівень журналістики співучасті — це найоптимальніший спосіб створення медіапродукту про соціальну проблему. У ньому не існує чітких обмежень щодо жанрів і за-

собів донесення інформації до аудиторії. По суті, цей рівень залежить лише від можливості комбінувати риси професійного та аматорського у журналістиці співучасті.

Існує така можливість, що журналіст-аматор може публікувати свої медіапродукти у класичних медіа, що автоматично виводить його на професійно-аматорський рівень.

Головне для нас на сучасному етапі — зрозуміти, що професійне у журналістиці співучасті формується не лише із залученням професійних журналістів і стандартів, а й шляхом використання класичних медіа або класичних жанрів.

Професійно-аматорський рівень може існувати за наявності журналіста-аматора і професійних засобів донесення інформації або професійного журналіста і аматорських засобів.

Для журналістики співучасті найефективнішим рівнем можна вважати професійно-аматорський, оскільки саме на цьому рівні не існує упереджень щодо створення медіапродуктів: їх можуть створювати представники аудиторії так само, як і професійні журналісти. Також журналісти-аматори та професійні журналісти можуть вільно взаємодіяти між собою.

Також не робиться акценту на наявність або відсутність застосування стандартів до медіапродукту і його етичне корегування. Форма і модель класичного матеріалу відходять убік. На першому місці опиняються засоби і механізми донесення інформації до аудиторії. Особлива увага приділяється емоційному забарвленню, ілюстративному матеріалу.

Кожний рівень журналістики співучасті потребує визначення умов функціонування, дотримання яких дозволяє медіапродуктам досягти максимальної результативності.

Отже, концепт співучасті у соціальній журналістиці можна розглядати із трьох різних позицій. Існує чотири можливі шляхи виокремлення журналістики співучасті, з яких один є найоптимальнішим: окрема практика соціальної журналістики. Як окрема практика журналістика співучасті має декілька рівнів існування. На кожному рівні виокремлюються умови функціонування залежно від наявності компонентів професійного та аматорського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Garrett, Journalism of Attachment [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://jakearthurgarrett.wordpress.com/journalism-essays/journalism-of-attachment/> (Дата звернення : 17.02.2015). — Назва з екрана.
2. Nickel (2009) journalism of attachment [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lexilogia.gr/forum/showthread.php?5008-journalism-of-attachment> (Дата звернення : 17.02.2015). — Назва з екрана.
4. O'Neill, Brendon (2012) Dangers of the «journalism of attachment» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.abc.net.au/unleashed/3850566.html> (Дата звернення : 17.02.2015). — Назва з екрана.
5. Periodismo Social. Qui es el periodismo social [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.periodismosocial.org.ar (Дата звернення : 17.02.2015). — Назва з екрана.
6. Suite 101, Colaboraciones y Contenidos de Calidad. Periodismo social, otra forma de ver la realidad [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.medioscomunicacion.suite101.net/article.cfm/periodismo-socialotra-forma-de-ver-la-realidad (Дата звернення : 17.02.2015). — Назва з екрана.

REFERENCES

1. Garrett, Arthur, Journalism of Attachment. Available at : <https://jakearthurgarrett.wordpress.com/journalism-essays/journalism-of-attachment/> (accessed 17 February 2015).
2. Nickel (2009), Journalism of Attachment. Available at : <http://lexilogia.gr/forum/showthread.php?5008-journalism-of-attachment> (accessed 17 February 2015).
3. O'Neill, Brendon (2012), Dangers of the «journalism of attachment». — Available at : <http://www.abc.net.au/unleashed/3850566.html> (accessed 17 February 2015).
4. eriodismo Social. Qui es el periodismo social, Available at: www.periodismosocial.org.ar (accessed 17 February 2015).
5. Suite 101, Colaboraciones y Contenidos de Calidad. Periodismo social, otra forma de ver la realidad. Available at : www.medioscomunicacion.suite101.net/article.cfm/periodismo-socialotra-forma-de-ver-la-realidad (accessed 17 February 2015).

Розділ VIII

ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

ВЕРЛІБР ЯК ФОРМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «ВІРШІ З ВІЙНИ» БОРИСА ГУМЕНЮКА (2015))

УДК 821.161.2-1:801.655]

Головченко, Ніна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Університет «Україна» (Україна, Київ), кафедра журналістики,

доцент,

golovchenko-nina@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті схарактеризовано верлібр як форму вільного вірша. На прикладі поезій Б.Гуменюка розглянуто використання цього віршорядка в сучасній художній практиці.

Спершу в статті на прикладі фольклорної, літургійної та авторської поезії різних епох здійснено ретроспективний огляд становлення верлібру як жанру та форми вірша.

Потім у роботі здійснено аналіз окремих творів зі збірки «Вірші з війни» (2015) сучасного українського автора, учасника воєнного конфлікту між Україною та Росією на Донбасі (2014-2016) Бориса Гуменюка.

На прикладі творів «Коли чистиш зброю» і «Заповіт» шляхом розгляду жанрово-стильових особливостей віршів доведено, що поет Борис Гуменюк послуговується формою класичного верлібра. Використання нетрадиційної форми вірша вмотивовано зверненням поета до неочікувано нової теми війни, яка несподівано ввірвалася в реальне життя українців. Своєрідність «верлібру від Гуменюка» визначається домінуванням у творах розмовної мови, відсутністю високоестетичних мальовничих образів та метафор, вкрапленням у поетичне мовлення зворушливих деталей, котрі пробивають найчерствіше серце. Верлібр Б.Гуменюка має ліро-епічний характер, тут поєднується два роди літератури і два жанри — епос, оповідання і поезія, вірш. Віршам у цілому притаманний пафос журливого епічного спокою, адже доля кожного справжнього чоловіка — це доля чоловіка-воїна, Бога війни, яким би юним він не був і в якому б столітті не зринула ця війна.

Ключові слова: верлібр, ритм, синтаксичний паралелізм, антитеза, каталогізація.

FREE VERSE AS A FORM OF MODERN UKRAINIAN POETRY (EVIDENCE OF BORYS HUMENYUK COLLECTION «POEMS FROM THE WAR», (2015))

Golovchenko, Nina,

Candidate of pedagogic sciences, associate professor,

«Ukraine» University (Ukraine, Kyiv), Department of Journalism,

Docent,

golovchenko-nina@ukr.net

SUMMARY

In this article the free verse was characterized as a form of verse libre. By the example of B. Humenyuk was considered using of this poem line in the modern art practice.

At first, in the article on the example of folk, liturgical and author poetry of various ages was implemented a retrospective review of free verse formation as a genre and a form of poem.

Then, it was done the analysis of individual works from the collection «Poems from the War» (2015) of modern Ukrainian author, the participant of military conflict between Russia and Ukraine at Donbas (2014–2016), Borys Humenyuk.

By the example of works «When You Clean the Weapon» and «The Testament» and by considering the genre and stylistic features of poetry was proved that the poet Borys Humenyuk enjoys the form of classical free verse. The use of non-traditional poem form is motivated by the poet request to unexpectedly new theme of war, which suddenly burst into the real life of Ukrainian. Singularity of «Humenyuk free verse» is defined by the dominating in his works spoken language, lack of high aesthetic vivid characters and metaphors, interspersing the poetic speech by details that touch the most hard heart. B. Humenyuk's free verse has lyric-epic character, it combines two kinds of literature and two genres — epic, story and poetry, poem. In general poems are characterized by pathos of epic pensive tranquility, as the fate of every real man — is a fate of male-warrior, war God, and no matter how young he is and in what century this war starts.

Key words: free verse, rhythm, syntactic parallelism, antithesis, cataloging.

В українській науковій літературі давно триває дискусія щодо верлібру як форми вірша, щодо доцільності масового використання такого письма новими поколіннями поетів. Цієї проблеми торкалися у своїх працях А.Ткаченко, Н.Науменко, М.Вінграновський, І.Качуровський, Н.Костенко, Г.Сидоренко, О.Кицан та інші науковці, котрі прописували генезу верлібру, провідні жанрові характеристики його, доцільність і рівень художності такого вірша на прикладі творчості певного поета, наприклад, В.Вітмена чи В.Голобородька.

Нині у практиці використання верлібру найчастіше спостерігаємо два підходи: переважання такої форми вірша, бо вона простіше перекладається іноземними мовами (кон'юктурно-прагматичний підхід) і категоричне несприймання верлібру як форми тонічного вірша на протигагу традиційній силабо-тонічній системі віршування (емоційний підхід).

Ми спробуємо піти іншим шляхом — шляхом фахового аналізу художньої практики сучасного українського поета крізь призму жанрово-стильової своєрідності верлібра. Адже останнім часом особливої актуальності набула дискусія щодо форми «Віршів з війни» Бориса Гуменюка (2015) [5]: верлібр — не верлібр; новела чи вірш?.. І взагалі, чи поезія?..

Нам видається, що верлібр є цілком органічною формою вірша Б.Гуменюка, котрий безпосередньо, як учасник АТО (Антитерористичної операції), відчув атмосферу війни з Росією на Донбасі 2014–2016 рр. і при цьому як автор залишився поетом. Про такі тяжкі часи, несподівані досвіди і болючі враження наживо інакше і ліпше навряд чи скажеш. Спробуємо це довести.

Що ж таке верлібр?

У літературознавчому словнику-довіднику зазначається: «Верлібр (*франц. vers libre* — вільний вірш) — неримований нерівнонаголошений віршорядок (і вірш як жанр)» [14, с. 109].

Генезу вільного вірша в літературах різних країн виводять із фольклорної творчості. У давнину усвідомлення людиною світу й свого місця в ньому відбувалося через комплекс обрядових дій, що склалися з елементів співу, танцю і слова. «Первісний синкретизм мислення привів до появи поезії — особливої суб'єктивної форми осягнення світу, форми вислову, якій від початку було задано внутрішній вільний ритм і поділ на нерівновеликі синтаксично завершені рядки», зазначає Н.Науменко [15, с. 2]. Проілюструвати її твердження можемо уривком із **голосіння** за дорослим сином з українського фольклору:

Сину мій, господарю мій!..

Ідеш ти вже в далеку дорогу.

На кого ж ти мене покидаєш?!

Сину мій, соколе мій!..

А хто ж тепер твоє господарство буде доглядати?!

Хто ж мені пораду дасть?..

Соколе мій, відродо моя!..

Подивися ще хоч раз на мене, стареньку,

хоч слово ще промов до мене...

Нащо ж ти покинув мене?!

Сину мій, втіхо моя!..

*Чому ж ти мене не взяв з собою?!
До кого я тепер заговорю, з ким пораджуся?!
Хто мені води подасть,
хто поховає мене, бідну, стареньку?!
Сину мій, голубе мій!..
Нащо ж я тебе ховаю?!
Та лучче б я тебе зі служби виглядала,
ніж такого молодого ховати мала...*

Ритм голосіння увиразнюється звертанням, що повторюється (сину мій, соколе мій, відродо моя, вітоху моя); переліком/каталогізацією горя матері у формі риторичних запитань: на кого покидаєш — хто господарство буде доглядати, хто пораду дасть, хто заговорить, хто води подасть, хто мене поховає... Тужлива мелодія має певний ритм через приблизно однакову кількість слів (4–6) і складів (7–10) у більшості рядків; а також завдяки паузі посередині рядка, що має більше слів (6–8) і складів (12–16), наприклад: «*А хто ж тепер твоє господарство // буде доглядати?!*» (8 слів; 16 складів). Довший рядок теж з'являється у певному ритмі: через 4 або 2 коротші рядки.

Рима практично відсутня, хоча в рядках «*Та лучче б я тебе зі служби виглядала, / ніж такого молодого ховати мала...*» її можна вважати наявною, але спорадичною, нерегулярною.

Таким чином, уже ранні форми праверлібра мають певну структуру і не є абсолютно вільною нерерованою формою вірша.

У **замовляннях** теж спостерігаємо багату, розмаїту поетику, ритм, увиразнений поетичним синтаксисом: анафорою, риторичними звертаннями і запитаннями, різними видами художнього паралелізму тощо. Наприклад, у дівочих замовляннях:

*Добрий день тобі, сонечко ясне,
Ти святе, ти ясне прекрасне,
ти чисте, величне й поважне;
ти освіщаєш гори і долини і високії могили,
освіти мене, рабу Божу, перед усім миром:
перед панами, перед царями,
перед усім миром християнським
добротою, красою,
любоощами й милоощами;
щоб не було ні любішої, ні милішої
од раби Божої народженої, хрещеної (Марії).
Як ти ясне, величне, прекрасне,
щоб і я така була ясна, велична, прекрасна
перед усім миром християнським на віки віков, амінь.*

У **художній літературі** верлібр набуває розвитку в епоху **Середньовіччя** і насамперед у **літургійній поезії**. Наприклад, найвідоміша молитва «Отче наш» є отаким зразком ритмізованого верлібру і глибокої думки. Твір побудовано як хвала Отцю небесному, прохання про хліб насущний (мале), сподівання на прощення провин наших (велике), запевнення у тому, що й ми прощаємо винуватцям нашим, молитва на захист від спокуси і лукавого, хвала Отцю небесному. Кільцева композиція, приблизно рівновеликі рядки з «випадінням» із цього ритму декількох довших рядків створює своєрідну мелодію цього тексту.

Церковнослов'янський варіант тексту має таке звучання:

*Отче нашъ ѡже еси на небесехъ,
да святїтсѧ ѡмя Твое,
да прїидетъ царство Твое:
да будетъ воля Твоя, яко на небесї и на землї,
хлебъ нашъ насущный даждь намъ днесъ,
и остави намъ долги наша,
якоже и мы оставляемъ должникомъ нашимъ,
и не введї насъ во искушенїе,
но избави насъ от лукаваго.
яко Твое есть царство и сила и слава Отца и Сына
и Святаго Духа ныне и присно и во веки вековъ.*

Тяжіння **німецьких романтиків 18 ст.** до фольклорної джерельної бази визначило вільне ставлення їх до канонів віршування, передусім класицистичних. Саме тому у творчості великих поетів тієї епохи актуалізується і верлібр. У творчій практиці Г.Гейне, наприклад, цей жанр виникає за потреби

аналітичного осмислення життєвого досвіду, переживань, розчарувань, утрат, переосмислення романтичного світогляду і водночас намагання відчутти себе малою, але необхідною часткою Всесвіту, у розділі «Північне море» збірки «Книга пісень».

Негода

(Генріх Гейне. Переклад Лесі Українки)

*Лютує негода,
Сердито б'є хвилі,
Хвилі піняться люто, встають,
Вгору здіймаються, наче живії,
Білії гори з води,
І кораблик зліза на них
З поспіхом тяжким
І раптом падав знов
У чорну, широко роззявлену моря безодню...*

Французькі символісти 19 ст., котрі теж активно переглядали канони класичної літератури, писали і верлібри, і вірші у прозі. Ці експерименти започаткували особливий вид поетичної творчості — художній синтез, коли в художньому творі зливається і поезія, і проза, і музика, і малярство, і філософія сприймання світу. Так, знаменитий верлібр А.Рембо «Марина» це своєрідний гімн єдності Всесвіту у всіх його проявах:

Морське

(Артур Рембо. Переклад Всеволода Ткаченка)

*Колісниці зі срібла й міді
Носи кораблів зі сталі й срібла
Збивають піну, —
Підіймають коріння чагарників.
Потоки пустищ
Та нескінченні вибої відпливів
Розбігаються колонами на захід
До стовпів лісу,
До дерев'яних упорів дамби,
Чиї кути чіпляють коловороти світла.*

У творчій практиці американського поета **19 ст. Волта Вітмена** верлібр став головним засобом художнього осмислення світу. Саме на прикладі його вірша й було остаточно систематизовано та укладено типові риси цього жанру: *членування мовного потоку на синтаксично однорідні, змістово завершені рядки; відсутність постійної рими, розміру, формальної строфи; повтори, змінюваність одиниць повтору як засіб упорядкування віршової форми; наявність специфічного ритму, який виникає завдяки особливій семантичній наповненості рядка та окремого слова [15, с. 3].*

(Волт Вітмен. Переклад Михайла Стріхи)

*Коли я слухав ученого астронома,
Коли переді мною вишикували стовпчиками формули й цифри,
Коли мені показували графіки й карти, щось додаючи, ділячи й вимірюючи,
Коли я сидів в аудиторії, слухав лекцію астронома й оплески,
Дивовижно швидко мені стало нудно і зле аж так,
Що я мусив підвестися й вислизнути, і блукав сам
Серед таємничої вологої ночі, час від часу
Позираючи в цілковитій тиші на зорі.*

На початку 20 ст. футуристи / **авангардисти** використовували елементи цієї форми часом як пародійно-епатажну з метою привернути увагу до важливих, на їхнє переконання, проблем:

К другу-стихотворцю

(Михайль Семенко)

*Пане Вороний! Коли Ви перестанете
вже ходити у вибиваних штанях?
Це дивно, але невже Ви не відчуваєте,
що літом просвіщаєтесь на санях?
І нам (як Вам) осточортіли зорі-очі,
й очі вже давно пора кинути озорювать,
та й панночки до зор вже не такі охочі
невже Ви відмовляєтесь палкі серця покорювать?*

*Пане Вороний! Пора вже скинути онучі,
бо вже по містах хоч яких все ажур,
і так нудні Ваші гаї та дніпрокручі,
як почуття щирих українських шкур.
Пане Вороний! Я бачу Ви цього й не відчуваєте,
хрещатикуючи серед літа ха, ха! в санях,
але все ж... Невже таки не перестанете
у вибиваних ходити штанях?*

На межі 20-21 ст. верлібр набув особливої популярності в **українській художній практиці**. Найавторитетнішим сучасним автором верлібру, згідно з твердженнями вітчизняних науковців, є поет Василь Голобородько. Зокрема, Микола Вінграновський зауважує: «У Голобородька верлібр лише «зверху». Насправді ж це органічна йому, його природна поетична стихія, висловлена в такий спосіб. З кожним і в кожному вірші Василя Голобородька іде чи лежить, пливе чи летить та дорогоцінна образна потужність, і щем, і міра, і вишуканість, і дисципліна слова словом, все те, що ми зовемо поезією істинною, суть і дорога якої сам автор, поет і його час...

Що не вірш у Василя Голобородька це не розбалакування «на тему», не пускання поетичного соку з того чи іншого довільного приводу, а духовне дійство. Дійство чи то кольорів, чи то настрою, чи то сюжету. Кожен його вірш це драма, яка протікає, відбувається на наших очах» [3, с. 4].

Все переплутане

(Василь Голобородько)

*Все переплутане:
голуби зліталися на бойовище
і скльовували очі мертвим воякам
Круків підготовували на площах
малювали як вони цілуються дзьобами
і співали про них пісень
Хіба перелякаємося тільки здивуємося
і проженемо голубів із мерців
бо жаліємо круків*

Проте, саме у цій передмові до збірки творів В.Голобородька М.Вінграновський застерігає від «моди» на верлібр, від спрощеного розуміння ПОЕЗІЇ: «Верлібр прихопив і нашу поезію, як грип. Та грип приходиться і відходить, а тут роками, десятиліттями, з дня у день, методично і вперто верлібр підминає під себе все, що не по ньому. Лише дуже і дуже небагатьом нашим поетам, і то лиш де-не-де, в окремих якихось виняткових випадках, вдається видобути щось живе із цього механічного віршописання. Якби зібрати всі наші верлібри і, познімавши прізвища авторів, вистроїти їх в один ряд, то що б вийшло? А вийшло ось би що: всі ці вірші не лише на одне лице, неповторне за своєю примітивністю і одноклітинністю, а й за своєю нудотністю, безхарактерністю, зрівнялівкою дають сто очок наперед навіть віршам, які на поезію і не претендують.

Мені здається, що верлібром пишуть ті, хто не вміє писати, кому писати взагалі протипоказано. Женучи погонні метри слів, залякуючи редакторів і читачів сумнівною образністю і претензією на оригінальність, ця масова культура верлібристів жалюгідна у своїй основі: вона не чує слова. А слово, як і люди, як і все на світі, шукає собі пари, тобто співзвучності, тобто гармонії... Цей безкінечний верлібровий вал іде від поетичного безсилля і бідності» [3, с. 3].

І наголошує: «...Ми не втомлюємося говорити про світ поета, про поетичний світ, про світобачення, світодумачення, світосприймання і так далі... Та поетові, щоб писати про світ, треба його насамперед мати...» [3, с. 3].

Тож головним завданням цієї роботи є спроба аналізу «Віршів з війни» Бориса Гуменюка крізь призму жанрово-стильових особливостей верлібру і СВІТосприймання поета, котрий у 21 столітті пішов (не «їздив»! [2]) на війну захищати Україну.

«Коли чистиш зброю...» (04.07.2014)

Вірш «Коли чистиш зброю» [5, с. 18–23] зі збірки «Вірші з війни» починається з класичного верлібрового віршорядка:

*Коли чистиш зброю
Коли щодня чистиш зброю
Розтираєш її духмяними оліями
Затуляєш її собою а сам мокнеш на дощі
Пеленаєш її як малу дитину
Хоча досі ти не пеленав дитину
Тобі лише 19 і ані дитини ані дружини у тебе немає*

Ти ріднишся з нею зі своєю зброєю і стаєте ви суть одно.

Тут є **анафора** (*коли*), **епіфора** (*дитину*), **синтаксичний паралелізм**, котрий розгортає думку (*Коли чистиш зброю / Коли щодня чистиш зброю / Розтираєш її духмяними оліями / Затуляєш її собою а сам мокнеш на дощі*); є смислова **антитеза**, котра підсилює думку (*Пеленаєш її як малу дитину / Хоча досі ти не пеленав дитину*); є **каталогізація** дій (*чистиш, розтираєш, затуляєш, пеленаєш*) і одне **порівняння** (*Пеленаєш її як малу дитину*), котрі увиразнюють особливу теплоту і спорідненість людини і зброї.

У цих рядках, та й у вірші в цілому, йдеться про особливий тип спорідненості, теплоти, єднання в умовах війни: спорідненості зі зброєю, із землею, з війною. І з людьми.

Головними образами, які втілюють цю тему, є образи 19-річних бійця Андрія і дівчини Марії.

Рефрен «...і стаєте ви суть одно», котрий повторюється у перших трьох віршорядках, підсилює відчуття спорідненості і в такий спосіб унормовує ці відчуття за несподівано, щонайменше, дивних обставин: *коли чистиш зброю, коли щодня копаєш окоп чи траншею, коли стріляєш...*

Така своєрідна інтродукція створює органічний перехід до наступної теми — **образу Марійки** — Марії. Саме ім'я дівчини, її чиста і чесна історія (*Вона йому повірила бо він її ніколи не обманював; ... зомліла коло воріт; ...і таки відмолила його; ...в її 19 у неї так багато сивого волосся*) створює навколо цього образу ауру жертвності, ауру Мадонни.

«Нащось» згадана мамою Марії *«Тітка Текля»*:

*...Яка ще на ту війну провела хлопця
А він не повернувся
На все життя залишилася самою
Хоч би дитину була від нього народила
А так — що ж...*

спонукала Марію до поїздки на війну до Андрія і водночас змалювала ще один тип спорідненості — матері і доньки.

Таке рішення — поїхати на війну умотивоване значущими подіями, що обумовили розлуку: спершу колишній однокласник Андрій поїхав із чоловіками на Майдан, а потім записався в батальйон і пішов на війну. За скупими, але дуже емоційними барвами — *зомліла, відмолила, так багато сивого волосся*, своєрідним каталогом поглиблення і розвитку почуттів Марійки, проступає емоційно-почуттєва мотивація вчинку Марії.

В оцій темі, в образі повторюваності певних історичних подій, у цьому разі — війни, в людині проступає головне. І Борис Гуменюк бачить насамперед чесних і чистих людей. Саме такі насамперед ідуть захищати і воювати, саме такі їх підтримують у тилу. І цей особливо високий тип єднання освячено мудрим материнським благословінням: *«Хоч би дитину була від нього народила...»* Бо війна — то тимчасове, а ЖИТТЯ мусить бути вічним.

Верлібр Бориса Гуменюка розлогий і має суттєву своєрідність: тут не йдеться про суб'єктивні авторські відчуття чи роздуми, тут на тлі реальних подій, котрі в українській історії набули вже значення певного епічного образу-символа і котрі лапідарно, стримано, але дуже виразно прописує автор, фіксується світовідчуття людини в умовах війни.

Саме тому *«У дорогу Марійку проводжало все село»*. А далі укладено каталог того, що люди передавали в зону війни: *«Сало крупу борошно цукор мед олію / натільні хрестики з Почаєва (щоб кожному) / Проскурки із Зарваниці... Всього 5 тонн»*. І знову пронизлива Гуменюкова художня деталь:

*Найняли автівку з водієм за бензину
(Чоловік категорично відмовився взяти бодай якісь гроші)...*

Ще один тип єднання людей в умовах спільної біди, війни.

До речі, Б. Гуменюк ніде в цьому вірші не зазначає географічні чи історико-політичні ознаки війни (Донбас, Росія, АТО), і це піднімає його оповідь до високого рівня узагальнення — своєрідної притчі.

Образ Андрійка (*«Назвімо його Андрійком»*) подано через образ рук, через ритуал відмивання від війни в очікуванні приїзду Марійки:

*...Від самого ранку відмивав руки
І обличчя і волосся і одяг
Від порохів газів від землі яка пов'їдалася в шкіру
Від мастил якими чистив зброю
І від війни яка в'їлася в серце
Особливо від війни...*

В описі цього дійства автор дотримується усіх канонів класичного верлібру, проте виразні побутові деталі створюють своєрідний колорит вірша і водночас протиставляють руки з мозолями від мирної праці та мозолями від солдатської праці на війні:

*Найбільше він хвилювався за свої руки
Посічені з обламаними нігтями з болючими занозами з мозолями
Які від зброї з'являються не там де це буває зазвичай*

Від лопати чи граблів

І далі з'являються рядки, які не є типовими для стилю Б. Гуменюка, принаймні, у цій збірці. Ці рядки насичені пафосом захвату автора, котрий усвідомив значущість отакої чесної важкої само-відданої буденної праці хлопчика-воїна. Ці рядки є своєрідною кульмінацією у притчі про Людину і Війну від Бориса Гуменюка, і образ Бога, котрий з'являється тільки у цьому фрагменті, увиразнює високу ноту пафосу:

*Він був занадто юний щоб зрозуміти
Що його руки мріє виліпити кожен скульптор
Його руки мріє оспівати кожен поет
У таких руках мріє опинитися кожна жінка
Тому що у нього руки чоловіка-воїна
Бога війни...*

Висока емоційність камуфлюється у наступних двох віршорядках, де автором свідомо використовується знижена банальна образність: Марійку в батальйоні зустріли «*наче олімпійську чемпіонку*», «*наче кінозірку*» і «*що там ще*»; а Андрієві перед побаченням плескали по плечу, «*мовляв давай мужик ми у тебе віримо покажи себе*»...

Коли Андрій повернувся з побачення, «*склав у кутку зброю*», перед тим, як «*Блаженно всміхнувся вдихнув на повні груди / І за мить пірнув на саме дно глибокого короткого сну*», він промовив:

*Вона цілувала мої руки
Уявляєте?*

Завершальна фраза вірша урівноважила сприймання війни як нормальної чоловічої роботи й абсолютно адекватне захоплення автора хлопчиками, які ще не стали татами, але вже відважно пестять зброю, як дитину.

Підсумовуючи спостереження над твором Бориса Гуменюка «Коли чистиш зброю» [5, с. 18–23] зі збірки «Вірші з війни», можемо зазначити:

Поет Борис Гуменюк послуговується формою класичного верлібра («*пише верлібром*» [20, с. 370]) — неримованого вірша, ритм якого приховано у синтаксичній будові речення: застосуванні синтаксичного паралелізму («синтаксичних повторів» [20, с. 371]), антитези на рівні речення; використанні анафори, епіфори, прийому каталогізації.

Використання неklasичної, нетрадиційної форми вірша виправдано зверненням поета до неочікувано нової теми — теми війни, яка несподівано увірвалася в реальне життя українців.

Своєрідність «верлібру від Гуменюка» визначається домінуванням у творах звичайної розмовної мови, відсутністю високоестетичних мальовничих образів та метафор.

Верлібр Б. Гуменюка має ліро-епічний характер, тут поєднується два роди літератури і два жанри — епос, оповідання (за твердженням самого Б. Гуменюка, новела [4]) і поезія, вірш.

Вірш «Коли чистиш зброю» має притчевий характер: історія Андрійка і Марійки, що відбувається в умовах війни, без прямих повчань, на рівні підтексту виховує у читача високі моральні цінності: шанувати, співпереживати, допомагати, єднатися, жертвувати, любити — оце пріоритети справжнього українця.

Шляхом нечастого, але доречного вживання у віршах виразної художньої деталі (*зомліла, відмолила, так багато сивого волосся, цілувала руки*), автор спонукає читача до глибокого емоційного співпереживання.

Віршу в цілому притаманний пафос журливого епічного спокою, адже доля кожного справжнього чоловіка — це доля чоловіка-воїна, Бога війни, яким би юним він не був і в якому б столітті не зринула ця війна...

У цьому разі верлібр Б. Гуменюка є цілком органічним відхиленням від норми, за А. Ткаченком [20, с. 379], традиційної класичної силабо-тонічної поезії, так само, як і війна є відхиленням від нормального мирного життя.

Заповіт (08.08.2014)

Вірш «Заповіт» [5, с. 132–135] написано в жанрі своєрідного послання. **Послання** — зазвичай віршований твір, укладений як звернення до певної особи чи багатьох осіб [14, с. 548].

Жанр послання започатковано в античну добу, зокрема Горацієм, який у «Посланні до Пізонів» виклав свої погляди на поетичну творчість. Послання широко використовувалося в середньовічній літературі, а потім і в новій. На східно-слов'янському ґрунті простежується з 12 ст. («Повчання дітям» Володимира Мономаха). Певного розвитку набуло у творчості українського письменника-полеміста І. Вишенського («Послання до Василя Острозького», «Посланіє до єпископів», «Послання львівському братству» та інші). Як ліричний жанр послання набули свого розквіту у 18 ст. і першій половині 19 ст. у творчості російських поетів В. Жуковського, К. Батюшкова, у багатьох творах

Т.Шевченка (вірші «Заповіт» зокрема).

Зміст послання був найрізноманітнішим: від дружнього обміну думками до політичних декларацій, філософських узагальнень, публіцистичних виступів, естетичних програм.

Щодо головних рис цього жанру:

– у посланні є неодмінне звертання до певної особи чи групи осіб, яких з адресантом поєднує спільність інтересів;

– зазвичай, в основі послання лежить не приватний, частковий інтерес, а такий, що являє собою достатньо широку і значущу цінність, хоча безпосереднім імпульсом до написання послання можуть виступати глибоко особистісні переживання;

– певною закономірністю цього жанру є те, що саме глибоке особистісне переживання поета визначає значущість цієї теми для багатьох.

Правда, поет повинен мати особливий авторитет серед читачів.

Вірш «Заповіт» Бориса Гуменюка — це своєрідне звернення українського воїна, учасника війни, яку у 21 ст. розв'язали «брати-росіяни» й зачумлені сталінсько-путінськими деклараціями «жителі Донбаса» на українській території, до українців. Найліпші сини України добровольцями пішли на фронт, у зону Антитерористичної операції, щоб учергове, в тяжкому кривавому протистоянні відстояти нашу незалежність, нашу землю, нашу державу. Один із таких добровольців і став автором «Заповіту».

Слово поета-фронтовика набирає особливої ваги у часи, коли вирішується доля рідної землі, коли керівники держави неспроможні переконливими діями чи закликами об'єднати народ у протистоянні з ворогом. Саме таке вагоме слово вдалося сказати поетові Б.Гуменюку у збірці «Вірші з війни» загалом, у вірші «Заповіт» зокрема. «Заповіт» завершує цикл віршів з війни Б.Гуменюка у цій збірці.

Безпосередня алюзія твору до широко відомого «Заповіту» національного генія Т.Шевченка підсилює вагу *«останнього вірша української літератури»* від Б.Гуменюка, у якому він від імені загиблих на донецькій землі бійців звертається до живих.

Твір починається з двох верлібрових віршорядків, де на рівні **антитези** змальовується парадоксальний образ *«ненависної, черстої, закам'янілої»* донецької землі, у яку, шукаючи захисту, *«закопуються»* / *«ховаються воїни»*:

Наче малі діти за маминою спиною

Ми чуємо як б'ється її серце

Як вона втомлено дихає

Нам тепло й затишно

Ще живі

Цей суперечливий образ рідної землі-матері, яка для багатьох / *«чи може всіх»* українських солдатів стане могилою, увиразнює абсурдність ситуації, приреченість воїнів і журливий спокій їх.

...У цих ось окопах

Які сьогодні для нас тимчасове житло

А завтра стануть нашими могилами

Поховайте нас...

Проте, **рефрен** *«Ще живі»*, котрий звучить тричі у тексті (на початку і наприкінці вірша) не лише увиразнює ритм твору, а й підсилює сподівання на те, що **«Заповіт» передає сокровенні думки, свого роду послання від Бога війни — українського воїна**, але не останню волю *загиблого* воїна.

Усі побажання перераховано із використанням заперечної частки «не», котра формально, у руслі верлібра, є **анафорою**, а за змістом підсилює заклик поета-бійця до НЕтрадиційного, НЕшаблонного сприймання й ушанування їхнього подвигу: *«не забирайте нас від матері»* донецької землі, *«ніяких хрестів пам'ятних знаків чи меморіальних плит»*, *«не треба ніде карбувати наших імен»*,

Просто пам'ятайте:

На цьому полі

У цій землі

Лежать українські солдати...

Каталог побажань (художній прийом каталогізації домінує у цьому вірші) продовжується у наступних рядках: *«Не віддавайте нас батькам / Не хочемо, щоб батьки бачили нас такими»*; *«Не віддавайте нас друзинам / Нехай кохані запам'ятають нас красенями»*;

«Не віддавайте нас дітям

Нехай діти запам'ятають наші теплі очі

Наші теплі усмішки

Наші теплі руки

Нехай діти не торкаються тремтячими губами

Наших холодних рук»

Художній засіб **градації** підсилює порядок цінностей своєрідного кодексу честі українського

війна: земля, батьки, дружина, діти. Саме ці пріоритети визначили його вибір на користь окопів, і саме ці пріоритети дають йому право карбувати рядки новітнього заповіту.

Емоційні художні деталі («Нехай батьки сподіваються що ми колись повернемося»; «Нехай кохані запам'ятають нас красенями / Такими які подобалися багатьом дівчатам а дісталися їм»), **повтори на рівні контрасту** — гарячий подих, палкі обійми — холодне чоло, холодні уста; теплі очі, теплі руки — холодні руки, підсилюють сугестивний вплив твору на читача.

Каталог побажань з анафорою «не» продовжується переліком бажаних дій на ушанування пам'яті загиблих солдат: «не потрібно прощальних промов», «не треба панахид».

А що б хотіли бачити по собі «накриті землею» воїни?

Було б добре якби на тому місці було поле

Колосилося жито

Щоб жайвір у небі

І — небо

Багато неба —

Ви можете собі уявити який хліб родитиме поле

Де лежать бійці?!

(На пам'ять про нас їжте хліб з поля

Де ми полягли)

Бійці благословляють на життя тих, кого вони захищали: їжте хліб, отже, живіть...

Було б добре якби на тому місці були луки

І багато-багато квітів

І бджола над кожною квіткою

Щоб надвечір приходили закохані

Плели вінки

Кохалися до ранку

А вдень щоб приходили молоді батьки

З малими дітьми

(Не перешкоджайте дітям приходити до нас)

Оце «завтра», це майбутнє, за яке стоять українські воїни на донецькій землі, має дуже простий і зрозумілий вимір: поле, жито, жайвір, небо, хліб, луки, квіти, закохані, молоді батьки, діти... Цінності мирного життя мають розлогий спектр, вони деталізують, пояснюють кодекс честі українського воїна і таким чином іще раз нагадують, за що варто боротися. Не за псевдогасла, не за псевдолідерів, не за псевдоцінності, а за право на звичайне ЖИТТЯ на РІДНІЙ ЗЕМЛІ.

Таким чином, поет Борис Гуменюк, як учасник бойових дій, має нині особливий авторитет серед шанувальників поезії, через те його вірш «Заповіт» з особливою повагою сприймається читачами.

Автор використовує **класичну форму поетичного послання — заповіту**, але наповнює його сучасним новітнім змістом і в такий спосіб ще раз, укотре (!) нагадує українцям, і не тільки українцям, про справжні цінності життя: поле, жито, жайвір, небо, хліб, луки, квіти, кохання, батьки, діти...

На прикладі «Заповіту» Б.Гуменюка ми спостерігаємо **класичний віршорядок верлібру**, де поет використовує увесь арсенал художніх засобів цієї форми поезії: синтаксичний паралелізм, антитезу, каталогізацію, рефрен, анафору, епіфору тощо.

Своєрідність Гуменюка-поета полягає в тому, що він послуговується простою, доступною, **розмовною мовою**, але в цю тональність, у цю простоту вкраплює такі знайомі, близькі і **зворушливі деталі**, котрі пробивають найчествіше серце, наприклад:

...Не збирайте на полі бою наші рештки

Не намагайтеся наново скласти нас докупи...

...Нехай батьки запам'ятають нас малими дітьми

Неслухняними хлопчиками

З рогатками і синцями на колінах

З двійками у щоденнику

З повною пазухою яблук із сусіднього саду...

...Нехай вони запам'ятають наші гарячі губи

Наш гарячий подих

Наші палкі обійми

Нехай вони не торкаються нашого холодного чола

Наших холодних вуст...

Стримана емоція туги, болю; відсутність крику, надриву, пафосу трагізму чи героїзму; мудре сприймання повторюваності історії в усіх її проявах; спокійне єднання у спільній біді, у спільному копанні цієї «ненависної донецької землі», «дорогої української землі», цієї «солодкої ласкавої землі»; і спільне звернення до живих, написане «гуртом саперними лопатками».

Висновки. «Вірші з війни» Б.Гуменюка мають цілком адекватну до викликів часу художню форму «нарративного верлібра розмовною мовою» [4].

Високоестетичні образи і глибинні філософські роздуми капітулюють, коли цивілізований світ вчергове занурюється у якусь первісну, тваринну, жорстоку бійню. За усієї поваги до Д.Джойса і М.Пруста, саме манера Б.Гуменюка нині є актуальною, зрозумілою та доступною усім категоріям українських читачів: і високочолому професору, й епатажному політику, і звичайному солдату, котрий добре розуміється на безпілотноках і тепловізорах, але ніколи не замислювався над тим, що таке силабо-тоніка, ямб чи амфібрахій.

Як твердить сам Борис Гуменюк: «Коли в країні війна, у першу чергу міняється оптика, кут зору, сказати б кут бачення; міняється все, у тому числі мистецтво. (Хоча, може, мистецтво — у першу чергу). Коли ви вдивляєтеся в горизонт, вас більше не хвилює вечірне небо, захід сонця, птахи, які ховаються за обрієм; вас цікавить відстань, яка відділяє вас від ворога, і час, за який цю відстань долає куля калібру 5.45...» [6].

Головним образом збірки є образ непафосного шляхетного українського воїна, котрий ще раз нагадує усім нам про справжні цінності життя.

Узагальнюючи спостереження над стилем поезії Б. Гуменюка, можемо зазначити таке. Класичні традиції — епічний гомерівський спокій автора-воїна і потужний вплив на емоції читача, котрі не знищують, а навпаки, живлять і зцілюють зневірені душі глибоким співпереживанням (катарсис, за Арістотелем); модерна форма (верлібр), густо насичена сучасними українськими реаліями і колоритом, оце і є формула стилю письменника Бориса Гуменюка

Парадоксальність творів Б. Гуменюка полягає в тому, що про ЖИТТЯ як головну цінність твердять нам у його віршах учасники війни.

Чи почують, нарешті, це не перше поетичне застереження люди 21 століття?..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Атанайя, Та.* Перший фронтний поет України Борис Гуменюк: «Якщо йдеться про вибір між країною і поезією, я оберу країну»: інтерв'ю [Ел.ресурс] / Атанайя Та. — Друг читача. — 16.02.2015. — Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua/interview/40455/>
2. *Баран, Євген.* Карфаген має бути зруйновано: авторська колонка [Ел.ресурс] / Євген Баран. — Буквоїд. — 28.12.2015. Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/column/2015/12/28/101338.html>
3. *Вінграновський, Микола.* Вільний вірш поета [Текст] / М. Вінграновський // Голобородько В. Зелен день: Поезії. К.: Рад. письменник, 1988. — С. 3–5.
4. *Головченко, Ніна.* Наративний верлібр розмовною мовою: замітка [Ел.ресурс] / Ніна Головченко. — Жінка-УКРАЇНКА. 25 жовтня 2015 року. Режим доступу: <http://ukrainka.org.ua/node/6262>
5. *Гуменюк, Борис.* Вірші з війни: поезії [Текст] / Борис Гуменюк. — К.: Ярослав Вал, 2015. — 136 с.
6. *Гуменюк, Борис.* Публічна сторінка на Фейсбук [Ел.ресурс] / Борис Гуменюк. — 2 лютого 2016 року. — Режим доступу: <https://www.facebook.com/borys.humenyuk>
7. *Джулайко, Тетяна.* Належати війні: рецензія [Ел.ресурс] / Тетяна Джулайко. Буквоїд. — 02.12.2014. — Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/02/074516.html>
8. *Качуровський, І.В.* Генерика і архітектоніка [Текст] / Ігор Качуровський. — Київ: Києво-Могилянська академія. — Кн. 2. — 2008. — 376 с.
9. *Кицан, О.В.* Взаємодія класичного й некласичного вірша у творчості Василя Голобородька: монографія [Текст] / О.В. Кицан. — Луцьк: Вежа-Друк, 2013. — 212 с.
10. *Костенко, Н.В.* Українське віршування 20 століття: Навч. посіб. для студ. філолог. спец. вnz [Текст] / Н.В. Костенко. — К.: Либідь, 1993. — 232 с.
11. *Коцарев, Олег.* Війна на Донбасі у вільних віршах: Що почитати. Рецензії. Новинки [Ел.ресурс] / Олег Коцарев. Друг читача. 21-10-2014. Режим доступу: http://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/38583/
12. *Крالیук, Петро.* Очима людини, що дивилася в очі смерті: рецензія на книгу Бориса Гуменюка «Вірші з війни» [Ел.ресурс] / Петро Крالیук. А4. 15 вересня 2015 року. Режим доступу: <http://portala4.pl.ua/kultura/knyhu/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvylasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny>
13. *Куява, Жанна.* Поет і воїн Борис Гуменюк: «Справжній солдат має бути готовим померти» [Ел.ресурс] / Жанна Куява. Журнал «Оксамит». Режим доступу: <http://www.oksamyt.org/publik/personali/818-190120151>
14. Літературознавчий словник-довідник [Текст] / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. — К.: Академія, 2007. — 752 с.
15. *Науменко, Н.В.* Генеза і шляхи розвитку українського верлібру кінця ХІХ — початку ХХІ століть [Текст]: автореф. дис... доктора філологічних наук: 10.01.01; 10.01.06 / Н.В. Науменко; КНУ імені Тараса Шевченка — К., 2010. — 34 с.
16. *Пастух, Тарас* «Вірші бачили все...»: рецензія [Ел.ресурс] / Тарас Пастух. — Літакцент. 23 Грудня 2015 року. Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/12/23/virshi-bachuly-vse/>
17. *Сидоренко, Г.К.* Від класичних нормативів до верлібру [Текст] / Г.К. Сидоренко. — К.: Вища школа, 1980. — 184 с.

18. *Слапчук, Василь*. Війна як дискурс : рефлексія [Ел.ресурс] / Василь Слапчук. — Літакцент. — 17 лютого 2015 року. Режим доступу: // <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>
19. *Соловей, Олег*. Війна і вірші : рецензія [Ел.ресурс] / Олег Соловей. — Буквоїд. — 04.12.2014. — Режим доступу: // <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/04/073709.html>
20. *Ткаченко, Анатолій*. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства [Текст] / Анатолій Ткаченко — К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. — 448 с.
21. *Хитрова, Світлана*. Доброволець ніколи не підніме руку на власну країну — заступник командира батальйону ОУН: інтерв'ю [Ел.ресурс] / Світлана Хитрова. — ZIK. — 16 вересня, 2014. Режим доступу: // http://zik.ua/news/2014/09/16/dobrovolets_nikoly_ne_pidnime_ruku_na_vlasnu_krainu_borys_gumenyuk_zastupnyk_komandyra_batalyonu_oun_523964

REFERENCES

1. *Atanaiia, Ta*. Pershyi frontovyi poet Ukrainy Borys Humeniuk: «Yakshcho ydetsia pro vybir mizh krainoiu i poeziieiu, ia oberu krainu». Druh chytacha, 16.02.2015. Available at: <http://vsiknygy.net.ua/interview/40455/>
2. *Baran, Yevhen*. Karfahen maie buty zruinovano. Bukvoid. 28.12.2015. Available at: // <http://bukvoid.com.ua/column/2015/12/28/101338.html>
3. *Vinhranovskiyi, Mykola*. (1988). Vilnyi virsh poeta [Текст] / М. Vinhranovskiyi // Holoborodko V. Zelen den : Poezii. K: Rad. Pysmennyk. Pp. 3–5.
4. *Golovchenko, Nina*. Naratyvnyi verlibr rozmovnoiu movoiu. Zhinka-UKRAINKA. 25.10.2015. Available at: : <http://ukrainka.org.ua/node/6262>
5. *Humeniuk, Borys*. (2015). Virshi z viiny. Kuiv, Yaroslaviv Val, 136 p.
6. *Humeniuk, Borys*. Publichna storinka na Feisbuk [El.resurs] / Borys Humeniuk. 02.02.2016. Available at: <https://www.facebook.com/borys.humenyuk>
7. *Dzhulaiko, Tetiana*. Nalezhaty viini : retsenziia [El.resurs] / Tetiana Dzhulaiko. Bukvoid. 02.12.2014. Available at: // <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/02/074516.html>
8. *Kachurovskiyi, I.V.* (2008). Heneryka i arkhitektonika. Kyiv, Kyievo-Mohylianska akademiia. Kn. 2, 376 p.
9. *Kysan, O.V.* (2013). Vzaiemodiia klasychnoho i neklasychnoho virsha u tvorchoosti Vasylia Holoborodka: monohrafiia. Lutsk, Vezha-Druk, 212 p.
10. *Kostenko, N.V.* (1993). Ukrainske virshuvannia 20 stolittia: Navch. posib. dlia stud. filoloh. spets. vnz. Kyiv, Lybid, 232 p.
11. *Kotsarev, Oleh*. Viina na Donbasi u vilnykh virshakh : Shcho pochytaty. Retsenzii. Novynky. Druh chytacha. 21.10.2014. Available at: http://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/38583/
12. *Kraliuk, Petro*. Ochyma liudyny, shcho dyvylyasia v ochi smerti : retsenziia na knyhu Borysa Humeniuka «Virshi z viiny». A4, 15.09.2015. Available at: [4http://portala4.pl.ua/kultura/knyhy/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvylyasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny](http://portala4.pl.ua/kultura/knyhy/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvylyasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny)
13. *Kuiava, Zhanna*. Poet i voyn Borys Humeniuk: «Spravzhnii soldat maie buty hotovym pomerty». Oksamyt. Available at: <http://www.oksamyt.org/publik/personali/818-190120151>
14. Literaturoznachnyi slovnyk-dovidnyk (2007). R. T. Hromiak, Iu. I. Kovaliv ta in. Kyiv: Akademiia, 752 p.
15. *Naumenko, N.V.* (2010). Heneza i shliakhy rozvytku ukrainskoho verlibru kintsia XIX — pochatku XXI stolit : avtoref. dys... doktora filolohichnykh nauk: 10.01.01; 10.01.06 / N.V. Naumenko; KNU imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 34 p.
16. *Pastukh, Taras* «Virshi bachyly vse...» : retsenziia. Litaktsent, 23.12.2015. Available at: // <http://litakcent.com/2015/12/23/virshi-bachyly-vse/>
17. *Sydorenko, H.K.* (1980). Vid klassychnykh normatyviv do verlibru. Kyiv, Vyscha shkola, 184 p.
18. *Slapchuk, Vasyl*. Viina yak dyskurs : refleksiiia [El.resurs] / Vasyl Slapchuk. — Litaktsent. — 17 liutoho 2015 roku. Rezhym dostupu: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>
19. *Solovei, Oleh*. Viina i virshi : retsenziia [El.resurs] / Oleh Solovei. — Bukvoid. — 04.12.2014. — Rezhym dostupu: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/04/073709.html>
20. *Tkachenko, Anatolii* (2003). Mystetstvo slova. Vstup do literaturoznavstva [Текст] / Anatolii Tkachenko. K: VPTs «Kyivskiyi universytet». — 448 p.
21. *Khytrova, Svitlana*. Dobrovolets nikoly ne pidnime ruku na vlasnu krainu, — zastupnyk komandyra batalionu OUN: interv'iu [El.resurs] / Svitlana Khytrova. — ZIK. — 16 veresnia, 2014. — Rezhym dostupu: http://zik.ua/news/2014/09/16/dobrovolets_nikoly_ne_pidnime_ruku_na_vlasnu_krainu_borys_gumenyuk_zastupnyk_komandyra_batalyonu_oun_523964

Розділ ІХ

ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ РОЛІ ПОЛІТИЧНОГО ІДЕАЛУ В СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Фесун, Галина,

кандидат політичних наук,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна, Чернівці),
асистент,

fesungalya@mail.ru

АНОТАЦІЯ

Протягом тисячоліть людство черпає соціальну енергію, прагнення до поліпшення життя і ентузіазм у досягненні поставлених цілей та завдань у високих ідеалах. Поняття «ідеал» має широке значення психологічного, філософського, соціально-політичного характеру. Ідеал як загальна форма цілепокладаючої діяльності відіграє значну роль у всіх сферах суспільного життя: соціальній, політичній, моральній, естетичній, релігійній, науковій, особистій, громадській тощо.

Ідеал — винятково психічне (або психофізіологічне), суто духовне утворення унікального, що не має аналогів у світі неживої реальності. Різні трактування ідеалу показують неординарні складові його сутності. І справді, якщо звернутися до аналізу історії філософської думки, то можна побачити, як від століття до століття вчені розкривали все нові й нові характеристики одного з центральних понять політичної психології — «ідеал».

Ключові слова: ідеал, політичний ідеал, політична свідомість, політична культура, політичні цінності, національний характер.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF ANALYSIS OF THE ROLE OF POLITICAL IDEALS IN PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE

Fesun, Halyna,

PhD (Political Science),

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Ukraine, Chernivtsi),

Lecturer,

fesungalya@mail.ru

SUMMARY

For millennia the mankind has been giving its social power, desire for improvement and enthusiasm in achieving goals and objectives in high ideals. The concept of «ideal» has a broad meaning in psychological, philosophical, social and political spheres. Ideal as a common form of target achieving activity plays a significant role in all spheres of public life: social, political, moral, aesthetic, religious, scientific, personal and so on.

The ideal is only mental (or psycho-physiological), purely spiritual creation of something unique without having analogues in the inanimate reality world. Different interpretations of the ideal show its extraordinary constituent entity. Indeed, if we turn to the analysis of history of the philosophical thought we can see how scientists have revealed for centuries more and more characteristics of the concept «ideal» that is one of the major concepts in political psychology.

Key words: ideal, political ideal, political consciousness, political culture, political values, national character.

Історію людства неможливо уявити без існування ідеалів. У мистецтві, статевиx взаємовідносинах, у літературі, філософії, релігії, психології та інших сферах духовної і практичної діяльності ідеал є могутньою спонукальною силою. У політичному житті суспільства теж існують ідеали — ідеал держави, політичних відносин, політичного лідера, свободи, демократії тощо.

На початку нового століття Україна знову стоїть перед вибором: які ідеали стануть актуальними у новому тисячолітті, яку історичну модель розвитку вибрати. Тим часом світові тенденції глобалізації техногенної цивілізації, зростаюче значення у ній електронних ЗМІ формують нове соціально-психологічне та політико-інформаційне середовище, у тому числі й в Україні, де за останні роки відбулися кардинальні зміни у соціально-економічній і політичній організації суспільства, й суттєвої трансформації зазнали політичні ідеали. Будучи найважливішим системоутворюючим фактором, політичні ідеали відіграють величезну роль у формуванні політичної свідомості, визначенні ціннісних та світоглядних установок особистості й суспільства в цілому.

Сьогодні одним із найпотужніших засобів психологічного впливу на політичні ідеали українців є ЗМІ, які бурхливо розвиваються завдяки використанню новітніх інформаційних, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Сучасні ЗМІ завдяки своїм широким технічним можливостям впливають на політичну свідомість (підсвідомість) всіх суб'єктів політичної діяльності і формують таким чином в українців новий континуум політичних ідеалів. Комплексне дослідження політичного ідеалу, механізмів його впливу на свідомість і дії людей постає важливим чинником розвитку психологічної науки.

Політичний ідеал виступає як функціонуюча у суспільстві ціннісна норма, яка визначає зміст діяльності, переконання, впевненість у меті або просто віру. Він може представлятися як необхідний і неминучий комплекс цілей, а може бути деструктивним та надмірним при гіперідеологізації політичного життя, істинним або хибним. Усі його іпостасі необхідно досліджувати, перевіряти на практичність, враховуючи його альтернативність та ймовірний характер, позитивні і негативні наслідки втілення у реальність.

Актуальність дослідження політичного ідеалу зростає через низку факторів, що обумовлює його теоретичну і практичну значущість. По-перше, протистояння раціоналізму та ірраціоналізму існує і в політичному житті. По-друге, важливо також досліджувати сполучення політичних ідеалів з практичною політикою, з функціонуванням політичних інститутів, тому що ідеал значною мірою визначає їх характер, оскільки є сполученням цінностей, які реалізуються у політиці, в інститутах держави та громадянського суспільства. Дослідження рівня і спрямованості впливу ЗМІ на політичні ідеали дозволить не тільки отримати нове теоретичне знання про ціннісні орієнтації суспільства, а й виявити цінну політико-психологічну інформацію прикладного характеру про існуючі у соціумі тенденції формування нових політичних ідеалів, про перспективи політичного устрою українського суспільства.

Безумовно, як у загальній, так і в конкретній формі свого прояву, політичний ідеал виявляється продуктом загальнолюдської культури, але його сучасні характеристики потребують насамперед психологічного осмислення. Ця тема як психологічна проблема, що має безпосередній вихід на політичні інститути і процеси, залишається відкритою і сьогодні, що зумовлює постійне звертання до неї. Щодо психологічного впливу на політичні ідеали українців сьогодні одним із найбільш потужних способів є засоби масової інформації, які бурхливо розвиваються завдяки використанню новітніх інформаційних, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Сучасні ЗМІ завдяки своїм широким технічним можливостям впливають на політичну свідомість та підсвідомість усіх суб'єктів політичної діяльності і формують, таким чином, у громадян новий континуум політичних ідеалів.

Мета нашої розвідки — виявити характеристики стану і тенденцій розвитку сучасних політичних ідеалів, зумовлених психологічним впливом ЗМІ.

Варто підкреслити, що проблема ідеалу була предметом уваги багатьох учених: її розробляли ще Платон та Аристотель. Широкий аналіз ідеалу ми знаходимо у працях Канта, Міллера, Шеллінга, Гегеля, російських революціонерів-демократів, класиків марксизму-ленінізму тощо. Проте ця тема є невичерпною.

За кордоном цією проблемою займалися П. Андреї, А. Бауер, А. Валлан, А. Георге, П. Гиндев, Ф. Гронські, А. Курелло, Д. Міллер, Б. Рассел, Л. Сев, Є. Фаркаш, Е. Хаан, Т. Ярошевські та інші.

Сьогодні виникла об'єктивна проблема в усвідомленні сутності політичного ідеалу. Ми лише частково можемо задовольнити цю проблему дослідженнями В. Волгіна, В. Гессена, О. Гілярова, О. Гуревича, М. Довнар-Запольського, Г. Ейкена, О. Ладиженського, О. Кірхенгейма, О. Менгера, проведеними на початку ХХ століття, а також українських учених ХІХ–ХХ століть М. Грушевського, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, В. Липинського, М. Туган-Баранівського, І. Франка та інших.

Варто відзначити вагомий внесок у дослідження політичного ідеалу низки вітчизняних вчених, зокрема І. Андреева, В. Андрущенко, В. Бебика, М. Бузько, І. Василюшина, В. Войтенко, М. Головатого, С. Грабовського, Ю. Давидова, О. Дробницького, А. Зоткіна, О. Зотова, Л. Іванько, Ф. Канак, Ф. Кирилюка, В. Князева, В. Котигоренко, В. Кременя, О. Лой, В. Лях, Л. Нагорної, О. Панаріна, В. Пантіна, І. Поліщука, І. Пригожина, В. Розіна, В. Табачковського, М. Тарасенко, П. Толочко, В. Шаповалова, Л. Шкляра, О. Шлезингер, П. Шляхтуна, В. Ядова, П. Яніна, Б. Яроша тощо.

У роботі «Теорія ідеалу» В. Давидович зауважує, що «всі дослідники ... бачать в ідеалі духовне вираження певної норми, способу, що відрізняється від повсякденної дійсності і що володіє спонукальною силою до дії, той образ досконалості, що вабить орієнтир, на який рівняються люди у своїй діяльності» [2, с. 12]. Дослідник А. Ільясов відзначає, що у світогляді людей регулююча функція ідеалу щодо поведінки розкривається у формі морального, правового кодексу правил, законів, прикладів щодо діяльності — у формі вибору мети [6, с. 117]. На психічний характер утворення та функціонування ідеалу, вказує О. Лановенко, який вважає, що ідеал — власне і виключно психічне (або психофізіологічне), суто духовне утворення унікального, що не має аналогів у світі неживої реальності [1, с. 132].

Різні трактування ідеалу показують неординарні складові його сутності. І справді, якщо звернутися до аналізу історії філософської думки, то можна побачити, як від століття до століття вчені розкривали все нові й нові характеристики одного з центральних понять політичної психології — «ідеал» [10, с. 38].

Вже в античній філософії дослідження проблеми ідеалу займало значне місце. Так, Геракліт Ефеський як ідеал державного устрою визнавав закон, за який «народ повинен битися ... як за стіни». При цьому, на думку філософа, «єдина мудрість полягає у тому, щоб досягти такого знання, яке править всім і завжди». Значний внесок у розробку проблеми ідеалу взагалі і політичного ідеалу зокрема вніс геніальний античний мислитель Платон. Держава, на думку Платона, з'являється як наслідок різноманіття людських потреб і виниклого суспільного розподілу праці. Описуючи ідеальну державу, Платон підкреслює, що її створення не має на увазі «зробити якимось особливо щасливим один із прошарків її населення, але, навпаки ... зробити такою всю державу в цілому» [1, с. 140–141]. На думку Ніколо Макіавеллі, ідеальний тип держави повинен ґрунтуватися на компромісі народу і знаті. Еразм Роттердамський, розглядаючи політичний ідеал як визначальний спосіб і характер поведінки, у своєму трактаті «Скарга світу» зазначав, що кожен з государів має трудитися і дбати, вживаючи всі свої сили на те, щоб сприяти процвітанню своїх володінь [13, с. 248]. Значний внесок у дослідження політичного ідеалу зробив Т. Гоббс. Відповідно до його теорії, основу соціально-політичного життя, її рушійну силу становлять потреби людини, її матеріальні та духовні інтереси.

Найбільш повний теоретичний опис поняття ідеалу в історії філософської думки знаходимо у німецькій класичній філософії, у роботах І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля [5, с. 48]. Свою лепту у пізнання ідеалу вніс відомий німецький філософ А. Шопенгауер у праці «Світ як воля і уявлення», яка є популярною та широко відомою у всьому світі. Відомий вчений вбачав політичний ідеал у позитивному праві. На його думку: «... держава створює оплот у законах, у вигляді позитивного права. Головна мета, щоб ніхто не зазнавав несправедливості». Підкреслюючи особливу значущість ідеалу, М. Вебер зазначав, що весь історичний досвід підтверджує, що можливого не можна було б досягти, якщо б у світі знову і знову не тягнулися до неможливого [3, с. 48]. Російські критики В. Белінський, Н. Добролюбов і Н. Чернишевський звернули особливу увагу на регулюючу функцію ідеалів. На їхню думку, ідеал здатний перетворювати дійсність. У роботах М. Бердяєва, Д. Ліхачова, Л. Гумільова та інших видатних дослідників національної психології показані суперечливість, важкопередбачуваність, поляризованість національного характеру та його вплив на політичні ідеали [1, с. 145–148].

Виникнення політичних ідеалів є своєрідною відповіддю суспільства на ускладнення проблем шляхом створення нової політичної підстави, політичної програми для спільної діяльності, спільних рішень. Кожен із політичних ідеалів несе у собі високу цінність особливого типу відносин, що забезпечують основу для певного способу життя, певного типу господарства. Поява нового політичного ідеалу є зміною, можливо, зростанням здатності людей формувати більш складні смисли, приймати більш складні рішення, що забезпечують відтворення суспільства, включаючи культуру, всю систему відносин. Раніше сформовані пласти моральності при цьому відтісняються на задній

план, можуть бути в очікуванні ситуації, що відкриває шлях своєму переможному поверненню, перетворенню у пануючу форму [9, с. 306].

У різних концепціях виникнення держави політичний ідеал виступає як центральна категорія, яка покликана вказувати орієнтири подальшого розвитку такого політичного інституту, як держава [14, с. 23]. Зокрема, Арістотель вважав, що найголовніше при всякому державному ладі це за допомогою законів та решти розпорядку влаштувати справу так, щоб посадовим особам неможливо було наживатися. Як бачимо його погляди на ідеальний устрій держави є достатньо актуальними для сучасних процесів, які відбуваються сьогодні в Україні.

Особливе розуміння політичного ідеалу характерно для психологічної теорії походження держави. Серед найбільш відомих представників психологічної теорії походження держави можна виділити Петражицького, Тарда, Фрейда. Вони пов'язують появу державності з особливими властивостями людської психіки — потребою людей у владі над іншими людьми, прагненням підпорядковуватися, наслідувати. Ідеал надихає, малює ідеальну конструкцію, втілюється у цінностях, задає модель поведінки, фіксує цінність індивідуального буття [11, с. 236]. Прийнято виділяти ідеал естетичний, моральний, громадський (соціальний) ідеал (образ досконалого суспільства, в якому знаходять вираження інтереси й устремління певної соціальної групи, її уявлення про вищу справедливість і найкращий суспільний устрій) [5, с. 13].

Багатолітні політико-психологічні дослідження показують, що у сучасній суспільній свідомості поступово утверджується ідея про те, що політичні ідеали є стимулом соціально-політичного розвитку держави. Свого часу ще Дюркгейм відзначав, що ідеали є головними двигунами поведінки людини, за якими стоять реальні і діючі колективні сили. На думку, Дюркгейма, на великих ціннісних ідеалах формуються і базуються цілі цивілізації.

Щоб з'ясувати, які саме цінності, уподобання переважають серед чернівчан, ми провели опитування суспільної думки (квітень 2014 року) за спеціально розробленою анкетой з 20 запитань. В анкетуванні брали участь 20 чоловіків та 30 жінок віком від 32–76 років, різної освіти, професії та соціального статусу. Для зручності ми поділили нашу анкету на блоки і *перший блок* запитань стосувався саме довіри респондентів до ЗМІ.

На запитання, «Чи довіряєте Ви ЗМІ у висвітленні діяльності політичних партій?», відповіді розподілилися таким чином: значна частина респондентів — 63% — довіряють засобам масової інформації. Довіра є свідченням того, що ЗМІ здійснюють вплив на свідомість громадян, формують нові уявлення про сьогодення та майбутнє, диктують свої умови розвитку інформаційного та політичного простору, зокрема нового вибору політичного ідеалу. Для порівняння даних, ми звернули увагу на динаміку довіри до ЗМІ протягом 2006–2009 рр. і зіставили їх із результатами нашого дослідження за 2014 рік. Важливо зазначити, що у суспільній свідомості рівень довіри до ЗМІ залишається на достатньо високому рівні. Причому за даними досліджень суспільної думки, Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, на кінець 2013 року довіра зростає саме до недержавних ЗМІ. Мабуть, це можна пояснити тим, що державні ЗМІ були заангажовані провладними структурами, чим достатньо мірою себе дискредитували перед українською спільнотою. Разом з тим високий показник довіри до ЗМІ свідчить про значний вплив на політичну свідомість населення, що дозволяє різним політичним силам маніпулювати нею на свою користь. Проте у суспільній свідомості рівень довіри до різних джерел інформації неоднаковий. Так, на питання «Якому джерелу інформації Ви довіряєте найбільше?», 61% респондентів назвали ТБ, 22% довіряють Інтернету, 4% друкованим виданням і 10% не довіряють нікому. Не секрет, що сьогодні суттєва перевага буде у того політика, який отримує доступ до ЗМІ, зокрема телебачення. Не можна з цим погодитися, оскільки, якщо політика не показують по телебаченню, значить, його не існує. Водночас довіра до Інтернету як важливого джерела інформації невідомо зростає. Можна припустити, що Інтернет через кілька років може створити потужну конкуренцію ТБ, оскільки сучасна молодь зазвичай черпає інформацію з Інтернету. Також варто звернути увагу на те, що відбувається переорієнтація вибору ЗМК. На сьогодні люди віддають перевагу і більше довіряють електронним засобам масової комунікації, ніж раніше популярним і перевіреним періодичним виданням.

Цікаво відзначити, що у суспільній свідомості міра довіри до різних провідних телевізійних інформаційних програм неоднакова. Так, у ході відповідей на запитання «Кому із провідних телевізійних програм Ви довіряєте найбільше?», респонденти Чернівців висловились таким чином: найбільший рівень довіри в опитаних до телеведучих каналу «1+1» та «5 каналу». Дуже низький рівень довіри до представників державного телеканалу «УТ–1». Мабуть, якість тих новин, які транслював цей канал під час Революції гідності, була дуже сумнівною, зрозуміло, що рівень довіри був відповідним. Варто відзначити, що тільки 1% респондентів не довіряє нікому.

Отже, у динамічній політико-психологічній тріаді «населення ЗМІ ідеали» нові політичні сили проявляють себе на рівні суб'єктів політико-психологічних процесів (засновників та власників

інформаційних джерел). Тому нові умови, впливаючи на політичну свідомість, вторгаючись у сферу виробництва політичної інформації, диктують свої умови розвитку інформаційного і політичного ринку та нового вибору політичного ідеалу.

Окремого аналізу потребує розподіл відповідей на питання: «Назвіть, будь ласка, кращу на Ваш погляд, щоденну програму телевізійних новин». Кращі новини, на думку телеглядачів, транслює канал «1+1» 33%, майже наздоганяє його «5 канал» — 30%. Достатньою довірою у чернівчан користується канал ICTV. Найменшу довіру респонденти висловили каналу УТ-1 — 1%. Здійснивши порівняльний аналіз, можна зробити висновок про те, що найпопулярніший у 2009 році канал Інтер на сьогодні втратив свої лідерські позиції [15, с. 26]. Натомість «5 канал», який у рейтингу займав останнє місце, на момент дослідження займав другу позицію, несуттєво відставши від каналу «1+1». Звісно, що результати нашого дослідження не можна переносити на всю генеральну сукупність, проте ми припускаємо, що приблизно така тенденція спостерігатиметься і по Україні, не враховуючи тимчасово окупованих територій. Наявність як власників ЗМІ елітних груп з різними політичними ідеалами призводить до значної заангажованості поданої інформації, яку у суспільстві оцінюють як свого роду цензуру. Так, на запитання у 2010 році у ході опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова «Як Ви вважаєте, чи існує сьогодні в Україні цензура?», більшість респондентів відповіли ствердно: (22%), не виключили можливості існування цензури 34% опитаних. Значно менше респондентів вважали, що цензури в Україні немає (27%), вагались — 17% [16]. Враховуючи те, що протягом останнього десятиліття практично всі державні телеканали отримують недостатнє державне фінансування, на сучасному етапі на ринку ЗМІ не залишилось редакцій, акціями яких не володіли би великі фінансово-промислові групи. У результаті, якщо раніше свободу інформації обмежувала держава, то сьогодні тенденції до монополізму суттєво обмежують свободу вибору інформації. На сьогодні ситуація суттєво змінилась. За результатами нашого дослідження тільки 4% респондентів вважають, що цензура існує і 13% вважають, що швидше існує. Причому на думку (22%) респондентів цензури немає зовсім, (35%) також схиляються до негативної відповіді. Аналізуючи політичні наслідки впливу електронних ЗМІ на чернівчан, варто зазначити, що процес десакралізації влади та її носіїв нерозривно пов'язаний з процесом віртуальності, ефект якої створює телебачення. Події стають для нас реальними, як такі, що насправді відбулись, якщо про них повідомляють ЗМІ. На двох паралельних телевізійних каналах ми можемо побачити абсолютно відмінні образи одного й того ж політика, однієї й тієї ж події, чи цілої держави, не кажучи вже про інші країни. Яскравим прикладом є зображення Росією подій в Україні. Причому, навіть українці, які часто дивилися російські телеканали, нерідко сумніваються у правильності дій наших Збройних Сил.

Здійснивши порівняльний аналіз результатів, ми можемо стверджувати, що за останні 5 років рівень довіри до ЗМІ не спадає, а за останніх два роки дещо зріс. Це сприяє і сприятиме тому, що люди більше піддаватимуться впливу ЗМІ, адже із підвищенням рівня довіри знижується рівень критичності отримуваної інформації. Отже, звертаючись до проблеми нашого дослідження, ми можемо стверджувати, що ЗМІ мають ефективний вплив на формування нових політичних ідеалів українців, їх ціннісних орієнтацій, установок і принципів. При цьому телебачення у цьому процесі, завдяки своїм потужним можливостям, володіє достатніми перевагами.

До *другого блоку* запитань анкети ми віднесли інтерес досліджуваних до політичного життя України. Цю проблему ми намагались розкрити за допомогою відповідей на запитання про залученість чернівчан до активних політичних процесів в Україні. За нашою оцінкою, на сучасному етапі розвитку України громадяни Чернівців достатньо мірою зацікавлені у політичному житті нашої країни. За результатами нашого дослідження, 48% чернівчан вважають себе активними учасниками політичного життя України, у порівнянні з 2012 роком, коли людей з такою позицією було тільки 8%, за даними дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені І.Кучеріва та соціологічною службою Центру Разумкова [20]. Отже, можна зробити висновок, що чернівчани бачать себе активними учасниками політичних процесів в Україні, оскільки недовіра до попередньої системи, незадоволення і фактично несприйняття вже старих норм і правил призвели до масових протестів, крізь які почали вимальовуватись нові ідейно-політичні орієнтації, котрі вимагають формування нових політичних поглядів свого майбутнього з відповідними новими політичними ідеалами.

Разом з тим для політичної ситуації в Україні сьогодні характерне виникнення кількох політичних ідеалів держави, яке пов'язане з соціальним розшаруванням суспільства на тих, які хочуть реформ (західні ідеали) і на тих, які проти і хочуть свого особливого шляху у вигляді Митного союзу. Регіональні відмінності призвели до розколу суспільства за ідейно-політичними орієнтаціями. Зокрема, агресивна пропаганда російських ЗМІ, наповнена маніпулятивними технологіями, маніпуляціями, підміною фактів фігурувала як головна домінанта у східних областях, де нерідко

спостерігається повністю викривлена свідомість, неправильне розуміння і тлумачення подій в Україні. Проте базова політична орієнтація суспільної свідомості виразила пристрасть чернівчан (87%) західним ідеалам. Її прихильники вважають, що можуть почерпнути цінне у західних ідеологіях. Та все ж 9% чернівчан вважають, що справжня цінність лежить у площині комуністичної ідеології. Таким чином, серед чернівчан ще є певна кількість респондентів, які готові пожертвувати новими політичними ідеалами, тими чи іншими економічними правами і свободами, повернутись до комуністичного минулого, оскільки свого часу їхня політична свідомість була зумовлена впевненістю у завтрашній день, покладанням власних проблем на державу чи доброго царя, який почує, допоможе, вирішить. Однак більшість громадян сьогодні, як ми вже зазначали, визначають своє майбутнє, орієнтуючись на західні цінності, покладаючись тільки на власні сили, відчувають відповідальність за прийняті рішення і готові їх захищати, навіть ціною власного життя. Щоб перевірити і уточнити отримані результати, ми вирішили запитати, «Який вектор економічного розвитку України, на думку чернівчан, є найбільш успішний для України у майбутньому?» Наші попередні висновки підтвердились, оскільки — 78% чернівчан обрали вступ до ЄС і 0% Митний союз з Росією. Водночас — 22% не визначились зі своїм вибором.

Отже, за результатами дослідження чернівчани визначились із власним вибором економічного розвитку України і вважають ЄС найуспішнішим варіантом майбутнього для своєї держави. Жоден з опитуваних не вважає доцільним підписання Митного Союзу з Росією. Таким чином, ті респонденти, які проповідують ідеали комунізму, вважають, що Україна повинна йти своїм власним шляхом без Росії.

Третій блок — ставлення до політичної системи та органів політичної влади. На питання «Чи вважаєте Ви 7 листопада — річницю Великої Жовтневої соціалістичної революції — державним святом України?» 74% респондентів відповіли ні, проте — 17% визнають його як державне свято і бажають, щоб так і залишалось. Знову ж таки це можна пояснити комуністичною ідеологією радянських часів, які гарантували впевненість, захищеність, тому деякі респонденти готові жертвувати новими ідеалами заради повернення до системи радянського зразка. Проте більшість громадян обрали новий вектор розвитку і у минуле повертатися не бажають, причому старі комуністичні ідеали вже не сприймаються, особливо молодим поколінням.

Наше дослідження показало, що жоден з опитаних не вважає державні інститути влади за період 2010–2014 р. ефективними. Якщо взяти для порівняння 2010 р., близько 83–87% не довіряють державним інститутам, то у 2013 р. цей показник ще більше зріс до позначки — 91%. Більшість респондентів відзначали глибоку кризу політичної системи, всіх гілок влади. Жодному інституту влади, за результатами соціологічних опитувань Центром Разумкова, наші громадяни не довіряють [16].

Отже, ми бачимо, що українці гостро відчувають незадоволення колишніми органами політичної влади, що власне і призвело до обурення, протестів, Майдану, зміни органів влади та позачергових виборів Президента України. Це свідчить про запит на зміну старого суспільного устрою і формування нових політичних ідей, орієнтацій, цінностей та ідеалів. Можна припустити, що невдоволеність та розчарування народу накопичувались роками, разом з тим люди довго терпіли і сподівались на кращі часи. Проте очікування виявились марними і, досягнувши свого апогею, вилились у масові протести. Сама система застала людей переосмислити своє місце у політичних процесах країни. Залишилось два шляхи: тупої, безликої і слухняної маси і активного, критичного, політично грамотного громадянина. І нехай сьогодні ще не все вдається, однак формування нового громадянського суспільства заперечити не зможе навіть найбільший скептик.

За показниками довіри до інститутів влади Україна, за даними Європейського соціального дослідження, посідає останні місця серед європейських країн. Так, у 2011 році довіра українців до парламенту становила 1,99 бала за 10-бальною шкалою (останнє місце серед 26 європейських країн), довіра до судово-правової системи становила 2,26 бала (останнє місце), довіра до міліції — 2,5 бала (останнє місце). До речі найвищі показники довіри до державних інститутів були у 2005 році [21].

Таким чином, довіра громадян до інститутів влади в Україні залишається на стабільно низькому рівні вже упродовж достатньо тривалих років. Разом з тим вимоги, норми життя демократичного суспільства, які сьогодні перед новою владою поставило суспільство, безпосередньо відбивається на формуванні у суспільній свідомості політичних ідеалів нової якості.

Четверта група запитань дозволила з'ясувати, які уявлення про «ідеального» політичного лідера існують у свідомості чернівчан. Ми задали нашим респондентам запитання: «Які, на Вашу думку, якості сучасних політиків Вам видаються найбільш привабливими і корисними?».

Загальна картина за результатами відповідей виглядає таким чином. Найбільш важливими якостями, які складають «еталонний образ» політичного лідера, є компетентність, котра визначається через такі риси, як рішучість, освіченість, наявність інтелекту, уміння правильно оцінювати ситуацію, здатність надихати інших, зваженість у прийнятті рішень, висока працездатність. Довіра визначається

такими рисами як: чесність, послідовність, врівноваженість, вірність слову, доброзичливість. При цьому, варто зазначити, одні респонденти роблять акцент на факторові довіри, а інші — на факторові компетентності.

Порівнюючи результати президентських виборів 2009–2010 рр., респонденти проявляли достатньо низьку увагу до моральних якостей політиків. Це було свідченням нестійкості етичних норм у політиці, оскільки у реальному житті достойні схвалення політики скоріше є винятком і тому рідко бувають популярними. З іншого боку, чому не ідуть у політику особистості з високими моральними цінностями? Дуже просто — їх не пропускає «партійне сито». Потрібно бути або дуже щедрим, або дуже залежним, щоб молодого політика висунули у депутати. Тож найчастіше представники політичної еліти намагаються дотримуватись поради Макіавеллі: «Нехай перед тими, хто його бачить і чує, він постане як саме милосердя, вірність, доброзичливість, людяність і набожність» [7, с. 37]. Можна припустити, що сьогодні наше суспільство переоцінило цінності, зробило висновки з попередніх виборчих кампаній, оскільки наші респонденти проявили високу увагу саме до моральних якостей майбутніх лідерів.

У результаті аналізу можна зробити висновок, що в суспільстві існує запит на вольового та енергійного лідера. Саме тому деякі кандидати обирають залізний панцир і вибудовують свій імідж як політиків рішучих, вольових, яких ніщо не здатне вибити із сідла. Чітка реакція на очікування і чітка відповідь на потреби суспільства — це обставини, котрі створюють лідера — людину, яка відповідає нині суспільним запитам, новим цінностям, ідеалам.

Яскраво виражений серед чернівчан запит на ділові якості політичного лідера розуміється як реакція на відсутність позитивних змін у суспільстві. Активність, рішучість, послідовність — не тільки високо ціновані якості політиків, але пов'язуються з очікуваннями громадян динамічного й передбачуваного розвитку країни, а у поєднанні ще й з моральними якостями, сподіваємось, позитивні результати не змусять довго чекати. Цікаво, що, мабуть, чи не вперше у свідомості сучасного українця особлива увага приділяється моральним якостям. Існує яскраво виражений запит на політичну етику. Політик, котрий несе відповідальність перед виборцями, перебуває зовсім в іншому становищі, ніж державний діяч за умов авторитарного чи тоталітарного режиму. Під час оцінювання економічних, соціальних, політичних потрясінь, котрі переживає країна, часом поза увагою залишається етична складова тих осіб, які приймають доленосні рішення.

У процесі проведеного нами дослідження виявлена ще одна цікава тенденція — чітке бачення ідеологічних критеріїв в оцінці політиків: західний вектор, Митний союз, чи власний шлях розвитку свідчать про певну структурованість політичного сегмента сучасної України, про визначеність майбутнього, оскільки кожний лідер є провідником якоїсь певної ідеї. Дослідження показало, що сьогодні українці очікують від політиків дійсно лідерських якостей, дієвості, ефективності, високих моральних якостей та особистої визначеності. Опитані нами респонденти потребують лідера, котрий зміг би трансформувати їх власні інтереси в ефективну програму дій та пов'язати її із загальнонаціональними інтересами. Однак інколи складається враження, що деякі політичні лідери йдуть у владу не для того, щоби захищати загальнодержавні інтереси, боротися з корупцією, а щоби творити її.

Разом з тим для повноти нашого дослідження ми вирішили з'ясувати, кому з лідерів на політичній арені нашої країни симпатизують чернівчани.

Дослідження показало, що у суспільній свідомості існує досить виразний образ «ідеального» президента з точки зору відповідних рис характеру особи, яка займає цю посаду. Це, певною мірою, є поясненням того, що у суспільній свідомості визрів новий прототип політичного лідера. На думку респондентів (квітень, 2014 рік), саме Петро Порошенко — 46% здатний вивести країну з кризи, навести у ній лад — це свого роду розрахунок на допомогу, вихід із ситуації, що склалась у державі. Тож існував запит на сильного, дієвого, розумного, морального, впевненого у собі лідера, який здатний брати на себе відповідальність. Цікаво, що значна частина респондентів 27% вагались у своєму виборі. Такий результат є передбачуваним, оскільки на людей покладалась відповідальність розібратися у конкуренції кандидатів, виявити, який претендент на лідерство буде обіймати найвищу посаду в державі відповідно до потреб людей та інтересів держави, чи здатний він бути ефективним та результативним. Вибори Президента 2014 року показали, що суспільна свідомість народу України віддзеркалює тенденцію, так би мовити, до лідера нового типу, висуває до нього відповідні вимоги. З одного боку, ці дані свідчать про зміну української ментальності покладати сподівання на лідера. З іншого боку, це дає підстави говорити про велике бажання людей позитивних дієвих зрушень у житті суспільства. Перефразовавши, справедливим тут буде афоризм Отто Бісмарка, що кожний народ має таких політичних лідерів, на яких заслуговує, оскільки сам їх породжує. Політичні лідери — ідеальні споживачі будь-якої влади: вони візьмуть її стільки, скільки буде можливо у рамках певного суспільства, яке дозволить їм це зробити [4, с. 281].

Політичний ідеал надихає людей на зміну соціальної системи і самих себе, малює їм ідеальну конструкцію соціальних умов і політичних відносин. Втілюючись у сукупності цінностей, політичний ідеал стає важливим компонентом ідеології соціальних рухів, а реалізуючись у соціальних нормах, стає регулятором політичних відносин усередині суспільства, способом досягнення згоди учасників політичних відносин та підвищення їх згуртованості. У цьому зв'язку одним із найважливіших завдань загальнонаціональних державних електронних ЗМІ має стати підтримка почуття приналежності українських громадян до єдиної національно-культурної спільності, зміцненню національної ідентичності, вироблення загальнонаціонального ідеалу держави як органу політичної влади. Особливо важливою є взаємодія держави і суспільства з метою створення такої ситуації, коли можливість доступу та використання зростаючого потенціалу електронних ЗМІ будуть здійснюватися в інтересах усіх громадян, а не тільки вузького прошарку еліт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Василенко І. А.* Политическая философия / И. Василенко. — М.: Гардарики, 2004. — 240 с.
2. *Давидович В. Е.* Теория идеала / В. Давидович. — Ростов-н.Д. — 1983. — С. 51.
3. *Денисюк С. Г.* Технологічні виміри політичної комунікації: монографія / С. Денисюк. — Вінниця: ВНТУ, 2010. — 276 с.
4. *Зоткин А. А.* «Львы» и «Лисы» украинской политики / А. Зоткин. — К.: Издательство «Наукова думка» НАН Украины. — 2010. — 340 с.
5. *Ильенков Э. В.* Диалектика идеального / Э. Ильенков // Философия и культура. — М.: Эксмо-Пресс, 1991. — 28 с.
6. *Ильясов И. И.* Структура процесса учения / И. Ильясов. — М.: МГУ, 1986. — 200 с.
7. *Макиавелли Н.* Государь / Н. Макиавелли. — М.: Эксмо-Пресс, 2001. — 109 с.
8. *Методологія державного управління: словник-довідник* / [уклад.: В. Д. Бакуменко (кер. авт. кол.), Д. О. Безносенко, С. В. Бутівшенко]; [за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева, В. Д. Бакуменка]; Нац. акад. держ. упр.; Ін-т проблем держ. упр. та місц. самоврядування. — К.: Вид-во НАДУ, 2004. — 196 с.
9. *Найдыш В. М.* Философия мифологии. XIX — начало XXI в. / В. Найдыш. — М.: Альфа—М, 2004. — 544 с.
10. *Науменко Л. К.* Эдвард Ильенков и мировая философия / Л. К. Науменко // Вопросы философии. — 2005. — № 5. — 37–48 с.
11. *Панарин А.* Философия политики / А. Панарин. — М.: Новая школа, 1996. — 432 с.
12. *Різун В. В.* Теорія масової комунікації: [підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація»] / В. Різун. — К.: Видавничий центр «Просвіта», 2008. — 260 с.
13. *Роттердамський Э.* Жалоба мира, отовсюду изгнанного и поверженного / [пер. с лат. Бакина В.Д.] // Чиколлини Л. С. Эразм Роттердамский и его время. — М.: Наука, 1989. — 459 с.
14. *Соколов А. В.* Идеальное: проблемы и гипотезы / А. Соколов // Вопросы философии. — 1987. — № 9. — 19–25 с.
15. *Тищенко Ю.* Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Ю. Тищенко, П. Байор, М. Товт, С. Горобичина; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К.: Агентство «Україна», 2010. — 148 с.
16. Центр соціологічних досліджень Разумкова «Чи існує політична цензура в Україні?» / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=563
17. *Цюрупа М. В., Ясинська В. С.* Основи сучасної політології / М. В. Цюрупа: [підруч. для студ. вишів]. — К.: Кондор, 2009. — 354 с.
18. *Шайгородський Ю.* Трансформація політичних цінностей у світлі української багатопартійності / Політичні партії України: в 3 т. // [уклад.: Ю. Шайгородський]. — К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. — Т. 1. — 120 с.
19. *Шовкун І. В.* Сутність та зміст політичної реклами / І. Шовкун // Людина — Світ — Культура. Актуальні проблеми філософських політологічних і релігієзнавчих досліджень. (До 170-річчя філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка): матеріали Міжнародної наукової конференції (20 — 21 квітня 2004 року, Київ). — К., 2004. — С. 906.
20. *Press.ua* «Лише кожен десятий українець вважає себе громадсько активним» / i Press.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу http://ipress.ua/news/lyshe_kozhen_desyatny_ukrainets_vvazhaie_sebe_gromadsko_aktivnym_opytuvannya_23588.html
21. *EastBook.ua* «Українці не довіряють владі і міліції» / EastBook.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://east-book.eu/ua/2013/02/country-ua/ukraine-ua/ukraintsi-ne-doviriaut-vldi-i-militsii>

REFERENCES

1. *Vasylenko, Y. A.* (2004). *Polytycheskaia fylosofyia*. Moscow, Hardaryky, 240 p.
2. *Davydovych, V. E.* (1983). *Teoryia ydeala*. Rostov-n.D, p. 51.
3. *Denysiuk, S. H.* (2010). *Tekhnolohichni vymiry politychnoi komunikatsii: Monohrafiia*. — Vinnytsia: VNTU, 276 p.
4. *Zotkun, A. A.* (2010). «Lvy» y «Lysy» ukraynskoi polytyky. Kyiv, Naukova dumka, 340 p.
5. *Ylenkov, E. V.* (1991). *Dyalektyka ydealnoho. Fylosofyia y kultura*. Moscow, Eksmo-Press, 28 p.
6. *Yliasov, Y. Y.* (1986). *Struktura protsessa uchenyia*. Moscow, MHU, 200 p.
7. *Makyavelly, N.* (2001). *Hosudar*. Moscow, Eksmo-Press, 109 p.
8. *Metodolohiia derzhavnogo upravlinnia: slovnyk-dovidnyk* / [uklad.: V. D. Bakumenko (ker. avt. kol.), D. O. Beznosenko, S. V. Butivshchenko]; [za zah. red. V. I. Luhovoho, V. M. Kniazieva, V. D. Bakumenka]; Nats. akad. derzh. upr.; In-t problem derzh. upr. ta mists. samovriadvannia (2004). Kyiv, Vyd-vo NADU, 196 p.
9. *Naidysh, V. M.* (2004). *Fylosofyia myfolohy. XIX — nachalo XXI v.* Moscow, Alfa—M, 544 p.
10. *Naumenko, L. K.* (2005). *Edvard Ylenkov y myrovaia fylosofyia. Voprosy fylosofyy*, № 5, 37–48 p.
11. *Panaryn, A.* (1996). *Fylosofyia polytyky*. Moscow, Novaia shkola, 432 p.

12. *Rizun, V. V.* (2008). Teoriia masovoi komunikatsii: [pidruch. dlia stud. haluzi 0303 «zhurnalistyka ta informatsiia»]. Kyiv, Vydavnychi tsestr «Prosvita», 260 p.
13. *Rotterdamskyi, E.* (1989). Zhaloba myra, otovsiudu yzghnannoho y poverzhennoho / [Per. s lat. Bakyna V. D.] // Chykolyny L. S. Erazm Rotterdamskyi i eho vremena. Moscow, Nauka, 459 p.
14. *Sokolov, A. V.* (1987). Ydealnoe: problemy y hypotezy. Voprosy fylosofyy, № 9, pp. 19–25.
15. *Tyshchenko, Yu.* (2010). Modeli politychnoi komunikatsii: politychni partii ta hromadianske suspilstvo / Iu. Tyshchenko, P. Baior, M. Tovt, S. Horobchyshyna; Ukr. nezalezh. tsestr polit. doslidzh // — Kyiv, Ahentstvo «Ukraina», 148 p.
16. Chy isnuie politychna tsenzura v Ukraini? Tsestr sotsiolohichnykh doslidzhen Razumkova. — Available at: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=563
17. *Tsiurupa, M. V., Yasynska, B. C.* (2009). Osnovy suchasnoi politolohii. Kyiv, Kondor, 354 p.
18. *Shaihorodskyi, Iu.* (2005). Transformatsiia politychnykh tsinnosti u svitli ukrainskoi bahatopartiinosti. Politychni partii Ukrainy: V 3 t. // [uklad.: Iu. Shaihorodskyi]. Kyiv, Ukrainskyi tsestr politychnoho menedzhmentu, T. 1, 120 p.
19. *Shovkun, I. V.* (2004). Sutnist ta zmist politychnoi reklamy. Liudyna — Svit — Kultura. Aktualni problemy filiosofskykh politolohichnykh i relihiieznachnykh doslidzhen. (Do 170-richchia filiosofskoho fakultetu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka). Materialy Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii (20-21 kvitnia 2004 roku, Kyiv). Kyiv, p. 906.
20. Lyshe kozhen desiatyi ukrainets vvazhaie sebe hromadsko aktyvnym. iPress.ua. Available at: http://ipress.ua/news/lyshe_kozhen_desyatyi_ukrainets_vvazhaie_sebe_gromadsko_aktyvnym__opytuvannya_23588.html
21. Ukraintsi ne doviriiaut vladi i militsii. EastBook.ua. Available at: <http://eastbook.eu/ua/2013/02/country-ua/ukraine-ua/ukraintsi-ne-doviriaut-vldi-i-militsii>

**Вища атестаційна комісія визнала науковий журнал «Освіта регіону»
фаховим виданням з політичних наук,
педагогічних наук, соціальних комунікацій та психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/6 від 14.06.2007 р.,
Постанова Президії ВАК України № 1-05/5 від 18.11.2009 р.
Постанова Президії ВАК України 1-05/6 від 16.12.2009 р.)**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації :
серія КВ № 1059 від 08.11.2005 р.

Тираж 300 пр. зам. №.
Підписано до друку: 22.03.2015 р.

Головний редактор — Бебик Валерій Михайлович

Адреса редакції: 04071, м. Київ, вул. Хорива, 1-Г

Тел. +38-063-358-1119
E-mail: osvita.regionu.2015@ukr.net

Редактор
Комп'ютерна верстка
Дизайн обкладинки

Т.П. Тацій
О.М. Стадник
Ю.С. Колодяжна

*Видавець і виготовлювач Університет «Україна» 03115, м. Київ, вул. Львівська, 23
тел./факс: (044) 424-40-69, 424-56-26. E-mail: ukraine.vdk@mail.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 405 від 06.04.01*